

ISSN 2616 - 8944

**МДТ «ДОНИШКАДАИ ДАВЛАТИИ ФАРҲАНГ ВА САНЪАТИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА»**

ФАРҲАНГ ВА САНЪАТ

**ГОУ «ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ
КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ ИМЕНИ МИРЗО ТУРСУНЗАДЕ»**

КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО

**SEI «TAJIK STATE INSTITUTE OF CULTURE AND ARTS
NAMED AFTER MIRZO TURSUNZODA»**

CULTURE AND ART

№2

ДУШАНБЕ -2020

МДТ «ДОНИШКАДАИ ДАВЛАТИИ ФАРҲАНГ ВА САНЪАТИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА»

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Сармуҳаррир:

Низомӣ Муҳриддин Зайниддин - доктори илмҳои филологӣ, ректори МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Муовини сармуҳаррир:

Амиров Рачабмад - номзоди илмҳои педагогӣ, профессор, ноиби ректор оид ба илм ва робитаҳои байналмилалӣ

АЪЗОИ ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

6D020400 - ФАРҲАНГШИНОСӢ ВА 6D090600 - ФАӢОЛИЯТИ ИҶТИМОӢ - ФАРҲАНГӢ

Бирџенюк Григорий Михайлович - доктори илмҳои педагогӣ, доктори илмҳои фарҳангшиносӣ, профессор, мудири кафедраи фаъолияти иҷтимоӣ – фарҳангии Донишқадаи давлатии фарҳанги Санкт- Петербург ба номи Н. К. Крупская

Раҳимов Саъдулло Ҳайруллоевич - доктори илмҳои фалсафа, мудири шуъбаи фалсафаи фарҳанги Институти фалсафа, сиёсатишносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Додхудоева Лариса Назаровна - доктори илмҳои таърих, профессор, мудири шуъбаи мардумишноси Институти таърих, бостонишносӣ ва мардумишноси ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Мирахмедов Фарҳод Мақсудович - номзоди илмҳои педагогӣ, дотсент, ноиби ректори МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» оид ба таълим

Латифзода Диловар Назришо - доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мушовири ректори Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов

Сафаралиев Бозор Сафаралиевич - доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мудири кафедраи робитаҳои байналмилалии Донишқадаи давлатии фарҳанги Челябинск

Ҳалимов Неъматулло - номзоди илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи фарҳангшиносӣ ва осорхонаишноси МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

6D041600 - САНЪАТШИНОСӢ (МУСИҚӢ, ТЕАТР, КИНО, САНЪАТИ ТАСВИРӢ, РАҚС, ХОРЕОГРАФИЯ)

Низомов Аслиддин Низомович - доктори илмҳои санъатишносӣ, и.в. профессори кафедраи таърих ва назарияи мусиқии МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Улмасов Фирӯз Абдушукуровиҷ - доктори илмҳои санъатишиносӣ, дотсенти кафедраи таърих ва назарияи мусиқии МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Абдурашидов Абдували - номзади илмҳои санъатишиносӣ, дотсенти кафедраи таърих ва назарияи мусиқии МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Нарзуллоев Баҳрулло Хайруллоев - номзади илмҳои педагогӣ, ноиби ректори МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» оид ба корҳои эҷодӣ

Одиназода Бахтиёр Эмомалӣ - номзади илмҳои таърих, дотсент, ноиби ректори Донишқадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон оид ба илм ва корҳои эҷодӣ

Таваров Муҳамадулло Султоновиҷ - номзади илмҳои таърих, муаллими калони кафедраи маҳорати актёрии МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Қлычева Назокат - сармутахассиси Пажӯҳишигоҳи илмӣ-таҳқиқотии фарҳанг ва санъати Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон

6D091000- ИТТИЛООТӢ - КИТОБДОРӢ ВА 6D050400 - ЖУРНАЛИСТИКА

Муҳиддинов Сайдалӣ Раҷабовиҷ - доктори илмҳои таърих, профессор, декани факултаи таърих ва муносибатҳои байналмилалӣ Донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон

Холов Бозорбой Сайфуллоев - номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, декани факултаи китобдорӣ ва иттилоотишиносӣ МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Шосаидзода Сафар Ҳасан - номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, ёвари ректори Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улугзода

Бобочонова Раънохон Маҳмудовна - доктори илмҳои филологӣ, устоди кафедраи журналистикаи телевизиони МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Муъминҷонов Зулфиддин - доктори илмҳои филологӣ, дотсент, декани факултаи режиссура, кино ва телевизиони МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Масъулони ҷоп:

Рӯзиев Додочон

Раҳмонов Абдусаттор

Таҳриру такмили матнҳо:

Азизова Ширинмоҳ

Холов Меҳриддин

ГОУ «ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ ИМЕНИ МИРЗО ТУРСУНЗАДЕ»

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор:

Низоми Мухриддин Зайниддин - доктор филологических наук, ректор ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Заместитель главного редактора:

Амиров Раджабмад - кандидат педагогических наук, профессор, проректор по научной работе и международных отношений.

ЧЛЕН РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

6D020400 - КУЛЬТУРОЛОГИЯ И 6D090600 - СОЦИАЛЬНО - КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Бирженюк Григорий Михайлович - доктор педагогических наук, доктор культурологии, профессор, заведующий кафедрой социально-культурной деятельности Санкт - Петербургского государственного института культуры имени Н. К. Крупской

Рахимов Садулло Хайруллоевич - доктор философских наук, заведующий отделом философии культуры Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана

Додхудоева Лариса Назаровна - доктор исторических наук, профессор, заведующая отделом этнографии Института истории, археологии и этнографии имени Ахмада Дониш Национальной академии наук Таджикистана

Мирахмедов Фарход Максудович - кандидат педагогических наук, доцент, проректор по учебной работе ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Латифзаде Диловар Назришо - доктор педагогических наук, профессор, советник ректора Таджикской национальной консерватории имени Т. Саттарова

Сафаралиев Бозор Сафаралиевич - доктор педагогических наук, профессор, заведующий отделом международных отношений Челябинского государственного института культуры

Халимов Негматулло - кандидат педагогических наук, доцент кафедры культурологии и музееведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

6D041600 - ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ (МУЗЫКА, ТЕАТР, КИНО, ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО, ТАНЕЦ, ХОРЕОГРАФИЯ).

Низомов Аслиддин Низомович - доктор искусствоведения, и.о. профессора кафедры истории и теории музыки ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Ульмасов Фируз Абдушукурович - доктор искусствоведения, доцент кафедры истории и теории музыки ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Абдурашидов Абдували - кандидат искусствоведения, доцент кафедры истории и теории музыки ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Нарзуллоев Бахрулло Хайруллоевич - кандидат педагогических наук, проректор по творческой работе ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Одиназода Бахтиёр Эмомали - кандидат исторических наук, доцент, проректор по науке и творческой работе Таджикского государственного института изобразительного искусства и дизайна

Таваров Мухамадулло Султонович - кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры актёрского мастерства ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Клычева Назокат - главный специалист Научно - исследовательского института культуры и искусств Министерства культуры Республики Таджикистан

6D091000 - ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО И 6D050400 - ЖУРНАЛИСТИКА

Мухиддинов Сайдали Раджабович - доктор исторических наук, профессор, декан факультета истории и международных отношений РТСУ

Холов Бозорбой Сайфуллоевич - кандидат педагогических наук, доцент, декан факультета библиотечно-информационной деятельности ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Шосаидзода Сафар Хасан - кандидат педагогических наук, доцент, помощник ректора Таджикского государственного института языков имени С. Улугзаде

Бободжанова Ранохон Махмудовна - доктор филологических наук, преподаватель кафедры журналистики телевидения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Муминджонов Зулфиддин - доктор филологических наук, доцент, декан факультета режиссуры, кино и телевидения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Ответственные

за подготовку к печати:

Рузиев Додожон

Рахмонов Абдусаттор

Редакция и корректура:

Азизова Ширинмох

Холов Мехриддин

SEI «TAJIK STATE INSTITUTE OF CULTURE AND ARTS NAMED AFTER MIRZO TURSUNZODA»

EDITORIAL BOARD

Chief Editor:

Nizomi Muhridin Zainiddin - Doctor of philological sciences, Rector of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Deputy editor in chief:

Amirov Rajabmad: - candidate of pedagogical sciences, professor vice rector in science affairs and international relationship

MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD:

6D020400 - CULTUR STUDIES AND 6D090600 - SOCIO- CULTURAL ACTIVITIES

Birzhenuk Gregory Michailovich - Doctor of pedagogical sciences, Doctor of culture studies sciences, professor, head of the social and cultural activities department of the St. Petersburg State Institute of Culture named after N. K. Krupskaya

Rahimov Saadullo Khairulloevich - Doctor of philosophical sciences, head of the philosophy and culture department of the Institute of Philosophy, Political science and Law, named after A. Bahouddinov of the Academy national of Sciences of the Tajikistan

Dodkhudoeva Larisa Nazarovna - Doctor of historical sciences, professor head of the ethnography department of the Institute of History, archeology and ethnography named after Ahmadi Donish of the Academy national of Sciences of the Tajikistan

Mirakhmedov Farhod Maqsuddinovich - candidate of pedagogical sciences, docent, Vice Rector for Education of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Latifzoda Dilovar Nazrisho - Doctor of pedagogical sciences, professor adviser Rector of the Tajik National Conservatory named after T. Sattorov

Safaraliev Bozor Safaralievich - Doctor of pedagogical sciences, head of the International relationship department of Chelyabinsk State Institute of Culture

Halimov Nematullo - candidate of pedagogical sciences, docent of the department of the culture studies and museum management of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

6D041600 - ART STUDIES (MUSICAL, THEATRICAL, GRAPHIC, DANCING, CINEMATOGRAPHY)

Nizomov Asliddin Nizomovich - Doctor of Art sciences, professor assistant of the department of History and theory of music of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Ulmasov Firuz Abdushukurovich - Doctor of Art studies, docent of the History and theory of music department of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Abdurashidov Abduvali - candidate of Art studies, docent of the History and theory of music department of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Narzulloev Bahrullo Khairulloevich - candidate of pedagogical sciences vice Rector for creative affairs of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Odinazoda Bakhtiyor Emomali - candidate of historical sciences, docent vice Rector in science and creative affairs of the Tajik State Institute of Graphic arts and design

Tavarov Muhamadullo Sultonovich - candidate of historical sciences, senior teacher of the acting art department of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Qilicheva Nazokat - head specialist of the Institute of Scientific and Research of Culture and Arts, the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan

6D091000 - INFORMATION AND LIBRARY BUSINESS AND 6D050400 - JOURNALISM

Muhiddinov Saidali Rajabovich - Doctor of historical sciences, professor dean of the History and International relationship faculty of the RTSU

Kholov Bozorboi Saifulloevich - candidate of pedagogical sciences, docent, dean of the librarianship and booking management faculty of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Shosaidzoda Safar Hasan - candidate of pedagogical sciences, assistant Rector of the Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulughzoda

Bobojonova Ranohon Mahmudovna - Doctor of philological sciences, lecturer of the television journalist departament of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

Muminjonov Zulfiddin - Doctor of philological sciences, docent, Dean of the Faculty of directing, cinema and television of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

**Responsible for
preparation for
printing: Ruziev Dodojon
Rahmonov Abdusattor
Editing and corrector:
Azizova Shirinmoh
Kholov Mehridin**

МУНДАРИЧА

ФАРҲАНГШИНОСӢ ВА ФАӢОЛИЯТИ ИҚТИМОӢ - ФАРҲАНГӢ

Низомӣ М. З.	Ишқи узрӣ ва ишқи ирфонӣ дар достони “Лайлӣ ва Маҷнун” - и Абдурраҳмони Ҷомӣ.....	11
Мирахмедов Ф.	Иди миллӣ - омили баланд бардоштани фаъолияти иҷтимоӣ - фарҳангӣ.....	24
Муҳидинов С. Р.	Академик Бобоҷон Ғафуров ва баъзе масъалаҳои дигаргуниҳои фарҳангӣ дар Тоҷикистон.....	32
Зокиров С. И.	Мероси фарҳангӣ ва ташаккули маънавияти ҷомеаи муосир дар шароити ҷаҳонишавӣ.....	33
Солиҳов М.	Ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	40

САНЪАТШИНОСӢ (МУСИҚӢ, ТЕАТР, КИНО, САНЪАТИ ТАСВИРӢ, РАҚС, ХОРЕОГРАФИЯ)

Қурбонов С. Ҳ.	Корбасти истилоҳоти соҳаи санъат дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ.....	46
Ҳалимов Н.	Баъзе ҷанбаҳои махсуси раванди эҷодии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ.....	51
Файзалиева С. А.	Таҳқиқ ва нигоҳи нав ба санъати рақси тоҷикӣ.....	58
Холов П.	Муносибати комплексӣ ба тарбияи музикӣ - эстетикӣ муҳассилин - талаби замон	64

ИТТИЛОӢ - КИТОБДӢ ВА ЖУРНАЛИСТИКА

Холов Б. С., Шосаидзода С. Ҳ.	Мундариҷа ва моҳияти инноватсияҳои китобдорӣ.....	71
Маҳмудов Г.	Фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаҳои оммавии Ҷумҳурии Тоҷикистон: вазъ ва тамоюли рушд.....	80
Шосаидзода С. Ҳ., Зафари Ш.	Фаъолияти инноватсионӣ - методӣ - кафолати рушди соҳаи китобдорӣ.....	86
Раҳимов Б.	Таъсири сиёсати давлат дар барномасозии Телевизиони Тоҷикистон.....	93

ОГЛАВЛЕНИЕ

КУЛЬТУРОЛОГИЯ И СОЦИАЛЬНО – КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Низоми М. З.	Узритская и мистическая любовь в поэме «Лейли и Маджнун» Абдаррахмана Джамии.....	18
Мирахмедов Ф.	Национальный праздник - как фактор повышения социально - культурной активности.....	20
Мухидинов С. Р.	Академик Бабаджан Гафуров и некоторые вопросы культурных преобразований в Таджикистане.....	26
Зокиров С. И.	Культурное наследие и духовное формирование современного общества в условиях глобализации.....	38
Солихов М.	Формирование эстетической культуры в современных условиях Республики Таджикистан.....	44

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ (МУЗЫКА , ТЕАТР, КИНО, ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО, ТАНЕЦ, ХОРЕОГРАФИЯ)

Курбонов С. Х.	Использование терминов сферы искусства в таджикских говорах.....	49
Халимов Н.	Некоторые аспекты особенностей творческого процесса коллективов самодеятельного художественного исполнительства.....	56
Файзалиева С. А.	Исследованные и новый взгляд на искусство таджикского танца.....	63
Холов П.	Комплексный подход к музыкально-эстетическому воспитанию-требование времени.....	69

ИНФОРМАЦИОННО - БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО И ЖУРНАЛИСТИКА

Холов Б. С., Шосаидзода С. Х.	Содержание и сущность инновационной деятельности библиотек.....	78
Махмудов Г.	Краеведческая библиографическая деятельности массовых библиотек Республики Таджикистан: состояние и тенденции развития.....	85
Шосаидзода С. Х., Зафари Ш.	Инновационно - методическая деятельность - залог развития библиотечного дела.....	91
Рахимов Б.	Влияние государственной политики на программирование Телевидения Таджикистан.....	98

CONTENTS

CULTUROLOGY AND CULTURAL ACTIVITIES

Nizomi M. Z.	Uzrit and mystical love in the poem of "Layli and Majnun" of Abdurrahmon Jomi.....	19
Mirakhmedov F.	National holiday-like factor in increasing the socio-cultural activity.....	25
Muhidinov S. R.	Academic Babajan Gafurov and some issues of cultural transformation in Tajikistan.....	32
Zokirov S. I.	Cultural inheritance and spiritual formations of modern society in the conditions of globalization.....	39
Solihov M.	The formation of aesthetic culture in the modern conditions of the Republic of Tajikistan.....	45

ART STUDIES (MUSIC, THEATER, CINEMA, FINE ART, DANCE, CHOREOGRAPHY)

Kurbonov S. H.	Use of terms of sphere of art in tajik dialects.....	50
Halimov N.	Some aspects of the creative process of amateur art groups.....	57
Fayzalieva S. A.	Resears and new sight to tajik dance art.....	63
Kholov P.	An integrated approach to musical and aesthetic education - a requirement of the time.....	70

INFORMATION AND LIBRARY BUSINESS AND JOURNALISM

Kholov B. S., Shosaidzoda S. H.	The content and essence of library innovation.....	79
Mahmudov G.	Bibliographic activity of regional studies in public libraries of the Republic of Tajikistan: state and development trends.....	85
Shosaidzoda S. H., Zafari Sh.	Innovative-methodical activity is a guarantee of the development of the librarianship industry.....	92
Rahimov B.	Impact of public policy on programming of Television Tajikistan.....	99

УДК 82.1/9 (092)

ИШҚИ УЗРӢ ВА ИШҚИ ИРФОНӢ ДАР ДОСТОНИ “ЛАЙЛӢ ВА МАЧНУН” - И АБДУРРАҲМОНИ ҶОМӢ

НизомӢ М. З.

МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон
ба номи Мирзо Турсунзода”

Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ аз нахустин шоиронест, ки ба тасреҳ ба ҷанбаи ирфонӣ доштани достони худ ишора менамояд. То замони ӯ, агарчи дostonҳои ҳамноми шоирони бузурге, чун Низомию Амир Хусрав аз ҷошнии ирфон бенасиб набуданд, вале онҳо сароҳатан ба ин нукта ишора накардаанд. Ба назари олими эронӣ Ҷалол Сатторӣ, “Ҷомӣ аз оғоз ошкоро дostonро рамзӣ дониста ва ишқи маҷозиро қантараи ишқи ҳақиқӣ гуфта ва аз он ба ишқи илоҳӣ таъбир кардааст. Миёни маснавии Ҷомӣ ва манзумаҳои Низомиву Амир Хусрав тафовутҳои дар шарҳи вақоеъ ҳаст, аммо муҳимтарин тафовут, ба гумони ман, ҳамин сабаби сареҳи ирфонист, ки Ҷомӣ аз оғоз то анҷом ба манзумаи худ додааст” [10, с. 39].

Шоир фасле махсус бо унвони “Дар маънии ишқи содиқон ва сидқи ошиқон” ба мавзӯи ишқ бахшидааст, ки ин фасл дар дostonҳои Низомию Амир Хусрав нест.

Ин фасл идомаи мантиқии фасли марбутан дostonи “Юсуф ва Зулайҳо”-ст, ки он ҳам ба фазилати ишқ ихтисос ёфтааст. Ҷомӣ зимни баёни фазилатҳои ишқ аз Маҷнун ёд карда, гуфта буд:

*Агар Маҷнун на май з - ин ҷом хӯрдӣ,
Кӣ ӯро дар ду олам ном бурдӣ*

[15, с. 37].

Яъне, бақои номи Маҷнун ба сабаби ишқ аст, ки асрҳо боз аз ӯ ба ҳайси ошиқи содиқ ёд мекунамд.

Дар фасли номбурдаи дostonи “Лайлӣ ва Маҷнун” низ Мавлоно Ҷомӣ фазилатҳои ишқро баён менамояд ва маълум аст, ки мурод ишқи ирфонист:

*Чун субҳи азал зи ишқ дам зад,
Ишқ оташи шавқ дар қалам зад.
Аз лавҳи адам қалам сар афрошт,
Сад нақши бадеънайкари ангошт.
Ҳастанд афлок зодаи ишқ,
Аркон ба замин фитодаи ишқ.
Бе ишқ нишони неку бад нест,
Чизе, ки зи ишқ нест, х(в)ад нест.
Ин сақфи баланди лоҷувардӣ,
Рӯзону шабон ба гирдгардӣ,
Нилуфари бўстони ишқ аст,
Гӯйи хами савлаҷони ишқ аст*

[15, с. 233-234].

Шоир аз ҳамин оғози китоби худ ба ҷанбаи ирфонии дoston ишорат менамояд ва дар охири дoston бори дигар ин маъниро таъкид менамояд.

Маврид ба зикр аст, ки то замони Ҷомӣ дар назму насри ирфонӣ ишқи Лайливу Маҷнун ба маънии ишқи ҳақиқӣ таъвил шуда, шахсияти Маҷнун то ба ҳадди орифи ошиқ таҳаввул дода шудааст. Сабаби асосии он, пеш аз ҳама, дар муҳаббати поку афиф, ки ишқи узрӣ ё афлотунӣ номида шудааст, мебошад. Аз миёни дostonҳои ишқии шарқӣ ҳеч дostonе, чун дostonи “Лайлӣ ва Маҷнун” бо мавозини муҳаббати афиф ва ба ин восита ба хусусияти муҳаббати ҳақиқӣ созгор наомадааст. Аз ҳамин ҷост, ки аз оғози таълифоти аҳли ирфон ба забонҳои арабию форсӣ ишқи Лайливу Маҷнун намунаи олии ишқи инсонӣ маҳсуб шуда, дар бисёр маворид барои исботи мушкилот ва дараҷоти ишқи ҳақиқӣ онро мисол меовардаанд. Махсусан, дар масъалаи ифрот дар муҳаббат, сидқи ошиқон, устуворӣ дар роҳи ишқ, вафо ба аҳд, покиву самимият Маҷнун мисоли хубе

барои аҳли ирфон ба ҳисоб меояд ва ҳикоеъте дар боби ӯ сохтаву пардохтаанд. Тавре ки Абунастри Сарроҷ навиштааст: “Монанди ин гуфтор дар суханони вочидону шайдоён дар хангоми ғалабаи вачду дилдодагии бисёр аст, ки намунаро метавон аз Маҷнуни бани Омир ёд кард. Чи ӯ ҳар гоҳ ба вухуш нигоҳ мекард, мегуфт: Лайлӣ, ба кӯҳ менигарист, мегуфт: Лайлӣ, ба мардум назар мекард, мегуфт: Лайлӣ! То ин ки ба ӯ гуфтанд: Номат чист ва ҳолат чӣ гуна аст? Гуфт: Лайлӣ” [9, с. 205]. Ё ин ки Мавлоно Ҷалолуддин дар “Фиҳи мо фиҳи” зимни суҳбат аз ишқу ёр ишқи Лайливу Маҷнунро мисол меорад: “Ёр хуш чизест, зеро ки ёр аз ҳаёли ёр қувват мегираду меболад ва ҳаёт мегирад. Чӣ аҷаб меояд? Маҷнунро ҳаёли Лайлӣ қувват медоду ғизо шуд. Қое, ки ҳаёли маъшуқи маҷозиро ин қуввату таъсир бошад, ки ёр ўро қувват бахшад, ёри ҳақиқиро чӣ аҷаб медорад, ки қувваташ бахшад?” [7, с. 195].

Вале тадриҷан аҳли ирфон ба ишқи Лайливу Маҷнун ранги ирфонӣ бахшиданд ва дар назари бархе аз орифон ишқи Лайлӣ заминае барои ишқи Ҳақ буд, ба пиндори онон Лайлӣ тимсоли ҷамоли Ҳақ ва Маҷнун ошиқу шайдои Ҳақ аст. Айнулқуззоти Ҳамадонӣ дар “Тамҳидот” менависад: “Эй азиз, ҷамоли Лайлиро донед дон бар деме ниҳода, чӣ донӣ, ки дом чист? Сайёди азал чун хост, ки аз ниҳоди Маҷнун маркабе созад аз ишқи худ, ки ўро истеъдоди он набуд, ки ба доми ҷамоли ишқи азал афтад, ки он гоҳ ба тобише аз он ҳалок шудӣ, бифармуд, то ишқи Лайлиро якчане аз ниҳоди Маҷнун маркабе сохтанд, то пухтаи ишқи Лайлӣ шавад, он гоҳ бор кашидани ишқи Аллоҳро қабул тавонад кард” [1, с. 104-105]. Ҳамин гуна таъвили ишқи Маҷнун дар рисолаҳо ва ман-зумаю ашъори ғиноии ирфонӣ зиёд аст.

Худи Ҷомӣ низ дар осори худ, пеш аз назми достон, ба ишқи Лайливу Маҷнун сабғаи ирфонӣ бахшида буд ва дар маснавиҳои дигари худ низ ҳикоеъи ҷолиб дар боби Лайливу Маҷнун овардааст.

Шоир баъди фасли марғи Маҷнун ба шарҳи сӯфиёнаи мафҳуми ишқ ва умуман ишқи Маҷнун мепардозад ва таъкид менамояд, ки ишқи Маҷнун бар ҳусни маҷозӣ набуд, балки ӯ ошиқи маъшуқи ҳақиқӣ буд:

Ҳон, то набарӣ гумон, ки Маҷнун

*Бар ҳусни маҷоз буд мафтун.
Дар аввал ағарчи дошт майле
Бо ҷуръакашӣ зи ҷоми Лайлӣ.
Андар охир, ки гафт аз он маст,
Афканд зи даст ҷому бишкаст.
Мастии зи бода буд, н-аз ҷом,
Аз ҷом рамида шуд саранҷом.
Лайлиталабии ӯ дар ин ҷӯи
Бар шоҳиди ишқ буд рӯи ӯи.
З-ин ном даҳон-и пуришакар буд,
Лекин мақсуд аз ӯ дигар буд.
Ошиқ, ки зи меҳри дӯст хоҳад,
Маҳ гӯяду рӯи дӯст хоҳад [15, с. 390-391].*

Ин гуна тавзеҳи ишқи Маҷнун дар “Ламаот”-и Ироқӣ ва шарҳи он, яъне “Ашиъъат-ул-ламаот”-и Мавлоно Ҷомӣ ба такрор омадааст. Таъкиди Ҷомӣ бар ин нукта аст, ки дар ибтидо Маҷнун дилбохтаи ҳусни Лайлӣ буд ва ишқи ӯ ба авҷи худ расид ва чун аз ҷоми ишқ сармаст шуд, дигар барояш ҷамоли Лайлӣ қимате надошт. Лайлӣ баҳона ё рӯи ӯи маҳбуби ҳақиқӣ буд. Ва бино ба ақидаи урафо, “назари Маҷнун дар ҳусни Лайлӣ бар ҷамолест, яъне ҷамоли мутлақ, ки ҳар чӣ ҷуз он ҷамоли мутлақ намояд, дар мазоҳиру маҷолӣ ҳама қабех аст, зеро зоҳир дар мазоҳир ҳамон ҷамоли мутлақ аст” [13, с. 43].

Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ низ дар “Фиҳи мо фиҳи” ба ин мазмун меғӯяд: “Дар замони Маҷнун хубон буданд аз Лайлӣ хубтар, аммо маҳбуби Маҷнун набуданд. Маҷнунро мегуфтанд, ки аз Лайлӣ хубтаронанд, бар ту биёрем? Ў мегуфт, ки охир ман Лайлиро ба сурат дӯст намедорам ва Лайлӣ сурат нест. Лайлӣ ба дасти ман ҳамчун ҷомест, ман аз он ҷом шароб менӯшам. Пас ман ошиқи шаробам, ки аз ӯ менӯшам ва шуморо назар бар қадаҳ аст, аз шароб огоҳ нестед” [7, с. 125].

Дар фасле, ки “Мулоқот кардани Маҷнун бо Лайлӣ дар яке аз роҳҳо ва дар интизори мурочиати ӯ дар мақоми ҳайрат истодан ва ошён кардани мурғ бар сари вай” ном дорад, шоир ба мақоми ҳайрат ишора карда, сахнаи мулоқоти ошиқонро ҷанбаи ирфонӣ бахшидааст. Тавре шоир менависад, Маҷнун қавмеро дид, ки дар мавзеъе фуруд омаданд ва он ҷо баҳри осоиш хайма заданд. Маҷнун фикр кард, ки онҳо Лайлӣ ва авлоди ӯянд:

*К-онон Лайливу оли ўянд,
Маҳмилкаши чоҳу моли ўянд* [15, с. 380].

Лайлӣ бо чамъе аз ҳамроҳон Мачнунро дида, ба хотири донишани хувияти мусофири танҳо ба сӯи ӯ омаданд. Чун Мачнун ва Лайлӣ якдигарро шинохтанд, Мачнун аз хуш рафт ва Лайлӣ сари ўро ба зонуи худ монда, ба ҳоли ӯ зор-зор гирифт. Чун Мачнун ба хуш омад, ошиқон ба ҳам арзи ҳолу иштиёқ намуданд, розҳои кӯҳанро иброн намуданд. Дар вақти хайрухуш Мачнун аз Лайлӣ пурсид, ки баъд аз ин дар кучо ўро бубинад. Лайлӣ дар ҷавоб гуфт, ки дар бозгашт аз ин роҳ мегузарам ва меҳоҳам, ки дар ин ҷой бошӣ, то маро бубинӣ:

*Мачнун гуфто, ки эй дилафрӯз,
К-имрӯз миёни сад ғаму сӯз,
Бигзошти андар ин заминам,
Минбаъд каю кучот бинам?
Гуфто, ки ба вақти бозгаштан
Ҳоҳам ҳам аз ин замин гузаштан,
Гар з-он ки дар ин мақом бошӣ,
Аз дидани ман ба ком бошӣ.
Бо талғати ман шавӣ зи ғам шод,
Ман низ зи банди меҳнат озод* [15, с. 381].

Мачнун бо умеди бозгашти Лайлӣ дар ҷойи худ дар мақоми ҳайрат чандон истод, ки дигар Лайливу аҳди ӯ фаромӯш гашт ва ҳатто мурғ бар сараш ошён кард:

*Бар мӯҷиби ваъдае, ки бишинид,
Аз манзили хештан наҷунбид.
Дар ҳайрати ишқи он дилорой
Биниаст дарахтвар аз пой.
Мебуд ситода чун дарахте,
Мургон ба сараш ништи лахте.
Як ҷо ҷу дарахт пош маҳкам,
Мӯ рафта ҷу шоҳаҳош дарҳам.
Аҳде ҷу гузашт дар миёна,
Мурге ба сараш гирифт хона* [15, с. 381].

Мақоми ҳайрат дар истилоҳи сӯфия “бадеҳаест, ки ба дили ориф дарояд аз роҳи тафаккур ва он гоҳ ўро мутаҳайир гардонад, дар тӯфони фикрат ва маърифат афтад, то ҳеч бознадонад” [11, с. 332].

Шайх Аттори Нишопурӣ дар “Мантиқ-ут-тайр” водии шашумро ҳайрат номгузорӣ кардааст ва дар шарҳи он мегӯяд:

*Баъд аз ин водии ҳайрат оядат,
Қор доим дарду ҳасрат оядат...
Марди ҳайрон чун расад ин ҷойгоҳ,
Дар таҳайюр мондаву ғум карда роҳ.
Гар бад-ӯ гӯянд: Мастӣ ё наӣ?
Нестӣ гӯӣ, ки ҳастӣ ё наӣ?
Гӯяд: Асло менамонам чиз ман
В-он “надонам” ҳам надонам низ ман.
Ошиқам, аммо надонам бар киям,
На мусалмонам, на кофир, пас чиям?
Лекин аз ишқам надорам оғаҳӣ,
Ҳам диле пуришқ дорам ҳам тижӣ* [2, с. 241].

Аз ҳамин ҷост, ки вақте Лайлӣ баъди бозгашт аз ноқа фуруд омада, ба пеши Мачнун меояд, аз ҷониби ошиқ ҳеч эътиное намебинад. Лайлӣ чанд маротиба овоз медиҳад, вале Мачнун ҳеч ба худ намеояд ва ба ӯ таваҷҷуҳ намекунад. Ниҳоят бо овози баланд ўро садо карда, аз омадани худ хабар менамояд. Мачнун хувияти ўро пурсида, баъди шунидани ҷавоб Лайлиро аз пеши худ меронад:

*Гуфто: Ту кииву аз кучой,
Беҳуда ба сӯи ман чӣ оӣ?
Гуфто, ки манам муроди ҷонат,
Қоми дилу равнақи равонат.
Яъне, Лайлӣ, ки мастӣ ӯӣ,
Ин ҷо шуда пойбасти ӯӣ.
Гуфто: Рав, рав, ки ишқат имрӯз
Дар ман зада оташе ҷаҳонсӯз.
Ишқам кишти ба мавҷи хун ронд,
Маъшуқиву ошиқӣ бурун монд* [15, с. 382].

Фахриддини Ироқӣ дар “Ламаот” айнаи ҳамин мазмунро овардааст: “Ишқ оташест, ки чун дар дил афтад, ҳар чӣ дар дил ёбад, ҳамаро бисӯзонад, то ба ҳадде ки сурати маъшук низ аз дил маҳв кунад. Мачнун магар дар ин сӯзиш буд, ки гуфтанд: Лайлӣ омад. Гуфт: Ман худ Лайлиам ва сар дар гиребони фароғат фуру бурд. Лайлӣ гуфт: Сар бардор, ки манам маҳбуби ту. Мачнун гуфт: Илайка аннӣ фаинна хуббақа қад шағаланӣ анка (Мухаббати ту маро аз ҳуди ту бениёз кардааст)” [5, с. 420].

Пас, ба назари Ҷомӣ, ишқи Мачнун ба ниҳоят расидааст ва аз маҷоз ба ҳақиқат табдил ёфтааст. Барои тасдиқи ин нукта шоир бидояту ниҳояти ишқро ба таври

мухтасар баён менамояд, ки ошиқ зина ба зина мушкилоти ишқро паси сар намуда, ба марҳалаи камол мерасад:

*Бошад зи нахуст рӯйи ошиқ
Дар ҳар чӣ ба табъи ўст лоиқ.
Чун ҷазбаи ишқ зӯр гирад,
Аз майлу муроди худ бимирад.
Орад ба муроди ёри худ рӯй,
З-ўро шавад аз ҷаҳон ризоҷӯй.
Чун ҷазбаи он зиёда гардад,
З-он дағдаға низ сода гардад.
Афтода ба мавҷи қулзуми ишқ,
Беҳуд шуда аз талотуми ишқ,
Маъшуқиву ошиқӣ кашад рахт,
Гардад назари ду лахт як лахт.
Аз кашмакаши дуй саломат
Ўмонаду ишқ то қиёмат [15, с. 382].*

Ҳамин мазмунро Ҷомӣ дар “Ашиъъат-ул-Ламаот” чунин баён менамояд: “Шарҳи ин румуз он аст, ки нахуст ишқ ба сурати талабу иродати маъшуқ сар аз гиребони ошиқ барзанад, он гоҳ дар либоси иродати таҷаллӣ ба иқтизои талаб ва эроди муҳиб ба домани маъшуқ овезад ва чун ҳар дуру ба самти дуй ва касрат, яъне касрати ошиқӣ ва маъшуқӣ мавсум ёбад, нахуст рӯйи ҳар як аз дигаре бигардонад, рӯйи ошиқро аз маъшуқ бигардонад, ба он ки нисбати маъшуқиро аз назари шуҳуди вай маҳв кунад ва вачҳаи талаби вай аҳадияти Зотро гардонад ва рӯйи маъшуқро аз ошиқ бигардонад, он гоҳ либоси касрат, яъне муҳибӣ ва маҳбубӣ аз ҳар ду баркашад ва ҳар дуру ба ранги худ, ки ягонагии сирф аст, барорад” [13, с. 90].

Дар “Мантиқ-ут-тайр” водии шашум ҳайрат ва водии ҳафтум ғакру фаност ва Ҷомӣ дар ин қисмати достони худ беҳуда аз мақоми ҳайрат ёд накардааст. Ин лаҳзаи достони Ҷомиро нуқтаи авҷи дoston ба ҳисоб овардан мумкин аст, зеро баъди дар ин мақом қарор гирифтани Маҷнуну суҳбаташ бо Лайлӣ дигар суҳбату робитае миёни онҳо сурат намегирад ва пас аз муддате қаҳрамонони дoston паси ҳам вафот менамоянд. Мустаҳриқи маъруф Е. Э. Бертелс низ ба ин назар аст, ки “ба ин (лаҳза-М.Н.), бешубҳа, ҳамчун нуқтаи авҷ (кулминатсионӣ) - и дoston бояд назар кард” [3, с. 284].

Ҷомӣ аз ишқи маҷозӣ ба ишқи ҳақиқӣ расидани Маҷнунро дар муколамаи вай бо

сӯфӣ, ки ўро ба хоб дида буд, чунин баён менамояд:

*Оранд, ки сӯфие сафокеш
Бардошт ба хоб парда аз пеш.
Маҷнун бари вай шуд ошкоро,
Бо ў на ба сурати мадоро.
Гуфт: Эй шуда аз харобии ҳол
Бар нақши маҷоз фитна сӣ сол,
Чун қард аҷал набард бо ту,
Маъшуқи азал чӣ қард бо ту?
Гуфто: Ба сарои қурбатам хонд,
Бар садри сарири қурб бинионд.
Гуфт: Эй ба бисоти ишқ густох,
Шармат н-омад, ки чун дар ин кох.
Хӯрдӣ майи мо зи ҷоми Лайлӣ,
Хондӣ моро ба номи Лайлӣ?
Бар ман чу дари хитоб бикишуд,
Бо ман ҷуз аз ин итob нанмуд [15, с. 391].*

Шоир гуфтаҳои Маҷнунро чунин тавзеҳ медиҳад:

*Ҷомӣ, бинигар, к-аз офариниши
Ҳар зарра ба чаши аҳли биниши
Аз хуми азал хуҷаста ҷомест,
Гирдогирдаш навишта номест.
Он ҷом чӣ ҷом, ҷоми боқӣ
В-он ном чӣ ном, номи Соқӣ.
Аз ҷом ба бода гир ором
В-аз ном нигар ба соҳиби ном.
Дар соҳиби ном кун нишон гум,
Дар ҳастии вай шав аз ҷаҳон гум [15, с. 391].*

Ин гуна тавзеҳи ишқи маҷозӣ чун пул ё нардбоне барои ишқи ҳақиқӣ, ки Мавлоно Ҷомӣ дар поёни дoston анҷом додааст, тамоили Ҷомиро ба шарҳи ирфонии қиссаи “Лайлӣ ва Маҷнун” нишон медиҳад. Яке аз мумайизоти достони Ҷомӣ ҳам бар дostonҳои дигари ҳамном ҳамин аст.

Сайри суудии ишқи ҳақиқӣ дар достони “Лайлӣ ва Маҷнун” марбут ба ишқи узрӣ ё худ ишқи афиф (пок) аст, ки дар замони зуҳури қиссаи Қайси Омирӣ ва Лайлӣ дар миёни қабоили ғарбии араб, махсусан қабилаи Бани Узра, маъмул буд. Албатта, ин ишқ маҳдуд ба қабилаи Бани Узра намонд, балки дар миёни қабоили дигари араб, аз ҷумла Бани Омир интишор ёфт. Девони Қайсибни Мулаваҳ намунаи борики ғазали узрӣ мебошад [6, с. 594 - 608].

Дар достони “Лайлӣ ва Мачнун”- и Ҷомӣ нишонаҳои ишқи узрӣ зиёд мушоҳида мешаванд. Тавре ки пештар зикр кардем, Мавлоно Ҷомӣ дар сурудани дostonҳои худ кӯшидааст, то суханаш бо сарчашмаи асли мутобиқати том дошта бошад. Аз ин рӯ, ғайр аз манобеи арабии қиссаи Лайливу Мачнун аз девони Мачнун (Қайс ибни Мулаввах) низ истифода кардааст. Донишманди шаҳири эронӣ Абдулхусайни Зарринқуб бар ин назар аст, ки дар достони “Лайлӣ ва Мачнун” Ҷомӣ “ба ривоёти арабӣ бештар таъя дорад ва таъсири девони мансуб ба Қайси бани Омир дар он бештар аст” [4, с. 293].

Ашъори мансуб ба Мачнун намунаҳои барҷастаи шеърӣ узриянд ва аз сӯзу гудозу маҳрумиятҳои ӯ ҳикоят мекунад. Нишонаҳои муҳаббати узрӣ иборатанд аз рафъати дараҷаи ишқ (қидосати ишқ), иффат ва дурӣ аз ҳавову ҳаваси шаҳвонӣ, нокомӣ дар васли маҳбуба, ё худ маҳрумият аз шарафи издивоҷ бо маҳбуба, шаҳодат аз дарди ишқ [8, с. 36; 10, с. 435].

Ин ишқи узрӣ ба назари баъзе муҳаққиқин ҳамон ишқи афлотунист, ки дар аҳди Аббосиён тавассути мутакаллимон вориди мабоҳиси каломии ирфонӣ шудааст [10, с. 271].

Дар назари Мачнун ишқ дараҷаи баланд дорад ва барои ӯ мазҳаби ишқ муқаддас аст. Чун падараш аз ошиқ шудани Мачнун ба Лайлӣ огоҳ мешавад ва ӯро насиҳат мекунад, ки аз ӯ даст бардорад, дар ҷавоб мегӯяд:

*Оре, назанам нафас зи инкор,
Ишқ аст маро дар ин ҷаҳон қор.
Ҳошо, ки аз ин раҳ истам ман,
Ҷуз зинда ба ишқ нестам ман.
Ҳар қас, ки на роҳи ишқ варзад,
Дар мазҳаби ман ҷаве наярзад* [15, с. 266].

Вақте ки падари Лайлӣ ба назди халифа аз ӯ шикоят мебарад ва маншури халифа дар бораи манъи рафтани Мачнун ба қабилai Лайливу қатъи алоқа бо ӯ ба дасти падари Мачнун мерасад ва ӯ аз мазмуни он огоҳ мешавад, пояи ишқро аз мақому ҷоҳи халифа болотар дониста, худро бениёз аз маншури ӯ медонад:

*Мо гармавони роҳи ишқем,
Ғоратзадагони шоҳи ишқем.
Ҷуз ишқ вазифа нест моро,
Парвои халифа нест моро.*

*З-он поя, ки ишқ пойи мо баст,
Кӯтоҳ бувад халифари даст.
Он ҷо, ки ҳумоми мо гурезад,
Шаҳбози халифа пар бирезад* [15, с. 290].

Нишонаи дигари ишқи узрӣ иффат ва дурӣ аз ҳавову ҳавас аст, ки дар ин боб Мачнун намунаи олии ошиқон ба ҳисоб меояд. Тавре дар достони Низомӣ мушоҳида менамоем, дар достони Ҷомӣ низ Мачнун ошиқи покбохтаест, ки ҳаргиз сухан аз ҳавасҳои нафсонӣ намезанад ва бо вучуди фароҳам омадани имкониятҳои зиёд кӯшише барои наздикӣ чустан бо Лайлӣ намекунад. Мачнун борҳо иқрор кардааст, ки мақсуди ӯ ҳавои нафс нест ва ишқи ӯ олуда ба ҳавасу шаҳват нест. Замоне, ки падарашро ба хостгорӣ мефиристад, ба ӯ мегӯяд:

*Қасдам на аз ин ҳавои нафс аст,
Он ҷо, ки манам, чи ҷои нафс аст.
Кони адаб аст ҷони покам,
З - олоии табъи пок покам.
Лайлӣ, ки ба ғам фуруҳт ҷонам,
Онест дар ӯ, ки сӯхт ҷонам.
Бас бошад ин қадар, ки гоҳе
Аз дур қунам дар ӯ нигоҳе* [15, с. 293].

Шавҳари Лайлӣ (ҷавони Сақифӣ - М.Н.) низ, ки аз васли Лайлӣ маҳрум монда буд ва Лайлӣ ӯро аз наздикӣ бо худ манъ намуда, таҳдид ба марг намуда буд, ночор ба амри вай сар фароварда, бо ҳамзистиву аз дур дидани вай мувофиқат намуд. Ин низ нишоне аз ҳубби узрист, ки бо маҳрумият аз васли маҳбуба ба нигоҳе қаноат карда, саранҷом бо ин ғусса ба марг мерасиданд. Ба назари донишманди араб Муҳаммадсаъиди Ҷамолуддин, “Низомӣ Лайлиро то замони марг бокира ба тасвир кашидааст ва ин мавзӯ дар асли арабии мавзӯ нест. Шояд Низомӣ ва дигар шоирони эронӣ ин андешаро матлуб ёфтаанд ва ба ҳамин далел ин улғуи ифротиро дунбол кардаанд ва барои баёни ҳадафе, ки ишқи узрӣ дар пайи расидан ба он аст, қорҳояшонро бо ин шева нишон додаанд” [12, с. 271]. Ҷомӣ низ Лайлиро то дами марг бокира тасвир намудааст. Шавҳари Лайлӣ низ бо ин ҳасрат бемор шуда, ба зудӣ вафот мекунад:

*Донист, ки пои саъй қунд аст
В-он нофаи безимом тунд аст.*

*Чун буд ба доми ӯ гирифтोर
В-аз бими муфориқат дилафгор,
Ночор ба дарду доғи ӯ сохт,
Бо бўйи гуле зи боғи ӯ сохт.
Ҳар лаҳза зи васли фурқатомез
В-аз роҳатҳои меҳнатангез,
Беҳи амалеш канда мешуд,
Сад раҳ мемурду зинда мешуд.
То буд, ҳамеша кораи ин буд,
Сармои рӯзгори ин буд.
В-он рӯз, ки мурд, ҳам бар ин рафт,
Зоди раҳи он ҷаҳон ҳамин буд [15, с. 338].*

Ба назари мо, сабаби интишори қиссаи “Лайлӣ ва Мачнун” дар адабиёти форсии тоҷикӣ, махсусан миёни аҳли ирфон, ҳамин ишқи поки узрист, ки бо мабони ишқи ирфонӣ мутобиқати зиёд дорад. Шеваи зиндагӣ ва аъмоли шоирони узрӣ ба равиши аҳли тасаввуф ва ирфон хеле наздик буд. “Оини шоирони узриро, - навиштааст Муҳаммад Ғунаӣми Ҳилол,- бояд бо шеваи сӯфиёни парҳезгор санҷид, ҷӣ онон шевае ёфтанд, ки аз тариқи он миёни зухду хостаҳои отифии хеш пайванд заданд ва дар ишқи поки худ аз дилу динашон фармон бурданд” [18, с. 42].

Дар миёни сӯфия ишқи маҷозӣ ё инсонӣ восита ё пулест, ки соликро ба ишқи ҳақиқӣ мерасонад ва аз ҳамин ҷост, ки миёни ишқи узрӣ ва ишқи ирфонӣ умумияте ҳис карда мешавад. Ҳолати вачду чунун дар миёни ошиқони узрӣ гоҳо бо вачду беҳудии аҳли ирфон наздикӣ дорад ва эҳсоси ошиқона онҳоро то ба сарҳади чунун бурдааст. “Гоҳе ин эҳсос дар бархе шоирони узрӣ ба дараҷаи вачд, дар маънои сӯфиёнаи он, мерасад. Чунонки дар бархе ҳолат ишқи Мачнунӣ Бани Омир чунин аст. Ин чизест, ки ишқи узриро ба ишқи сӯфиёна наздик мекунад. Бинобар ин, ишқи сӯфиёна, ҷуз ишқи узрӣ, ки бар асари авомили динию фалсафӣ таҳаввул ёфтааст, нест ва ҳар ду таҳти нуфузу таъсири дину мутуни он пас аз таъвил ҳастанд ва аз ақида сарчашма мегиранд ва дар ҳар ду бўйи ҷисмонӣ нодида гирифта намешавад, зеро ишқи сӯфиёна роҳе ба Худованд аз тариқи тааммул дар зебоии ҷисмонист” [17, с. 22].

Дар достони “Лайлӣ ва Мачнун” - и Ҷомӣ як навъ таҳаввули ишқи узриро ба ишқи ирфонӣ мушоҳида менамоем ва ин аз ибтикороти дигари Ҷомӣ дар достон аст.

Тавре ки мебинем, достони “Лайлӣ ва Мачнун” - и Мавлоно Ҷомӣ марҳилаи тозае дар сурудани достонҳои ишқии ҳамном аст. Он бо тозагиҳо дар суҷа ва мазмун, тасвири лаҳзаҳои бадеӣ, қаҳрамонон, тарҳ ва робитаи воқеаҳо, гоҳи достоне мустақил ва асил аст. Дар ин маврид шарҳиноси маъруфи рус Е. Э. Бертелс навиштааст: “Умуман, гуфтан мумкин аст, ки ин достон (“Лайлӣ ва Мачнун”- и Ҷомӣ- М.Н.) агарчи бо умқи ва андеша аз достони Низомӣ каме поин истад ҳам, дар баробари ин ба ҳадде асил аст, ки агар дар ин ҷо номи умумӣ намебуд, алоқаи он бо достони Низомӣ аз назари аввал маълум намешуд” [3, с. 285].

Таъсири достони Ҷомӣ ба достонҳои ҳамноми баъди ӯ бисёр қавист. Ҳанӯз дар асри XV шоирони ҳамасри ӯ - Навоӣ, Ҳотифӣ, Мактабӣ, Мир Ҳоҷӣ Гунободӣ ва дигарон аз достони Ҷомӣ бешу кам таъсир бардоштаанд. Дар асрҳои баъдӣ низ шоироне, ки ба назми ин достон ҳиммат гумоштаанд, дар радифи Низомию Амир Хусрав аз Ҷомӣ ёд намудаанд.

Достони “Лайлӣ ва Мачнун”- и Ҷомӣ на танҳо дар Шарқ, балки дар Ғарб низ маҳбубияти зиёд пайдо карда, бо таъсири он адибони аврупоӣ қиссаҳои ошиқонаи худро навиштаанд. Аз ҷумла, нависанда ва шоири машҳури сурреалисти фаронсавӣ Луи Арагон (Louis Aragon) (1897-1972) достони “Девона Лиза” (Le Fou d'Elsa, 1963) - ро бо таъсири “Лайлӣ ва Мачнун”-и Ҷомӣ навиштааст, ки “Лайлӣ ва Мачнун”- и асри бист лақаб гирифтааст. Тавре ки маълум аст, баъзе муҳаққиқони муосири Шарқу Ғарб решаҳои тасовири сурреалистиро дар осори ирфонии адибони форсизабон дарёфтаанд. Ба назари Лидо Фаҳрӣ, “китоби “Девона Лиза”, ки мутаассир аз “Лайлӣ ва Мачнун”-и Ҷомист, қудрати таъсири нуфузи шоири орифе чун Ҷомиро дар шоири сурреалисте чун Орогун нишон медиҳад. Ҷомӣ бо “Лайлӣ ва Мачнун”-и худ базреро дар шеърҳои адаби порсӣ кошт, ки понсад сол баъд шоири ошике чун Орогун мучаддадан ин достони ошиқона ва орифонро манбаи илҳами худ қарор медиҳад ва бо истифода аз ин ишқи шарқӣ таъбу завқи хунарии худро меозмояд ва боис мешавад, то ин базр дубора дар

яке аз санъатитарин кишварҳои ҷаҳон ба василаи забони оҳанину зебои Фаронса ба гул биншинад” [16, с. 5].

Луи Арагон дар асараш худро Мачнун ва ҳамсараш Лизаро Лайлӣ хонда, достони худро бо ин мисраи Ҷомӣ шурӯъ кардааст:

Ишқбозӣ мекунам бо номи ӯ [16, с. 5].

Ин мисраъ, тавре ки аз вазнаш маълум аст, аз достони “Саломон ва Абсол” аст ва он аз ҳикоятест, ки мутазаммини дар бодия бар рӯи рег номи Лайлиро навиштани Мачнун ва тавзеҳ додани ин амал аз ҷониби ӯ мебошад:

*Дид Мачнунро яке саҳронавард,
Дар миёни бодия биниаста фард.
Сохта бар рег з-ангуштон қалам,
Мезанад ҳарфе ба дасти худ рақам.
Гуфт: Эй мафтунӣ шайдо, чист ин,
Менависӣ нома сӯйи кист ин?...
Гуфт: Шарҳи ҳусни Лайлӣ медиҳам,
Хотири худро тасаллӣ медиҳам.
Менависам номаш аввал в-аз қафо
Менигорам номаи ишқу вафо.
Нест ҷуз номе аз ӯ дар дасти ман,
З-он баландӣ ёфт қадри насти ман.*

Ночашида ҷуръае аз ҷоми ӯ

Ишқбозӣ мекунам бо номи ӯ

[14, с. 400 - 401].

Ин мисраъ нишондиҳандаи на танҳо шуҳрати достони “Лайлӣ ва Мачнун”, балки дигар достонҳои Ҷомӣ, аз ҷумла “Саломон ва Абсол”, ки достони рамзии ирфонист, дар Фаронса аст.

Ҳамин тарик, достони “Лайлӣ ва Мачнун”-и Ҷомӣ яке аз достонҳои беҳтарин дар мавзӯи мавриди назар аст. Ҷомӣ дар офаридани достон, сарфи назар аз татаббуъ ба достонҳои Низомии Амир Хусрави Деҳлавӣ, ба сарчашмаҳои аслии достон, манобеи арабии он така карда, қисмати зиёди воқеаҳои достонро мувофиқи онҳо дарҷ намудааст. Шоир аз ибтидои достон сарехан ба ҷанбаи ирфонии он ишора намуда, бисёр лаҳзаҳои достони худро сабаҳои ирфонӣ додааст. Инчунин, дар достони Ҷомӣ нишонаҳои ишқӣ узрӣ зиёд мушоҳида мешаванд ва он заминае барои таҳаввули ишқӣ маҷозӣ ба ишқӣ ирфонӣ гаштааст. Достони “Лайлӣ ва Мачнун” - Ҷомӣ ҳам ба адабиёти Шарқ ва ҳам ба адабиёти Ғарб таъсири зиёд расондааст.

АДАБИЁТ:

1. Айнулқузоти Ҳамадонӣ, Абдуллоҳ ибни Муҳаммад. Тамҳидот. Бо муқаддима ва тасҳеҳу таҳшия ва таълиқи Афифи Усайрон / Айнулқузоти Ҳамадонӣ. - Техрон: Манучехрӣ, 1377.- 523 с.
2. Аттори Нишопурӣ, Фаридуддин. Мантиқ-ут-тайр. Бо муқаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти Муҳаммадризо Шафъии Кадканӣ.- Техрон: Сухан, 1383.- 440 с.
3. Бертельс, Е.Э. Навои и Джами. Избранные труды. – Москва: Наука, 1965.- 498с.
4. Зарринқуб, Абдулҳусайн. Бо қорвони ҳулла.- Техрон: Интишороти илмӣ, 1386.- 475 с.
5. Ироқӣ, Фаҳруддин. Куллийёт. Шомили қасоид, ғазалиёт, муқаттаот, таркибот, тарҷеот, рубоӣёт, “Ушшоқнома”, “Ламаот”, “Истилоҳоти сӯфия”. Ба кӯшиши Саъид Нафисӣ.- Техрон: Саной, 1384.- 448 с.
6. Крачковский, И. Ю. Ранняя история повести о Меджнуне и Лейли в арабской литературе / Избранные сочинения. Т.2.- М.-Л: Издательство Академии наук СССР, 1956.- С. 588- 632.
7. Мавлавӣ, Ҷалолуддин Муҳаммад ибни Муҳаммад. Фихи мо фихи. Тасҳеҳи Митро Меҳрободӣ.- Техрон: Дунёи китоб, 1386.- 383 с.
8. Сабзворӣ, Ризо Мустафавӣ. Рустоирод, Илҳом. Ҷилваи “хуббӣ узрӣ” дар манзумаи “Лайлӣ ва Мачнун”-и Низомӣ // Фаслномаи илмӣ-паҷӯҳиши “Ирфонӣёт дар адаби форсӣ”, шумораи 16, поэзи 1392.- С.31-48.
9. Сарроҷи Тӯсӣ, Абунаср Абдуллоҳ ибни Алӣ. Ал-ламаъ фи-т- тасаввуф. Тасҳеҳ ва таҳшияи Ринулд Алан Никелсун. Тарҷумаи Маҳдии Мучтабо.- Техрон: Асотир, 1382.- 509 с.
10. Сатторӣ, Ҷалол. Ҳолоти ишқӣ Мачнун.- Техрон: Тӯс, 1385.- 533 с.
11. Сачҷодӣ, Сайидҷаъфар. Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти ирфонӣ.- Техрон: Тахурӣ, 1389.- 814 с.

12. Ҷамолуддин, Муҳаммадсаъид. Адабиёти татбиқӣ. Пажӯҳиши татбиқӣ дар адабиёти арабӣ ва форсӣ. Баргардон ва таҳқиқи Саъиди Ҳисомпур ва Ҳусайни Каёнӣ. – Техрон: Интишороти Донишгоҳи Шероз, 1389.- 321 с.

13. Ҷомӣ, Мавлоно Нуруддин Абдуллоҳмон. Ашиъат-ул-ламаот. Бо муқаддимаи Ҳодии Растағори Муқаддами Гавҳарӣ.- Қум: Бӯстони китоб, 1383.- 147с.

14. Ҷомӣ, Нуруддин Абдуллоҳмон ибни Аҳмад. Маснавии «Ҳафт авранг». Ҷилди аввал. Муқаддима аз Аълоҳон Афсаҳзод. Зери назари «Дафтари нашри «Мероси мактуб»».- Техрон: Маркази мутолеоти эронӣ, 1378.- 912 с.

15. Ҷомӣ, Нуруддин Абдуллоҳмон ибни Аҳмад. Маснавии «Ҳафт авранг». Ҷилди дувум. Таҳқиқ ва тасхеҳи Аълоҳон Афсаҳзод ва Ҳусайн Аҳмади Тарбият. Зери назари «Дафтари нашри «Мероси мактуб»».- Техрон: Маркази мутолеоти эронӣ, 1378.-710с.

16. Фаҳрӣ, Лидо. “Девона Лизо”- “Лайлӣ ва Маҷнун”-и асри XX // Фарҳанг ва андеша, ҷумъа, 22 шаҳривари 1381.- С. 5.

17. Ҳилол, Муҳаммад Ғунаймӣ. Ишқи узрӣ ва ишқи сӯфиёна. Тарҷумаи Амир Муъминии Ҳазова // Китоби моҳи адабиёт, шумораи 78 (паёпайи 192), меҳроми 1392.- С. 18-26.

18. Ҳилол, Муҳаммад Ғунаймӣ. “Лайлӣ ва Маҷнун” дар адабиёти арабӣ ва форсӣ. Пажӯҳише нақдӣ ва татбиқӣ дар дар ишқи узрӣ ва ишқи сӯфиёна. Тарҷума ва шарҳи Ҳодӣ Назарии Муназзам ва Райҳона Мансурӣ - Техрон: Нашри Най, 1393. - 344 с.

ИШҚИ УЗРӢ ВА ИШҚИ ИРФОНӢ ДАР ДОСТОНИ “ЛАЙЛӢ ВА МАҶНУН” - И АБДУЛЛОҲМОНИ ҶОМӢ

Достони “Лайлӣ ва Маҷнун”-и Мавлоно Ҷомӣ марҳилаи тозае дар сурудани достонҳои ишқӣ - романтикии ҳамном аст. Он бо тозагиҳо дар суҷа ва мазмун, тасвири лаҳзаҳои бадеӣ, қаҳрамонон, тарҳ ва робитаи воқеаҳо, ғояи достоне мушаккил ва асил аст. Мавлоно Абдуллоҳмони Ҷомӣ аз нахустин шоиронест, ки ба тасреҳ ба ҷанбаи ирфонӣ доштани достони худ ишора менамояд. Шоир аз ибтидои достон сарехан ба ҷанбаи ирфонии он ишора намуда, бисёр лаҳзаҳои достони худро сабаби ирфонӣ додааст. Инчунин, дар достони Ҷомӣ нишонаҳои ишқи узрӣ зиёд мушоҳида мешавад ва он заминае барои таҳаввули ишқи маҷозӣ ба ишқи ирфонӣ гаштааст. Яке аз сабабҳои интишори қиссаи “Лайлӣ ва Маҷнун” дар адабиёти форсии тоҷикӣ, махсусан миёни аҳли ирфон, ҳамин ишқи поки узрист, ки бо мабонии ишқи ирфонӣ мутобиқати зиёд дорад. Дар достони “Лайлӣ ва Маҷнун” - и Ҷомӣ як навъ таҳаввули ишқи узрӣ ба ишқи ирфонӣ мушоҳида менамоям ва ин аз навоариҳои дигари шоир дар достон аст.

Калидвожаҳо: Ҷомӣ, достон, Лайлӣ, Маҷнун, ишқи маҷозӣ, ишқи узрӣ, ишқи ирфонӣ, суннат, навоарӣ.

УЗРИТСКАЯ И МИСТИЧЕСКАЯ ЛЮБОВЬ В ПОЭМЕ «ЛЕЙЛИ И МАДЖНУН» АБДАРРАХМАНА ДЖАМИ

Поэма «Лейли и Маджнун» является новым этапом в создании любовно - романтических одноимённых поэм. Она представляет собой самостоятельную, настоящую и оригинальную поэму с новизной в сюжете и идейном содержании, изображении художественных эпизодов, героев, структурой и связью событий. Мавляна Абдаррахман Джами – один из первых поэтов, указывающий на мистический аспект своей поэмы. Поэт еще в начале поэмы чётко и ясно, указывая на мистическое направление своего произведения, многим эпизодам поэмы придаёт мистический оттенок. В поэме Джами также много признаков узритской любви, и она стала основой для эволюции неземной, мистической любви. Одной из причин распространения поэмы «Лейли и Маджнун» в персидско - таджикской литературе, и, особенно среди литераторов-мистиков является чистая узритская любовь, которая во многом соответствует

мистической любви. В поэме «Лейли и Маджнун» Джами наблюдается своего рода эволюция узритской любви к мистической, которая является другой новизной поэта в поэме.

Ключевые слова: Джами, поэма, Лейли, Маджнун, земная любовь, узритская любовь, мистическая любовь, традиция, новизна.

UZRIT AND MYSTICAL LOVE IN THE POEM OF "LAYLI AND MAJNUN" OF ABDURRAHMON JOMI

The poem "Layli and Majnun" is a new stage in the creation of love-romantic poems of the same name. It is an independent, real and original poem with novelty in the plot and ideological content, portrayal of artistic episodes, heroes, structure and connection of events. Mavlon Abdurrahmon Jomi is one of the first poets to point out the mystical aspect of his poem. The poet at the beginning of the poem clearly pointing to the mystical direction of his work, many episodes of the poem give a mystical connotation. Jomi's poem also has many signs of narrow-minded love and it has become the basis for the evolution of unearthly, mystical love. One of the reasons for the spread of the poem "Layli and Majnun" in Persian-Tajik literature and especially among mystic writers is pure Uzrit love, which in many respects corresponds to mystical love. In the poem "Layli and Majnun" by Jomi, a kind of evolution of the Uzrit love for the mystical is observed and it is another poet's novelty in the poem.

Keywords: Jomi, poem, Layli, Majnun, earthly love, Uzrit love, mystical love, tradition, novelty.

Сведения об авторе: Низоми Мухриддин Зайниддин - ректор ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде», доктор филологических наук. Адрес: г. Душанбе, Борбад 73а, Тел.: 231- 45- 45, nizomi73@mail.ru

Information about the author: Nizomi Muhriddin Zainiddin - Rector of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda», doctor of philological sciences. Address: 73a, Borbad street, Dushanbe, Tajikistan. Tel.: 231- 45- 45, nizomi73@mail.ru

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРАЗДНИК - ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО - КУЛЬТУРНОЙ АКТИВНОСТИ

Мирахмедов Ф.

ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени
Мирзо Турсунзаде»

С древнейших времен праздник являлся той формой культуры, с помощью которой общество выражало своё трепетное отношение к идеалам, свою гордость за великие победы, свою надежду на лучшее будущее и проявляла активность. Потребность к праздникам возникло из стремления человека или общества выражать своё почтение неким ценностям, а также из осознания необходимости зафиксировать обретенный идеал и умножать его, передавая будущим поколениям алгоритм решения жизненно важных проблем.

С момента провозглашения независимости республики, национальные праздники получили новое возрождение, которое выражает дух народа и проявляется в его активности. За это время сформировалась новая национальная идеология страны, составляющей частью которой выступает национальный фактор. Политические процессы в республике и провозглашение независимости, изменения в мировоззрении таджиков, их самосознании и самоопределении значительно затрудняют возможность всестороннего изучения таджикского общества на современном этапе его развития, что делает особенно актуальным привлечение для этой цели всех доступных источников.

Однако, каждого исследователя национальный праздник интересовал в определённом аспекте. Поэтому предмет анализа, сущность характеристики, классификации и дефиниции национального праздника нередко оказывались различными, да и в обыденном словоупотреблении праздник фигурирует то как обряд, то как памятная дата, состояние души, традиция,

развлечение, атрибут современной национальной культуры.

Изучение значений понятия «праздник», сформулированных исследователями разных направлений, позволило установить, что В. И. Даль определяет праздник, как нерабочий день, празднуемый по уставу церкви, по случаю и в память гражданского, местного или государственного обычая.

Нельзя не указать пять определений, данных в словаре С. И. Ожегова. Так «Праздник - это день торжества, установленный в честь или в память кого-нибудь, чего-нибудь, день или ряд дней, отмечаемых церковью в память религиозного события или святого, выходной, нерабочий день, день радости и торжества, день игр и развлечений» [1 с. 309].

К. Жигульский настаивает на том, что «Праздник - зеркало своей эпохи. По создаваемым народом праздников можно судить о политической, исторической и духовной жизни общественно-экономической формации, определить идеи, интересы и стремления самых различных ее социальных слоев» [2 с. 14].

А. Конович определяет праздники, как «особый вид социально-культурной деятельности масс, протекающей в свободное время» [3 с. 4]. Также он утверждает, что праздник является тем многосторонним явлением в жизни общества, которое способно отразить жизнь как одного человека, так и общества в целом, а так же выступает в роли транслятора традиций и побудителя к действиям. А.А. Конович дает новую трактовку праздника и определяет его как вид деятельности. С этой концепцией можно согласиться, учитывая радикальное

разделение рабочего и праздничного времени, а также учитывая регулярность воспроизводства праздничных действий. В современных реалиях, когда сфера праздника для некоторых превратилась в работу, эта трактовка как никогда актуальна.

О. Л. Орлов считает что «праздник - это проявление всех форм и видов культуры коллектива, начиная от принятых норм поведения, заканчивая демонстрацией нарядов и исполнением традиционных песен. Праздник есть время особенно интенсивной культурной инициации и социализации личности». [4 с. 18].

На сегодняшний день проблематика национального праздника преодолевает рамки этнографических, историко-культурных, культурно-антропологических исследований и требует своей актуализации в области повышения его роли в формировании социально-культурной активности.

Сложности в теории и практике комплексного осуществления педагогического значения праздников в контексте социальных изменений таджикского общества сопровождаются наличием объективно существующих противоречий:

- между ожидаемыми результатами вложений государства в проведение праздников и их педагогическим значением в контексте социальных изменений таджикского общества;

- между потребностью в праздничной культуре и недостаточной теоретической разработанностью этого процесса;

- между необходимостью изменения характеристик образовательного процесса в соответствии с изменяющейся парадигмой образования и существующими традициями воспитания и обучения;

между потребностью в новых подходах к оцениванию результатов организации праздников в контексте повышения социально-культурной активности масс в таджикском обществе.

Необходимость преодоления комплекса выявленных противоречий актуализировала

научную проблему, состоящую в теоретическом обосновании, разработке и внедрении педагогического значения праздников в контексте социальных изменений таджикского общества.

Праздник является специфичной формой повышения активности, где выражается общее настроение и сопереживание участников. Он обусловлен динамикой социального бытия, в котором отдельные периоды жизни осознаются и переживаются людьми особым эмоциональным образом, диктует им иной, нежели в будничное время, способ поведения и деятельности, предполагая непосредственное активное участие в праздновании.

В условиях нарастающих кризисных явлений в духовной жизни всего общества, в том числе детей и подростков, особую социально- педагогическую значимость приобретает обоснование содержания и методы организации праздничных форм досуговой деятельности, которая способствует активному вовлечению СКД.

Национальные праздники являются одной из постоянных сторон общественной жизни. Они складывались на самых ранних этапах формирования человека и становления человеческого общества и в процессе развития всей человеческой истории. Праздники существуют как продукт и форма активного преобразования действительности. Праздник возникает в силу деятельности многих факторов, но в целом обусловлен динамикой социального бытия, в котором отдельные периоды жизни осознаются и переживаются людьми особым эмоциональным образом, диктует им иной, нежели в будничное время способ поведения и деятельность, требует непосредственного участия в праздновании. С давних пор и до наших дней с понятием праздника связывается не просто свободное от работы время, не просто отдых, а свободное время в значении повышения социально-культурной активности и творчески созидающие общечеловеческие ценности.

Одним из высших проявлений человеческого досуга на уровне общекультурных потребностей является праздничный досуг, означающий такую организацию масс, которая в отличие от зрелища основывается не только на восприятии, но и на активном действии, связанным с самыми различными формами самовыражения. Включает позитивное отношение масс людей к тем или иным датам, событиям, традициям, причем, отношение выражено активностью, а не созерцательностью. Быть на празднике значит активно участвовать в нем, в том массовом действии, которое основывается на сопереживании и совместных действиях большой общности людей. Тот, кто не сопереживает и не содействует, оказывается не празднующим зрителем.

Таким образом, праздники рассчитаны не только на активное участие разных групп населения, но и одновременно на эстетическое воспитание, национально-патриотическое просвещение. Достижение зрелищности праздников, происходит их красотой, эффектом. С точки зрения организации, праздник - это всегда определенный комплекс, сочетающий активное действие с восприятием зрелища, представляющий собой сумму разнообразных акций, заключенных в единовременные рамки.

Важную роль праздники и театрализованные представления играют в формировании национального самосознания. С помощью средств художественного воздействия пробуждают и формируют чувства национальной гордости масс. Эффективность формирования национального самосознания посредством различных форм массовых праздников, прежде всего, зависит от того, насколько правильно использованы различные виды искусства и методы активизации масс.

Практика проведения таких национальных праздников, как День государственной независимости Республики Таджикистан, Навруз, Сада, Мехрган, Рамазан, Курбан, театрализованные концерты посвященные

важнейшим датам показывают, что праздник является не только средствами досуга - и времяпровождения, но и могут играть решающую роль в решении задач по воспитанию национального самосознания, патриотизма и национальной гордости.

В решении этих задач огромное значение имеет праздник Навруз. Корни Навруза уходят во времена зороастризма и появление земледелия.

Известные средневековые авторы Абурайхан Бируни, Умар Хайям, Фирдавси и др. связывают зарождение праздника Навруз с именем мифического царя древних иранцев из династии Пешдодов -Джамшемом [5 с. 772]. А. Беруни в «Ал-Осор ул бокия» («Память минувших поколений») отмечал, что, «когда воцарился Джамшид, он восстановил религию (магов). Это дело, которое случилось в Науруз, было названо «новым днем», и его объявили праздником» [6 с. 187]. Он также упоминает о том, что Навруз отмечался и до Джамшида.

Великий мыслитель и энциклопедист Умар Хайям в своем трактате «Наврузнаме» пишет: «Что касается причины установления Навруза, то она состоит в том, что, как известно, у «Солнца» имеется два оборота, один из которых гласит, что каждые триста шестьдесят пять дней и четверть суток оно возвращается в первые минуты созвездия Овна в то же самое время дня, когда оно вышло, и каждый год этот период уменьшается. Когда Джамшид постиг этот день, он назвал его Наврузом и ввел в обычай праздник» [7 с. 224]. Хайям связывает с праздником Навруз установление лето исчисления у иранских народов.

Фирдавси также утверждает, что основателем праздника Навруз является мифический царь Джамшид. Он констатировал, что Джамшид в честь дня своей коронации объявил народу праздновать этот день в качестве праздника начала нового года [8 с. 675].

С особой пышностью праздновали Навруз в эпоху Сасанидов (220-651 гг.). Навруз был

провозглашен официальным новогодним праздником и отмечался весьма торжественно. В дни праздника с особой пышностью устраивались большие приемы. Празднование продолжалось шесть дней. Первый день месяца фарвардина считался началом Нового года. Первые пять дней являлись общенародным праздником и назывались «Наврузи омма» или «Наврузи кучак», т.е. общенародным, или малым, Наврузом. Шестой день был официальным праздником только для царя, когда он уединялся и праздновал со своими приближенными. Эта часть праздника называлась «Наврузи бузург» или «Наврузи хосса», т.е. большой, или официальный, Навруз [9 с. 128].

Приведенные цитаты свидетельствуют о древнем происхождении Навруза. В феврале 2010 году решением ООН праздник «Навруз» объявлен международным праздником. Навруз - подлинно народная традиционная форма культурной самодеятельности, которая получила в наши дни новую жизнь, наполнилась современным содержанием. Навруз - праздник начала весны, когда оживает вся природа, появляются первые цветы.

На празднике происходит комплекс массовых мероприятий, в которых человек стремится не просто к общению, а к культурному состязанию, носящему характер самодеятельности. В Навруз активная самодеятельность проявляется на состязаниях певцов, в выступлениях коллективов художественной самодеятельности, на конкурсах чтецов («мушоира»), на спортивных состязаниях (национальная борьба - гуштингири), козлодрания, в принятии приветствий, обязательств, писем и т.д. Итак, основная масса людей в день Навруз являются не только - зрителем, но и становятся участниками праздника.

Организация и проведение праздника Навруз позволяет утверждать, что речь идет о своеобразной педагогически целесообразной форме социально- культурной активности масс, которая:

- является национальной формой пробуждения социально-культурной активности масс в свободное время:

- тесно синтезирует нравственное и эстетическое воспитание в культурной самодеятельности самих масс:

- удовлетворяет потребность людей в неформальном, нерегламентированном культурном общении, общественной оценке и самоутверждении.

Взаимный обмен опытом проведения праздника «Навруза» обогащает ритуал национального праздника, делает его более красочным, ярким и эмоционально-насыщенным. Сохраняя свой национальный колорит, праздник Навруз все более обогащается, впитывает в себя лучшие традиции других народов Востока и тем самым повышает социально- культурную активность.

Путем использования национальной символики и образов исторических героев, персонажей литературных произведений различных видов искусства этот праздник воздействует на национальные чувства и сознание, тем самым помогает формированию национального самосознания и национального единства общества и развитию социально-культурной активности. Проблема праздника, безусловно, требует своего дальнейшего исследования. Мы полагаем, что перспективным в этом отношении может быть рассмотрение этого феномена в контексте ментальности той или иной национальной культуры.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка М.: Олма-пресс. 2 т., 2002. С. 309.
2. Жигульский К. Праздник и культура: Праздники старые и новые. Размышления социолога. М.: Прогресс, 1985. С. 14.

3. Конович А. А. Театрализованные праздники и обряды в СССР. М.: Высшая школа, 1990. С. 4.
4. Орлов О. Л. Российский праздник как историко-культурный феномен: Автореф. дис. СПб., 2004. С.18.
5. Бируни, А. Памятники минувших поколений. /Избранные произведения. -Ташкент: Издательство Академии наук УзССР, 1957. - 772 с.
6. Бируни, А. Слово о празднествах и знаменательных днях в месяцах персов [электронный ресурс]: (по книге «Магия Навруза» -Алматы, 2007.)
7. Хайям, О. Наврузнаме /Трактаты / О. Хайям. -М., 1961. -С. 187-224.
8. Фирдоуси, А. Шахнаме. -Т. I. (От начала поэмы до сказания о Сохрабе). /Пер. с фарси Ц. Б. Бану, коммент. А. А. Старикова. -М.: Изд. АН СССР, 1957. -675 с.
9. Негмати, А. Земледельческие календарные праздники древних таджиков и их предков / А. Негмати. - Душанбе: Дониш, 1989. -128 с.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРАЗДНИК - ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО - КУЛЬТУРНОЙ АКТИВНОСТИ

В данной статье рассматривается проблема «национальный праздник - как фактор повышения социально-культурной активности». Автор отмечает, что с момента провозглашения независимости республика получила новое возрождение национальных праздников, которые являются духом народа, проявлением его активности. А также дано определение праздника и его роль в формировании социально - культурной активности. Автор утверждает важную роль праздника и театрализованных представлений в формировании национального самосознания. Конкретными праздниками, такими как Навруз, Сада, Мехргон, День государственной независимости Республики Таджикистан, определяет их как решающий фактор в воспитании национального самосознания, патриотизма и национальной гордости.

Ключевые слова: Навруз, Сада, Мехргон, национальное самосознание, национальное единство, социально - культурная активность.

ИДИ МИЛЛӢ - ОМИЛИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ ФАЪОЛИЯТИ ИЧТИМОӢ - ФАРӢАНГӢ

Дар мақола масъалаи иди миллӣ ҳамчун омили асосии баланд бардоштани фаъолияти иҷтимоӣ- фарҳангӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф зикр мекунад, ки пас аз Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон идҳои миллӣ эҳё гардида, ташаккул ёфтанд ва чун арзиши фарҳангӣ барои фаъолнокии ҷомеа заминаҳои мусоид гузоштанд.

Инчунин, дар мақола мафҳуми «ид» аз нигоҳи таҳқиқотчиёни гуногун шаҳр дода шуда, мавқеи он дар ташаккули фаъолияти иҷтимоӣ - фарҳангӣ муайян гардидааст. Ҳамзамон, муаллиф аҳамияти муҳими ид ва намоишҳои театронидашударо дар ташаккули худшиносии миллӣ таъкид намуда, идҳои Наврӯз, Сада, Мехргон, Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар тарбияи худшиносию ҳудӯғии миллӣ, ватандӯстию меҳанпарастӣ ва ғурури миллӣ аввалиндараҷа мешуморад.

Калидвожаҳо: Наврӯз, Сада, Мехргон, худшиносии миллӣ, ваҳдати миллӣ, фаъолияти иҷтимоӣ - фарҳангӣ.

NATIONAL HOLIDAY - FACTOR IN INCREASING THE SOCIO-CULTURAL ACTIVITY

This article addresses the problem of a national holiday-like factor in increasing the socio-cultural activity. The author notes that since the independence of the Republic received a new revival of national holidays, which were the spirit of the people a manifestation of his activity.

Also given the definition of the holiday and its role in shaping the socio- cultural activity. The author claims an important role holiday and theatrical performances in the formation of national identity. Specific holidays such as Nowruz, Sada, Mehrgon, Independence Day, defines them as a decisive role in the education of national identity, patriotism and national pride.

Keywords: Nowruz, Sada, Mehrgon, national holiday, identity, national pride, activity, socio-cultural activities.

Сведения об авторе: Мирахмедов Фарход - кандидат педагогических наук, доцент, проректор по учебной части ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде». Адрес: г. Душанбе, ул. Н. Хувайдуллоева, дом 3, кв 16. E - mail. mirakhmedov66 @ mail ru

Information about the author: Mirakhmedov Farhod - Candidate of pedagogical sciences, associate professor, vice – rector on education of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda». Address: Dushanbe, st. N. Huvaydullov, house 3, square 16. E - mail. mirakhmedov66 @ mail ru

АКАДЕМИК БАБАДЖАН ГАФУРОВ И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ КУЛЬТУРНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ТАДЖИКИСТАНЕ

Мухидинов С. Р.

Российско - Таджикский (Славянский) университет

Славный сын таджикского народа, выдающийся историк и востоковед, академик, Герой Таджикистана Б. Гафуров вложил огромный труд в обобщение истории и культуры таджикского народа. По сути, книга «Таджики» по выражению Лидера нации, Президента Таджикистана, уважаемого Эмомали Рахмона являлась факелом, осветившим тёмные страницы истории таджикской нации, давшим мощный импульс процессу самосознания таджиков и укрепившим дух патриотически настроенных людей. В те времена, когда поместно насаждались надуманные идеи интернационализма и жестко пересекались любые устремления к национальному самосознанию, глубокое исследование исторического прошлого своего народа и раздумья над его историческими судьбами со стороны первого руководящего лица республики каковым являлся Бабаджан Гафуров, следует расценить как истинный подвиг [7, с. 125].

Кроме всего этого, Б. Гафуров являлся крупнейшим партийным и государственным деятелем Таджикистана. Ещё в первой половине 40-х годов, являясь секретарём ЦК КП (б) Таджикистана по пропаганде и агитации, он не только обратил внимание на изучение истории своего народа, но и на образование, здравоохранение, культуры и искусства. В Национальной библиотеке Таджикистана под № 267274 хранится незаметный сборник под названием «В помощь партработнику» [1]. В сборнике 3 статьи. Первая статья «Парторганизации и вопросы культуры» [1, с. 3-47] принадлежит секретарю ЦК КП (б) Таджикистана Б.Гафурову. Вторая статья

«Борьба против пережитков бескультурья, суеверий и предрассудков», [1, с.48-36] лектора отдела пропаганды и агитации ЦК КП (б) Н. Прохорова, третья статья «О задачах районных и областных газет» [1,67-78] зав. сектора отдела пропаганды и агитации Е. Латыпова. Среди этих статей статья Б. Гафурова имеет по сути большое историческое, политическое и главное воспитательное значение. С этой целью, мы считали долгом, подробно останавливаться на содержание и значение статьи Б. Гафурова «Парторганизации и вопросы культуры». Дело в том, что вопросы истории таджикского народа, многократно рассматривались Б. Гафуровым, и в результате появились его книги – «История таджикского народа в кратком изложении» [3] и «Таджики» [5]. О последнем бесценном шедевре писали и пишут многократно. Известный писатель Т. Путатов отмечал: «В своем основном труде «Таджики» Гафуров систематизировал древнейшую, древнюю и средневековую историю своего народа. С эпическим размахом Фирдоуси учёный сумел переплести все жанры бытия в тесном взаимоотношении как материальных, так и духовных форм жизни... академик Гафуров прослеживал историю таджиков и других народов Центральной Азии в контексте общеевропейской истории и заявил о себе как историк нового евразийства» [6]. На наш взгляд, ценные советы, которые Б. Гафуров в данной работе дал своему народу, ещё в 40-х годах, особенно по культуре в целом, до сих пор не теряли свои значения, более того некоторые из них сейчас стали востребованными. Об этих высказываниях до сих пор многие

специалисты вышеназванных областей не знают. Этот сын своего народа, ещё тогда знал, что история каждого народа - это её зеркало. Потом, время было такое, шла Великая Отечественная война. Его книга в соавторстве с Прохоровым «Таджикский народ в борьбе за свободу и независимость своей родины «Очерки из истории таджиков и Таджикистана» [2] рассказали о героическом прошлом своего народа, во благо победы над врагом были важными. Поэтому, он в преамбуле во многих своих работах, даже косвенно касающиеся истории, напоминал об истории своего отечества. Здесь также в статье «Парторганизации и вопросы культуры», преамбула начинается с кратким изложением истории таджикского народа с древнейших времён. По словам автора Б. Гафурова, «...по древней истории Средней Азии, в частности по истории таджиков и Таджикистана имеется очень мало сведений. Нет ни одного источника, который бы подробно обрисовал, что из себя представляла Средняя Азия в древнейший период, какими были тогда ее хозяйство и культура» [1, с. 3]. Этим учёный хотел сказать, что пора основательно заниматься этой историей. Через некоторое время, он сам, проявляя смелость, взялся писать эту историю. Поэтому, в статье автором приводятся сведения по древней книги арийцев «Авеста», о земледельческих районах Средней Азии, о древнем согдийском (арамейском) алфавите, о посреднической миссии согдийцев в перенесении в Китай буддизма, из Индии и манихейства из Ирана, о первенстве согдийцев - предков таджиков в торговле между Западом и Востоком, об Ахеменидской империи, Греко-македонских завоеваниях территории Средней Азии, о греко-бактрийском царстве, о великой заслуге согдийцев в деле приобщения к своей культуре тюркских кочевых народов, о нахождении Средней Азии в составе тюркского Каганата, о завоевании Средней

Азией арабами, о первом таджикском централизованном государстве Саманидов, о деятелях литературы и культуры этой эпохи, завоевании монголов Средней Азии, о династиях Тимуридов, Шейбанидов, Аштарханидов и Мангытов – вплоть до завоевания Средней Азии царской Россией. Наши предки были свободолюбивые. Вышеназванные завоеватели, получили отпор и сопротивление. Наши герои до последней капли крови защищали свою Родину.

После краткого обзора автор останавливается именно на огромных успехах, достигнутых Таджикистаном в годы Советской власти в области культуры. Здесь Б. Гафуров выступает уже в качестве знатока не только культуры общества, но и культуры человека. Он, отмечая огромные успехи, достигнутых Советским Таджикистаном, одновременно переходит на существующие недостатки. На наш взгляд, именно в данной статье впервые вводится некоторые понятия как «подготовка национальной интеллигенции», «внедрение культуры в широкие слои народных масс, в быт народа», «гостеприимство», «мягкое и вежливое обращение с окружающими», «почитание старших в семье, в коллективе», «интерес к знаниям и уважение к учёным», «проявление большой заботы о благоустройстве своего жилища, двора, сада» и т.д. для объяснения самых простых вопросов, которые на самом деле тогда ещё имели исключительно большое значение.

Вот как объясняет эти вопросы Б. Гафуров. Говоря об отставании в области культуры отмечает: «Главное в нашем отставании в области культуры – неудовлетворительные темпы подготовки национальной интеллигенции. Обстановка сейчас такова, что, если ежегодно республика не будет готовить по несколько тысяч специалистов с законченным высшим и средним образованием – она не сумеет успешно разрешить тех задач, которые будут выдвинуты перед

нею в период после военного мирного строительства. Без систематического увеличения числа национальной интеллигенции немислимо дальнейшее развитие культуры в Таджикистане» [1, с. 18]. Так, как тогда в 30-х годах в понятие «Культура», входили многие отрасли, такие как народное образование, наука, культурно-просветительные, музыкальные, театральные-зрелищные, художественных учреждения, медицинские и т.д. Б. Гафуров, учитывая эти вопросы, рассматривает каждого по отдельности. Особенно он затрагивает отставание в системе народного образования. В частности, он отмечает: «Главный наш недочёт в руководстве школами заключается в том, что мы не закрепляем учащихся, не доучиваем их до конца. Мы недостаточно прививаем подросткам коренной национальности вкус с получением, среднего образования, не воспитываем у них стремления иметь законченное высшее образование...» [1, с. 19]. Далее он продолжает: «Уделяя максимум внимания работе школ, разрешая проблему подготовки контингентов для вузов и техникумов, мы обязаны серьёзно заняться высшими и средними учебными заведениями – теми заведениями, которые непосредственно готовят кадры высшей и средней интеллигенции для промышленности и сельского хозяйства республики. Для ее науки, литературы и искусства, для ее партийного, советского и административного аппарата...» [1, с. 23]. Сейчас уже пришла пора поставить перед партийными организациями, как одну из важнейших задач, задачу внедрения культуры в широкие слои народных масс, в быт народа. Таджики имеют много прекрасных бытовых традиций, таких, как гостеприимство, исключительно мягкое и вежливое обращение с окружающими, почитание старших в семье, в коллективе, интерес к знаниям и уважение к учёным, сведущим людям, проявление большой заботы о благоустройстве своего жилища,

двора, сада... До сих пор группа таджиков, собравшись в общественном месте, скажем в красной чайхане, пьёт чай из одной пиалы, курит чилим из одной трубки, даже зная, что среди них есть серьёзно больной человек. Проявление закономерной осторожности в том случае, воспринимается как неуважение к человеку. С этим обычаем надо бороться, надо разъяснить населению, что таким путем переносятся болезни, приучить колхозников пользоваться отдельной посудой [1, с. 29]. Советы Б. Гафурова в то время имели большое воспитательное значение. Вопросы как личной гигиены каждого отдельного человека, даже посещение бань, на первый взгляд являются простыми и сугубо бытовыми. Но до какой степени они имели большое значение для воспитания каждого человека, объясняется Б. Гафуровым. Он призывает организации и учреждения, занимающиеся этими вопросами, заботиться о здоровье населения. По его сведениям, в некоторых районах не имеются бани, население месяцами не моется. Особенно это относится к кочевым племенам, недавно перешедшим на оседлый образ жизни. Опыт последнего времени показал, что строительство колхозной бани легкого типа не требует больших капитальных затрат и вполне возможно в каждом кишлаке. Надо их строить всюду, вводить еженедельное купание населения, особенно молодежи [1, с. 30].

Именно успех пропаганды здорового образа жизни, общекультурного уровня, санитарное просвещение граждан, зависит от правильной деятельности культпросвет учреждений. Вот как этот вопрос отражается в данной статье. Продолжая вопросы подготовки национальных кадров, автор затрагивает успехи и недостатки в деятельности научно-исследовательских учреждений, степень грамотности населения, общекультурного уровня, санитарное просвещение граждан, внедрение культуры среди женщин. По словам автора, огромное место в работе по подъёму культурного

уровня населения отводится политпросвет учреждениям – красным чайханам, клубам, библиотекам. Надо сказать, что многие политпросвет учреждения плохо используются партийными организациями, они оборудованы, часто их помещения используются не по назначению, в них слабо проводится политико-массовая и культурно-просветительная работа. Красная чайхана в условиях нашей республики – наиболее посещаемое место. Туда после трудного дня приходят колхозники, чтобы за пиалой чая поговорить о своих текущих делах, узнать политические новости. Красная чайхана должна быть образцом культуры, чтобы здесь массы учились чистоте и уюту. Помещения красных чайхан должны быть соответствующим образом оборудованы, оформлены портретами вождей, плакатами, лозунгами, призывающими колхозников на разрешение актуальных хозяйственных и политических задач. В чайхане постоянно должны дежурить и проводить беседы и читки агитаторы, сюда время от времени обязаны приходить лектора, докладчики, консультанты партийного комитета, здесь с колхозниками могут встречаться и беседовать на политические, научные и культурные темы агрономы, врачи, учителя. При каждой чайхане должна быть маленькая библиотека, необходимо иметь в чайханах свежие газеты и журналы, радиорепродуктор, шахматы, шашки, музыкальные инструменты [1, с. 32]. Обратите внимание, он по - сути, предложил способы работы сотрудников этих учреждений, в том числе, выясняются основные функции красных чайхан. Он также считает важным проведение разъяснительных работ среди женщин, приобщить их к решению общих задач.

Б. Гафуров также затрагивает деятельность одной из важнейших очагов и движущих культурных преобразований - клубных учреждений. Он знал их политическое значение. Поэтому, он, выясняя основные их функции, остановился

на важных задачах этих учреждений в проведение культурно-массовой работы. По его словам, «Наши клубы, чаще всего используются для проведения всякого рода собраний, совещаний, слетов и т.д. а в остальное время пустуют. Между тем, в них можно развернуть большую культурно-массовую работу, [1, с. 33] объединить вокруг них, кишлачный актив, сделать их местом досуга и просвещения молодёжи. Кроме мероприятий, рекомендованных для красных чайхан, работникам клубов можно посоветовать организовывать всевозможные, военные, агротехнические, художественной самодеятельности проводить вечера вопросов и ответов, вечера отдыха, встречи с фронтовиками – отпускниками, встреча с писателями и актёрами, приглашёнными из города. Чтобы клубы охотно посещались населением, особенно в зимнее время, их надо отремонтировать, утеплить, обеспечить светом, навести в них чистоту и порядок» [1, с. 34]. Он считает, что клубная деятельность это дело не одного руководителя клуба, а обязанность партийных, комсомольских, общественных организаций и каждого человека.

Вот как это объяснял руководитель идеологической работы ЦК Компартии (б) Таджикистана: «Ответственность за работу клубов, красных чайхан нельзя возложить только на их заведующих. Планами просветительной работы в клубах и красных чайханах обязаны интересоваться райкомы партии, райкомы комсомола, к работе клубов и чайхан надо широко привлекать партийно-комсомольский актив и сельскую интеллигенцию. Красные чайханы, находящиеся в ведении потребкооперации и во многих местах превращённые в коммерческие предприятия, целесообразно передать в ведение органов народного образования» [1, с. 35]. Из вышесказанного надо сделать выводы, что Б. Гафуров прекрасно разбирался в работе культурно-просветительных учреждений, знал их специфику и особенности работы.

Особенный акцент он делает на активистов, работников клубов и красных чайхан. Ничего положительно невозможно решить без участия населения.

Он также прекрасно знал библиотечную работу не только как идеологический работник, но и как учёный. Вникая в суть работы библиотек, как идеологический очаг пропаганды, он обратил внимание работников данной отрасли в нерешенные проблемы, которые, если с одной стороны выглядят как повседневная работа, с другой стороны являются важнейшими способами привлечения населения к книге и обретения знаний.

По словам Б. с. Гафурова «невозможно переоценить роль и значение библиотек в деле поднятия культурного уровня народа и просвещения масс, без книги нет знания - говорил В. И. Ленин». В чём заключаются основные недостатки в работе наших библиотек, задает вопрос Б. Гафуров. Потом сам начинает отвечать на свой вопрос. Круг читателей по сравнению с количеством населения очень узок (он имел ввиду - читаемость С.М.), особенно мало читателей сами придут в библиотеку, а заботиться о продвижении книг в массу, прививать населению вкус к чтению. Популяризировать книги можно путём объявлений в газетах и по радио о поступающих новинках, через книжные витрины, рекомендательные списки, аннотации, кратко передающие содержание книг, через комплектование, читки отрывков из наиболее выдающихся произведений, через организацию библиотек, МТС и на предприятиях через книгоношество [1, с. 33].

Здесь он, прежде всего, обращает внимание на читаемость (выделено мною С.М.) населения. Читаемость в библиотечном языке - т.е., это среднее число книг, выданных одному читателю в год. Исчисляется путем деления количества книг, выданных за год, на число читателей зарегистрированных, за год. Так как эта работа библиотекарей не удовлетворительна, рекомендуется

использовать различные библиотечные мероприятия по привлечению большего количества читателей к чтению.

По его словам, «распространение книг должно быть делом не только библиотечных работников, к этому следует привлекать актив. Надо разъяснить коммунистам, комсомольцам, сельским интеллигентам, что, продвигая книгу в массу, они выполняют важную политическую работу. Руководящие работники обязаны показать в этом пример и быть активными читателями библиотеки, добиваться, чтобы ее посещали трудящиеся. Для этого надо хорошо оборудовать библиотеки так, чтобы в них было приятно зайти, а также перенести работу библиотек на часы наиболее удобные для населения» [1, с. 34]. Следует отметить, что Б. Гафуров призывает коммунистов, комсомольцев, особенно сельскую интеллигенцию активно участвовать в этом деле. Их личный пример в активном чтении, влияет на другие категории населения. Это тогда был важным способом приобщения трудящихся к библиотечным книгам. Эти поучительные моменты можно использовать и в нынешнее время, когда Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон призывает всех к чтению, приобретению книги и формированию библиотек в каждом доме.

«Многие библиотечные работники, отмечает Б. Гафуров, жалуются на недостаток книг, но почему-то не думают об обмене книжного фонда. Например, в Кокташе библиотеки имеют много литературы, которая уже прочитана жителями райцентра и лежит без движения, в то же время в Шахринау нет таких книг. Следует подумать так же о пополнении книжного фонда путём скупки литературы у населения [1, с. 34].

Здесь он обращает внимание на комплектование фондов, книгообеспеченность библиотек, исходя из специфики региона и местность, о межбиблиотечном абонементе и других

способах работы библиотек, которые всегда были и сейчас являются актуальными. Сравнительные показатели количества фондов в том или ином районе, говорят о том, что руководителю идеологической сферы республики известно состояние библиотечной работы в республике. Его рекомендации были своевременными и исключительно важными.

С первых же дней советской власти культура была поставлена на службу интересов родины. Исключительные достижения народов СССР в области культуры оказали огромное влияние на наши успехи на фронтах Отечественной войны [1, с. 46-47].

Таким образом, статья Б. Гафурова «Парторганизации и вопросы культуры» на наш взгляд, эта не статья а целое наставление по преобразованию важнейших очагов культуры. Она не только была направлена партийному работнику, но и являлась как-бы программным документом для дальнейшей работы этих учреждений, во благо республики и народа в трудное время, когда ещё шла война. Можно заключить, что поучительные высказывания Б. Гафурова, полезны и в настоящее время для культурно-просветительных (сейчас социокультурных) учреждений, особенно библиотек, которые должны менять свой облик.

ЛИТЕРАТУРА:

1. В помощь партработнику: Сборник материалов. - Сталинабад: Госиздат, 1944. - Вып. 2-й. - 78 с.
2. Гафуров Б.Г., Прохоров Н.Н. Таджикский народ в борьбе за свободу и независимость своей родины. Очерки из истории таджиков и Таджикистана. - Сталинабад: Таджикгосиздат, 1944. - 212 с.
3. Гафуров Б. Таърихи мухтасари халқи тоҷик. - Сталинобод: Напшрдавтоҷик, 1947. - 384 с.
4. Гафуров Б. Г. История таджикского народа в кратком изложении. /Под ред. И. Брагинского. - М.: Госполитиздат, 1949. - 475 с.
5. Гафуров Б. Г. Таджики древнейшая, древняя и средневековая история. - М.: Наука, 1972. - 662 с.
6. Пулатов Т. Памяти учёного //Хамдампури Ш. Тоҷикон дар сухбати Гафуров бо Сталин. - Душанбе: Ирфон, 2018. - 159 с.
7. Рахмонов Э. Таджики в зеркале истории. Книга первая. От Арийцев до Саманидов. - Лондон, 1998. - 240 с.

АКАДЕМИК БАБАДЖАН ГАФУРОВ И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ КУЛЬТУРНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ТАДЖИКИСТАНЕ

В данной статье автор анализирует деятельность Б. Гафурова в области культурных преобразований в республике в военные годы. Автор взял за основу статью Б. Гафурова «Парторганизации и вопросы культуры», опубликованную ещё в 1944 году. Эта работа по сути являлась программным документом по дальнейшему развитию отраслей культуры. В нём уделяется максимум внимания работе школ, подготовке кадров, пропаганде здорового образа жизни, общекультурному уровню и санитарному просвещению граждан, деятельности красных чайхан, клубов, библиотек, определяются способы работы работников этих учреждений. Автор констатирует, что высказывания Б. Гафурова поучительны и их можно использовать в нынешних социокультурных учреждениях.

Ключевые слова: Б. Гафуров, вопросы истории таджикского народа, культура, культурные преобразования, пропаганда здорового образа жизни, школа, клуб, красные чайханы, библиотека, подготовка кадров, способы работы.

АКАДЕМИК БОБОЧОН ҒАФУРОВ ВА БАЪЗЕ МАСЪАЛАҲОИ ДИГАРГУНИҲОИ ФАРҲАНГӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Дар мақолаи мазкур муаллиф фаъолияти Б. Ғафуровро дар риштаи дигаргунсозихои фарҳангии ҷумҳурӣ дар давраи ҷанг таҳлилу баррасӣ намудааст. Муаллиф зимни пажӯҳиш мақолаи Б. Ғафуров «Ташкилотҳои ғизбӣ ва масъалаҳои фарҳанг» - ро, ки ҳанӯз соли 1944 интишор шуда буд, ба асос мегирад. Дар он таваҷҷуҳи асосӣ ба фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, омодаسازی кадрҳо, таблиғи тарзи ҳаёти солим, дараҷаи умумифарҳангӣ ва маълумоти аввалиндараҷаи санитарӣ, фаъолияти чойхонаҳои сурх, клубҳо, китобхонаҳо, усулҳои кори ин муассисаҳо зоҳир мешавад. Аз назари муаллиф, гуфтаҳои Б. Ғафуров то имрӯз дорои аҳамияти вижа буда, метавонанд дар фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Калидвожаҳо: Б. Ғафуров, масъалаҳои таърихи халқи тоҷик, дигаргуниҳои фарҳангӣ, таблиғи тарзи ҳаёти солим, мактаб, клуб, китобхона, чойхонаи сурх, омодаسازی кадрҳо, усулҳои кор.

ACADEMIC BABAJAN GAFUROV AND SOME ISSUES OF CULTURAL TRANSFORMATION IN TAJIKISTAN

In this article, the author analyzes the activities of B. Gafurov in the field of cultural transformations in the Republic during the war years. The author took as a basis an article by B. Gafurov "Party organizations and cultural issues", published in 1944.

This work was essentially a program document for further development of cultural industries. It pays maximum attention to the work of schools, staff training, promotion of a healthy lifestyle, general cultural level and health education of citizens, activities of red tea houses, clubs, libraries, defines the ways of working of employees of these institutions. The author states that the statements of B. Gafurov are instructive, and they can be used in the current socio-cultural institutions.

Keywords: questions of history of the Tajik people, culture, cultural transformations, promotion of a healthy lifestyle, school, club, red teahouses, libraries, staff training, ways of working.

Сведения об авторе: - Мухидинов Сайдали Раджабович - Российско-Таджикский (Славянский) университет, профессор кафедры отечественной истории, доктор исторических наук. Телефон: + (992 93) 521-92-74. E-mail: raja1956@mail.ru

Information about the author: - Muhidinov Saidali Rajabovich - Russian-Tajik (Slavic) University, Professor of native history department, Doctor of historical sciences. Phone: + (992 93) 521-92-74. E-mail: raja1956@mail.ru

МЕРОСИ ФАРҲАНГӢ ВА ТАШАККУЛИ МАЪНАВИЁТИ ЧОМЕАИ МУОСИР ДАР ШАРОИТИ ЧАҲОНИШАВӢ

Зокиров С. И.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Дар ташаккули маънавиёти чомеаи муосир, хусусан дар шароити чаҳонишавӣ, бо назардошти истифодаи васеи фанновариҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, ки суръати ин равандҳои иҷтимоӣ фарҳангиро хеле ҳам тезутунд мегардонанд, нақши мероси фаҳанги миллиро дар ҳифзу нигоҳдошти хувияти миллии ҳар як халқу миллат арзишманд мегардонад. Чун хувияти миллии болатарин сатҳи хувияти ҷамъии одамон ба шуморафта, иттиҳоди иҷтимоии одамонро тақвият мебахшад, бинобар ин, мудирияти чомеа бо тақба мероси фарҳангӣ пайваста бо назардошти талаботи инкишофи худ маънию муҳтавои тоза касб мекунад. Аз ин рӯ, тағйирёбии заминаҳои сохтори чомеа, фароянди чаҳонишавии фарҳангҳо, таҳаввулоти имрӯзаи сиёсии ҷаҳон ва ғайра амалияи хувиятсозии давлати миллиро бо тақба мероси фарҳангӣ фаъолтар месозад. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар радифи соири давлатҳои миллии ба хогири пешгирии эҳтимолияти нуфузпазир гаштани хувияти миллии сокинони мамлакат аз таъсири омилҳои манфии дохилию беруни ҳамеша дар ин самт саъю талош меварад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамаи маърузаҳо ва мақолаю рисолаҳои илмиашон ба соҳаи фарҳанг таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамоянд. Дар Паёми наватии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии мамлакат, аз 26 декабри соли 2019, дар ин робита махсус зикр гардида буд, ки: “Бахусус, дар шароити чаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ, ки воридшавии унсурҳои бегонаро ба фарҳанги миллии осон гардонидаст, рӯ овардан ба

таърих ва огоҳ будан аз аслу насаби хеш барои ҳар як фарди миллат, хусусан, насли наврасу ҷавон зарур ва ҳатмӣ мебошад. Мо кӣ будани аҷдоду гузаштаҳои худро бояд донем, ба онҳо арҷ гузорем ва бо насли ориёӣ, яъне ориёитабор будани худ бояд ифтихор кунем” [1, с. 27].

Тарбияи маънавӣ ҳам яке аз асосҳои рушду нумӯи чомеаи муосир махсуб меёбад ва бо заққи зебоипарастии миллии пурра кордони муҳтавои унсурҳои ташкилдихандаи намоишу ҷашнвораҳо гувоҳи чунин қазоват аст. Ҳамасола дар гузаронидани намоишу ҷашнвораҳои миллии бо сароҳат метавон мушоҳида кард, ки композитсияи онҳо хеле гуногунрангу пурмазмун бо намунаҳои устуравии таърихӣ ва воқеии ҳаёти фарҳангии тоҷикон таҳия мешавад. Ин имконият медиҳад, ки тамошобин огоҳонаю нохудоғоҳона ба умқи намунаҳои барҷастаи ҳаёти фарҳангии чомеа фуру равад ва заққи зебоипарастию хогираи таърихию мукамал созад [2]. Падидаи мазкурро метавон дар шакли хеле барҷаста дар ташкили композитсияи ҷашнҳои миллиамон, ба монанди Наврӯз, Меҳргон, Сада мушоҳида намуд. Тавассути истифодаи фанновариҳои имрӯза сахнаоронии манзараҳои ҷолиби устуравии таърихӣ ва фарҳангӣ дар мониторинг ҷой дода шуда, гузариши намоишҳои театронидашуда низ аз нигоҳи зарфияти ифодакунандаи ин муҳтаво ташкил мегардад. Чунки сахнаорӣ аз муаллифону сценариянависон донишҳои васеи фарҳангӣю таърихию тақозо намуда, табиист, ки ба зехну заққи зебоипарастии тамошобин таъсири мусбати тарбиявӣ мерасонад.

Барои ҳадафмандона мурааттаб сохтани чунин шаклу усулҳои навини тарбияи ҳисси

ватандусӣ ва фарҳангсолории аъзои ҷомеа минбаъд ҳам тақомул бахшидани таҳқиқи намунаҳои мероси фарҳангии миллатамон мубрамияти бештар касб менамояд. Яке аз чунин намунаҳои нотақрори мероси фарҳангии мо ҷашни Меҳргон ба шумор меравад, ки зухуру домангустарии он бо устураву падидаҳои воқеии ҳаёти ҷамъиятии миллатамон робитаи ногусастанӣ дорад. Бо назардошти чунин ҳолат, дар мавриди сахнагардонии ин падидаи фарҳангӣ дар намоишҳои театронидашуда бо истифода аз фанновариҳои навини сахнароӣ зарурияти дар паҳлуи якдигар мутаносибан ва мантиқӣ ҷой додани ҷанбаи устураву таърихӣ зухури ҷашни Меҳргон ба миён меояд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 2000-ум оид ба тавассути фарҳанг нигоҳ доштани симои миллати тоҷик чунин зикр гардида буд: «Таърих гувоҳ аст, ки халқи тоҷик аз қарни асрҳо то имрӯз симои миллати худро, пеш аз ҳама, тавассути фарҳанг нигоҳ доштааст... ва байни халқу миллатҳои дигар соҳиби нуфузу эътибор гаштааст» [3, с. 269].

Ин суҳанон, пеш аз ҳама, сиёсати фарҳангии Сарвари давлати тоҷиконро инъикос намуда, ҷомеаи моро ба фарҳангсолорӣ, хувияти миллӣ, ватандӯстӣю ватанпарастӣ ва инсондӯстӣ хидоят менамояд ва моро хушдор медиҳад, ки миллат аз ҳастии фарҳанги миллӣ маншаъ мегирад.

Дар монографияи доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии Донишқадаи давлатии фарҳанги Челябински Федератсияи Россия Бозоралӣ Сафаралиев зери унвони “Аз таърихи фарҳанги маънавии халқи тоҷик”, ки бо забони русӣ дар шаҳри Челябински Федератсияи Россия таълиф шудааст, ҷиҳати омӯзиши фаъолияти иҷтимоӣю фарҳангии халқиятҳо, бахусус халқи тоҷик чунин омадааст: «Масъалаи омӯзиши таърихи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии халқиятҳои

гуногун дар охири асри XX ва имрӯзҳо, дар оғози асри XXI зарурияти боз ҳам бештарро касб менамояд» [4, с. 9].

Дар ҳақиқат, тавассути ҷашнвораҳои миллӣ, аз ҷумла Наврӯз, Меҳргон, Сада ва дигар ҷашну маросиме, ки ҳазорсолаҳо инҷониб дар Осиёи Марказӣ арзи вучуд доранду дар тӯли таърих, дар натиҷаи ҷашн гирифтанишон, наслҳои зиёде тарбия дида, аз насл ба насл ҳамчун мероси гаронбаҳо онҳоро то замони мо расонидаанд, муаррифӣ намудани ҷаҳраи миллии тоҷикон ва дар ин замина ташаккул додани маънавияти насли наврас ва ҷавонон зарурияти хеле зиёде дошта метавонад. Зеро тавассути эҳё намудани ҷашнвораҳои миллӣ мо метавонем “фарҳангӣ будани миллати худро ба ҷаҳониён бештар муаррифӣ намоем” [1, с. 29].

Пайдоиши истилоҳи “Меҳр” ва ҷашнвораи “Меҳргон” таърихи хеле қадим дошта, аз замони ба вучуд омадани кеши Авестоии қавмҳои ориёӣ сарчашма мегирад. Меҳр дар Авесто (Митра) - эзоди фуруғу рӯшноӣ ва паймоншиносӣю садоқат аст. Дар замонҳои қадим, ки қавмҳои ориёӣ дини митроизм ё меҳрпарастӣ доштанд, Митра ҳамчун ҳудои осмони пурнур парастӣш мешуд ва яздони бузургу муктадир ба шумор мерафт. Пас аз зухури Зартушт ва пайдоиши кеши маздоясноӣ ё худ зартуштӣ, мавқеи ӯ ба тадриҷ таназзул мебинад. Яъне, аз мақоми ҳудованди офаридгору пурқудрат ба эзоди иҷрогар табдил меёбад. Бисёр сифатҳову афрӯзаҳои Меҳр ба ҳудои ягонаи офаридгори зартуштӣ - Ахура Маздо нисбат дода мешавад. Аммо тасвири ӯ дар Авесто аз тавсифу ситоиши эзадони дигар бештар ба назар мерасад. Ӯ дар бисёр мавридҳо дар паҳлуи Ахура Маздо зикр ва ситоиш мегардад, ки нишоне аз эзоди қавӣ будани ӯст. Ҳатто дар «Меҳр-яшт» ба ин маънӣ омадааст: «Бад-он хангом, ки ман Меҳри фарохчарогоҳро ҳастӣ бахшидам, ӯро дар ситоиш ва барзандагии ниёиш, баробар бо худ, ки Ахура Маздоям - биофаридам» [5, с. 250].

Тибқи Авесто ва адабиёти пахлавӣ, хешкорӣ ва ё вазифаи Мехр, ҳамчун эзади ичрокунанда, назорат кардани паймоншиносӣ ва садоқат ба қавлу аҳд мебошад. Ҳар касе аз мардумон, агар ба аҳдашон вафо накунад ва паймон шикананд, онҳоро меҳрдурӯч ва ё меҳрфиреб меномиданд ва онон дар ҳолати меҳрдурӯчӣ ба ҳашми эзад Мехр гирифта мегаштанд. Мувофиқи яштҳои авестой агар хонахудо ё деҳхудо, ё шаҳрбон, ё шаҳриёр Мехрдурӯч бошад, Мехри ҳашмгини озурда, хонаву деҳу шаҳру кишвару бузургони хонавода ва сарони рустову сарварони шаҳру шаҳриёрони кишварро табоҳ менамуд.

Мехр ба бадгӯён, дурӯғгӯён ва аҳдшиканҳо ҷазои бад дода, ба мардумони росткору парҳезгор подоши нек ва пирӯзӣ мебахшид. Бинобар маълумоти «Мехр-яшт», Мехр ҳар киро, ки дурӯғгӯӣ кунад, мебинад. Зеро Мехр дорои неруи ҳазор гӯш ва даҳ ҳазор ҷашм аст.

Дар Авесто эзад Мехр дорои сифоти зайл: «меҳрубон, жарфбин, подошбахш, далер, пахлавон, неруманди диловар, зӯрманд ва бузургвори газанднопазир» мебошад. Дар бисёр мавридҳо ба Мехр сифати хубчарогоҳ мансуб доништа мешавад, зеро ӯ ниғаҳбон ва атокунандаи чарогоҳҳои ҳубу фарох аст. Мехр, инчунин, дорои фарри эзадӣ ҳам ҳаст. Аз шоҳон Ҷамшеди пешдодӣ дорои се фарр будааст.

Тавре ки аз «Мехр-яшт» бармеояд, Мехр на танҳо вазоифе дар заминаи баракатбахшӣ бар уҳда дорад, балки эзаде ҷанговар ва низ ҳомии паймонҳову довар аст.

Чунончи, дар идомаи «Мехр-яшт» омадааст: «Дар гардунаи Мехри фарохчарогоҳ ҳазор камони хушсохт ҳаст, басе аз онҳо ба зеҳи Гавасна оростааст. Тир аз ин камонҳо ба шитоби неруи ҳаёл партоб шавад ва ба шитоби неруи ҳаёл ба сӯи сари девон парвоз гирад.

Дар гардунаи Мехри фарохчарогоҳ ҳазор тири ба пари каргас нишондаи зарринновак бо суфурҳое аз устухони хушсохт ҳаст, ки

басе аз ҷӯбаҳои онҳо оҳанин аст...» [4, с. 271].

Ҳамин тариқ, дар гардунаи Мехр ҳазор найзаи хушсохт, ҳазор ҷаккуши дутегаи пӯлодин, ҳазор дашнаи дусар, ҳазор гурзи зебои оҳанин ва инчунин, як гурзи зебои сабукпартоби садгиреҳи садтегае ҳаст, ки аз филизи зард ва аз зари сахт сохта шудааст, ки он пирӯзибахштарин размафзор аст.

Баъзе донишмандон бар он ақидаанд, ки Мехр ё Митра Хуршед нест. Воқеан, дар Авесто низ Мехр ва Хвара эзадҳои гуногунанд. Эроншиноси маъруф Бенвенист таъкид кардааст, ки: «эзад Мехр - ҳудои нурҳои менуист, ки пас аз Хуршед бармехезад ва дар гардунаи ҷаҳораспааш осмонро мепаёмояд».

Оид ба хешкориву тавоноии эзад Мехр дар сарчашмаҳои гуногун маълумоти ҷолибе оварда шудаанд. Баъзе расму оинҳое, ки имрӯзҳо низ побарҷоянд, дар оини меҳрпарастӣ мустаъмал будаанд ва онҳоро ба ғаъолияти Мехр нисбат медиҳанд. Чунончи, қурбонӣ кардани гов ва гӯсфанд барои эзад Мехр аз даврони ориёӣҳо анъана шудааст. Доктор Бахроми Фараҳвашӣ зикр менамояд, ки ҷашни Мехргон имрӯзҳо низ ба унвони як ҷашни хонаводагии зартуштиёни Язд ва Кирмон мебошад. Дар байни онҳо ҳоло ҳам қурбонӣ кардани гӯсфанд барои эзад Мехр дар айёми ин ҷашн боқӣ мондааст.

Митраизм ё меҳрпарастӣ ҳамчун оини комили ахлоқӣ аз ҳудуди Эрону Осиёи Миёна фаротар рафта, дар Шарқи Наздик ва Аврупо низ паҳн шуда буд. Чунончи, император Константин қабл аз қабули масеҳият пайрави оини Мехр буд. Азбаски Мехр ҳудои аҳду паймон ва садоқат маҳсуб меёфт, аз ҷиҳати ахлоқӣ ба табиати сипоҳиён мувофиқ буд. Аз ин рӯ, сарбозони римиро ба номи Мехр савганди паймону вафодорӣ медоданд, то ки ба давлату ватани худ содиқ монанд [7, с. 32].

Дар кишварҳое, ки дини масеҳият ҷорист, рӯзи 25-уми декабр иде бо номи «Ҷашни Мелод» («Рождество») баргузор мекунад ва

онро зодрузи Исои Масеҳ мешуморанд, вале дар асл он рӯзи мавлуди Исои Масеҳ набуда, балки рӯзи таваллуди эзоди ориёиҳо - Меҳр аст.

Дар таърихи пеш аз ислом, дар замоне, ки кеши зардуштия роиҷ буд, Меҳр ҳамчунон кудрат ва нуфузи хешро ҳифз мекунад ва ҳатто бар тафаккур ва одоби Эрони даврони исломӣ низ таъсири назаррас гузошта, илова бар баракатбахшандагии хеш мазҳари меҳру дӯстӣ, диловарӣ ва мардонагӣ мегардад.

Дар кишварҳои мардумонаш эронитабор ба хотири эзад Меҳр аз замони қадим чашни бузурге бо номи «Меҳргон» баргузор мегашт, ки то ба рӯзгори мо дар шаклҳои гуногун омада расидааст. Сабаби дар тирамоҳ чашн гирифтани Меҳргон ҳарчанд, ки мувофиқ омадани номи рӯзу моҳи Меҳр дар тақвими хуршедӣ мебошад, аммо пеш аз ин тақвим ва қабл аз дини зардуштӣ низ Меҳргон таҷлил мегашт. Ба андешаи мо, чун Меҳр эзоди баракатбахш буд, маҳз дар айёми пухтупаз ва чамъоварии меваҳову ҳосилоти полизӣ ниёгони мо аз ин чашн пазиروي мекарданд ва баракати маҳсулоти дастранҷашонро таманно доштанд. Чи тавре ки шоири ширинкалом Манучехрӣ дар як байт ёдовар шудааст:

*Омад хучаста Меҳргон, чашни
бузурги хусравон,
Норанҷу нору аргавон овард аз
ҳар ноҳия.*

Сабаби дигари баргузории Меҳргон дар тирамоҳ ин аст, ки дар ин фасл ҳамаи дарахтону гиёҳҳо чомаи заррин ба бар мекунанд, ки гӯиё аз фурӯғи Меҳр ҳама чо тиллоӣ мегардад. Меваҳои себу ноку анҷиру лимӯ ва ғайра, ки ранги зард доранд, дар ин фасл пухта мерасанд ва зинатбахши дастархони меҳргонӣ мешаванд. Аз тарафи дигар, дар ин фасл деҳқонону боғдорон ва чорвопарварон аз корҳои кишоварзӣ ва саҳроӣ фориғтар гардида, аз неъматҳои ҳосили ба даст овардашон шукрона мекунанд ва ба зимистон омода мешаванд.

Бузургшоирони адабу фарҳанги миллий - Дақиқӣ, Фирдавӣ, Асадии Тӯсӣ ва дигарон

дар бораи чашни Меҳргон ва хусусиятҳои он ёдовар шудаанд. Ашъори ба ин чашн бахшидаи Асадии Тӯсӣ хеле мароқангез аст, ки мефармояд:

*Фаридуни фаррух ба гурди набард,
Зи Заҳҳоки тозӣ баровард гард.
Чу дар бурҷи шоҳин шуд аз хӯша меҳр,
Нишаст ӯ ба шоҳӣ сари моҳи меҳр.
Бар ороиши Меҳргон чашн сохт,
Ба шоҳӣ сар аз чархи маҳ барфарохт.*

Ҳамин тариқ, Меҳр ҳамчун ҳудои фурӯғу рӯшноӣ ва паймону дӯстӣ дар рӯзгори ориёиҳо мақоми бузург дошта, оини Меҳр ва симову ғайбати ӯ дар ташаккули бисёр расму анъанаҳо ва дигар падидаҳои фарҳангиву иҷтимоӣ сахм гузоштааст. Таъсири кеши меҳрпарастиро на танҳо дар рӯзгори баъдии мардуми ориёитабор мебинем, балки нуфузу асари он дар фарҳангҳои Шарқи Наздику Аврупо низ ба назар мерасад, ки аз кудрату шахомати тамаддуни ниёгони мо шаҳодат медиҳад.

Чунин муҳтавои пурбори устуравию таърихӣ зимни сахнаسازیҳо метавонад натавонанд хотираи таърихӣ тамошобинро мукамал созад, ифтихори миллии ӯро боло барад, балки робитаи ногуастани доштани таърихи тамаддунофаринии башариятро ҷилвагар созад. Чунин тамоюлу ҳадафи эҷодкорӣ барои таҳкими заминаҳои фарҳангии муносибатҳои гуногунҷанбаи кишвари мо бо давлатҳои дигар хидмат мекунад. Хусусан, дар марҳилаи кунунии инкишофи ҷомеаи башарӣ, ки бар асари бемории ҳамагири коронавирус мубталои сушт шудани робитаҳои инсонӣ шудааст, барои тақвияти тамоюлу аломатҳои ба пешвози ҳамдигар ҳаракат намудани башарият бо диди нав сахнаградонии чунин меросҳои фарҳангӣ нақши нотақрор мебозад.

Ин ҳама меҳру муҳаббат, дӯстиву садоқат, рӯшноӣҳову баракатбахшандагии хуршедии хеле зиёдро мо имрӯзҳо низ дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола хангоми доир гардидани

чашнвораи миллии «Меҳргон» мебинем ва дарку эҳсос мекунем. Устои кафедраи филологияи Муассисаи давлатии таълимии “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода” Нозим Нуров дар яке аз мақолаҳои худ дар бораи покиву холисии ин чашнвораи миллӣ ва вежагии он чунин ибрози ақида намудааст: “Вежагии фарогирии чашнҳои миллӣ, аз ҷумла Меҳргон раванди баҳамой ва ҳамшарикии мардумиро дар умури иҷтимоию сиёсӣ ва иқтисодию фарҳангӣ таҳкиму тақвият мебахшад” [5, с. 6].

Чашни Меҳргон, ба амсоли чашнҳои миллии Наврӯз, Тиргон ва Сада чанбаҳои амики фалсафӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ кишоварзӣ дорад ва дар чараёни ҳаёт ба маънавияти одамон таъсири нек расонда, ҷаҳони маънавии онҳоро ташаккулу тавсеаи бештар бахшида метавонад. Собикаи устури ва таърихии чашни Меҳргон ифодагари он аст, ки халқи тоҷик дар тӯли таърихи мавҷудияти хеш, новобаста ба шароити сиёсӣ иҷтимоӣ, тааллуқоти наҷодию миллӣ ва эътиқодоти динию мазҳабӣ ба зиндагӣ ва инсон арзиши баланд қоим будаанд. Ҳамзамон, тавассути таҷлили чашну маросими миллӣ иттиҳоду ҳамбастагии инсонҳо ва дӯстию рафокату ҳамгироӣ байни онҳо бештар таҳкиму тақвият меёбад. Ҳамин аст, ки чашни Меҳргон аз замони пайдоиш, яъне аз рӯзи аз сари қудрат барканор кардани қувваҳои аҳриманӣ, дар симои Заҳҳок ва ба тахти шохӣ нишастани Фаридун, то ба имрӯзҳо дар байни мардуми форсу тоҷик маҳбубияти зиёдро касб намуда, то ба замони мо чун чашни хосса, ки тимсоли нек буда, инсондӯстию меҳру муҳаббати зиёди инсониро талқин менамояд, пойбарҷо мондааст.

Ин чашн чун ҳикмати ҳаёти саропо аз хайр иборат буда, хирадварзӣ, башардӯстӣ, эътиқод, сулҳу дӯстӣ, ободию осудагӣ ва фаровонии неъматҳои зиндагиро барои инсонҳо талқин менамояд. Ҳамчунин, ин чашн шиносномаи миллии мост, ки тавассути он чехраи аслии анъанаю суннатҳои миллӣ

ва бузургии чашнҳои бостонии моро ба ҷаҳониён муаррифӣ менамояд.

Дар замони ҷаҳонишавӣ ҳифз намудану аз ҷиҳати мазмун ғанӣ гардондани чашнҳои арзишманди миллии тоҷикон, ки баёнгари тафаккури таърихӣ, симои маънавӣ, орзую ормон, расму оин, ҷаҳонбинию ҷаҳоншиносии онҳо мебошад, хеле зарур арзёбӣ мегардад, зеро дар ташаккулу рушди пайвастаи маънавияти ҷомеаи муосир нақши басо созгор дорад.

Тоҷикон аз зумраи он миллатҳои куҳанбунёду тамаддунофаранд, ки чашнҳои муқаддаси миллии хеш - Наврӯз, Меҳргон, Тиргон ва Садаро алорағми фишорҳои пайвастаи ҳокимони давр, мафкураи танги баъзе аз сарварони воқеии замонҳои гузашта ва низомҳои гуногуни сиёсӣ беосеб то ба имрӯз расонда тавонистаанд.

Бахусус, дар даврони Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон халқи тоҷик ин чашнвораҳои миллии худро мазмуну мундариҷа ва ҳаёти нав бахшид. Халқи тоҷик бо қалбҳои саршор аз меҳру муҳаббат ва ифтихори ватандорӣ, бо шукӯҳмандии тоҷикона ва шаҳмати ориёна ҳар сол ин чашнвораҳоро бо ташкили намоишҳои бузурги фарҳангӣ-фароғатӣ чашн мегирад. Зеро ин чашнҳои миллӣ инъикоскунандаи ҳаёти пурихтилофи гузаштаву ҳушиҳои зиндагии осудаи имрӯзаи мо ба шумор рафта, ҳар як фарди ин сарзаминро ба сулҳу осоиш, некуӣ қардан, дӯст доштани диёри зебоманзар ва ҳаёти пурсурур даъват менамоянд ва боиси баланд шудани ҳисси ватанпарастӣ ва ҳувияти миллии халқи фарҳангпарастии тоҷик мегарданд. Дар замони муосир омилҳои пурмазмуну таъсирбахши фарҳанги пурғановати миллӣ, ки тавассути чашнвораҳои Меҳргон, Наврӯз, Тиргон, Сада ва дигар иду маросими миллӣ тарғиб мешаванд, фарҳангу маънавияти ҷомеаро таҳкими бештар бахшида, густариш медиҳанд ва бо арзишҳои баланди маънавӣ метавонанд ба фарҳангу адаби ҷомеаи ҷаҳонӣ низ таъсири нек гузошта бошанд.

АДАБИЁТ:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ, аз 26 декабри соли 2019. - Душанбе: Шарқи озод, 2019. - с. 27.
2. Идиев Х.У. Практика использования – Кроспоярск 2019.
3. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни кишвар, аз 20 март соли 2001// Ҷумҳурият, аз 20 март соли 2001.
4. Сафаралиев Б. С. Из истории духовной культуры таджикского народа. - Челябинск, 2011. - 328С.
5. Ҳазраткулов М., Ориёӣҳо ва тамаддуни ориёӣ, Душанбе, 2006. С 205
6. Н.Нуров. Меҳргон ҷашни миллӣ ва фаромиллӣ. // Олами хунар, №4-5, аз 26 октябри соли 2019. - с. 6.
7. Ҳазраткулов М. Эътиқоду анъанаҳои бостонии Аҷам. Душанбе: Ирфон, 1986.
8. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.1. - Москва, 1969. - 952С.
9. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.2. - Москва, 1969. - 952С.

МЕРОСИ ФАРҲАНГӢ ВА ТАШАККУЛИ МАЪНАВИЁТИ ҶОМЕАИ МУОСИР ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ

Ҷашнвораҳои миллии тоҷикӣ, амсоли Наврӯз, Меҳргон, Тиргон, Сада ва ғайра таърихи қадими пайдоиши худро дошта, дар тӯли ҳазорсолаҳо аз насл ба насл то замони мо расидаанд. Ин ҷашнвораҳо бо мазмуну мундариҷаи пурарзиши худ дар ташаққули маънавиёти ҷомеаи муосир нақши муассиру самарабахш гузошта метавонанд. Пажӯҳиши ҷанбаҳои таъсиррасони яке аз ҷашнвораҳои қадимаи ориёӣ - Меҳргон ҳадафи асосии мақолаи мазкурро ташкил медиҳад, ки низ таърихи қадима дошта, меҳру садоқат, дӯстиву рафоқат, рӯшноиву оромиш ва сулҳу осоиштагиро таҷассум менамояд. Дар мақолаи мавриди назар ба таври мухтасар таърихи пайдоиш ва омилҳои таъсиррасони ин ҷашнвора ба ҷомеа мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Калидвожаҳо: ҷашни миллӣ, мероси фарҳангӣ, Меҳргон, меҳр, ориёӣ, маънавиёт, ҷаҳонишавӣ.

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ И ДУХОВНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Таджикские национальные праздники, как Навруз, Меҳргон, Тиргон, Сада и другие имеют свою историю возникновения, и совершенствуясь в течении тысячелетий передавались от поколения к поколению, дошли до наших дней. Эти праздники со своим бесценным богатым содержанием могут сыграть огромную роль в формировании нравственности современного общества. Исследование влияющих направлений, факторов одного из древнейших арийских праздников – Меҳргон составляет основную цель настоящей статьи, который имеет свою историю и отражает любовь и преданность, дружбу и товарищество, свет, покой и мир. В настоящей статье автором конкретно исследуется история возникновения и факторы, воздействующие на этот праздник.

Ключевые слова: национальные праздники, культурное наследие, Меҳргон, любовь, арийский, нравственность, глобализация.

CULTURAL INHERITANCE AND SPIRITUAL FORMATIONS OF MODERN SOCIETY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The role of national holidays in the formation of morality of modern society in the context of globalization Tajik national holidays like Navruz, Mehrgon, Tirgon, Sada and others have their history of emergence improving over thousands of years which are transmitted from generation to generation and have survived to this day. These contenders, with their priceless rich content, play a great role in the spiritual formations of modern society.

Study of influential factor guides from one of the oldest Aryan - Mehrgon is the main goal of the article, which has its history and reflects of love and devotion, friendship and partnership, light, quietness and peace. In this article, the author specifically studies the history of emergence and influencing factors on this holiday.

Keywords: national holidays, cultural, Mehrgon, love, Aryan, globalization, spiritual

Сведения об авторе: Зокиров Сухроб Ибодович - старший преподаватель ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде». E.mail: Sukhrob.Zokirov@bk.ru тел: 938606677

Information about the author: Zokirov Suhrob Ibodovich - Senior lecturer of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda». E. mail: Sukhrob.Zokirov@bk.ru Tel: 938606677

ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЭСТЕТИКӢ ДАР ШАРОИТИ ИМРӢЗАИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Солихов М.

МДТ “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода”

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дараҷаи зебоифаҳмии шаҳрвандон махсусиятҳои худро дошта, он то рафт баланд мегардад. Пешрафти иқтисодиву иҷтимоӣ бошад, ба бехтар гардидани тарбияи нафосат мусоидат менамояд. Тарбияи нафосат, тарбияест, ки дуруст фаҳмидани зебоиро дар санъат ва воқеият ташаккул медиҳад. Бо мақсади ноил шудан ба зебӣ, тадбирҳои бояд андешид, ки насли наврас онро, яъне зебоиро дуруст дарк намояд. Дар ин самт бояд ақидаву эътиқоди насли наврасро омӯзгорон ташаккул диҳанд, то ки онҳо қонуниятҳои эстетикиро хуб сарфаҳм рафта тавонанд.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон фароҳам овард, ки ҷанбаҳои педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии хонандагон аз ҷониби мутахассисон таҳлил ва таҳқиқ карда шаванд. Ҳамчунин, ҷанбаҳои милливу умумибашарии он низ ба сифати масъалаҳои мубрам дар педагогика ва фарҳангшиносии муосир мавриди омӯзиш ва таҳлили амиқ қарор гирад.

Дар суҳанронҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пайваста зикр мегардад, ки ба шарофати соҳибистиклол гардидани кишвари тоҷикон ва ба миён омадани ниёзи ҷиддӣ барои дарёфти роҳи мароми мустақили ҷумҳуриамон ба сӯи ояндаи мутамаддин моро зарур аст, ки низоми таълиму тарбия ва мактабу маорифамонро дар заминаи ҳамон сарвати бебаҳои маънавӣ, ахлоқӣ, фарҳангӣ ва равонии халқамон ва педагогикаи миллӣ бо назардошти имконоту тақозои замони муосир ва арзишҳои умумибашарӣ ба роҳ монем [5].

Қабул гардидани қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи фарҳанг», таҳияи Консепсияи миллии таҳсилот, Консепсияи тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, консепсияҳои инкишофи фарҳанги миллӣ, барномаҳои давлатии соҳаи иҷтимоӣ- фарҳангӣ ва дигар санадҳои муҳимми меъёрии ҳуқуқӣ тақозо менамояд, ки дар ташкили фаъолияти таҳсилотӣ ва иҷтимоӣ - педагогӣ, аз ҷумла дар тарбияи эстетикӣ муносибати нав зоҳир карда шавад. Аз ин ҷиҳат, омӯзиш ва таҳқиқи воситаҳои гуногуни тарбияи фарҳанги зебоипарастии муҳассилин дар низоми таҳсилоту фарҳанг ва ҷиҳатҳои милливу умумибашарӣ дар ташаккули он дорои аҳамияти вижа аст.

Дар ҷумҳурӣ доир ба тарбияи эстетикӣ (зебоипарастии) насли наврас системаи муайяни корҳои тарбиявӣ роҳандозӣ шуда, ин низом муассисаҳо ва ташкилотҳои гуногунро фаро гирифтааст. Аз кӯдакостонҳо сар карда, то зинаи таҳсилоти олӣ ва баъд аз мактабҳои олии кишвар бо истифода аз восита ва шакли намудҳои кори тарбияи эстетикӣ ҷиҳати ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намудани ҷавонон ва кӯдакону наврасон корҳои зиёде анҷом дода шуда истодаанд [3, с. 9].

Омӯзиши таҷрибаи пешқадами муассисаҳои системаи маориф ва фарҳанг нишон медиҳад, ки хизматрасонии фарҳангӣ-эстетикӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ то андозае дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шудааст. Аз нав эҳё намудани муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ дар ноҳияҳо ва шаҳрҳои кишвар, дастаҷамъона ба намоишу спектаклҳо ҷалб намудани кӯдакони ясливу боғчаҳо, хонандагони муассисаҳои таълимӣ, ташкили

сафарҳои хунарии коллективҳои эҷодӣ ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ, намоишҳои сайёри китоб, асарҳои санъати тасвирӣ, ғаёл гардондани кори клуби китобхонаҳо дар байни аҳолии шаҳру ноҳия ва ҷавонон, таъсиси садҳо хонаҳо ва қасрҳои фарҳанг дар ноҳияҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки доир ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ насли нарас ҷораҳои зарурӣ роҳандозӣ гардидаанд [6, с. 20].

Бе ҳалли дурусти ин масъалаҳо ғанӣ гардондани ҳаёти маънавию фарҳангӣ ва эстетикӣ ҷавонон, қонеъ намудани ниёзҳои зебоипарастии насли наврасро фаҳмидан душвор аст. Хосатан, дар шароити кунунии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаҳои омӯзиши воситаҳои ғаёлияти иҷтимоӣ-педагогӣ доир ба ташаккули зебоипарастии муҳассилин, аз ҷумла дар марказҳои фарҳангӣ эстетикӣ кӯдакон ва наврасон, ҳамкорӣҳои мактаб, оила, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ ва фарҳанг хеле судманд мебошад.

Вазифаҳои муҳимтарини муассисаҳои таҳсилоти ҷомеаро дар шароити нави таърихӣ муайян намуда, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зикр менамоянд, ки шогирдонро дар рӯҳияи ҳештаншиносӣ, ифтихори миллӣ ва дарки равшани арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ тарбия намоем. Ин арзишҳо бояд тамоми таълим ва тарбияро фаро гиранд ва самаранок истифода бурда шаванд. Ин дастурҳои Сарвари давлат ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ низ пурра дахл доранд, зеро шахси ватандӯсту худшинос мероси фарҳангиро пос медорад, аз он эҷодкоруна истифода мебарад, тавассути дарки зебоӣ ба олам бо назари дигар менигарад [6, с. 7].

Зери мафҳуми фарҳанги эстетикӣ қисме аз олимони сифатҳои интегративии шахсиятро мефаҳманд, ки аз ҷузъиётҳои зерин - қисми когнитивӣ, эмотсионалӣ ва ахлоқӣ иборат мебошад. Он имконият медиҳад, ки одамон дар асоси қонуниятҳои зебоӣ ва идеалҳои олии маънавӣ-ахлоқӣ неруи худтатбиқгардонии эҷодии ҳешро амалӣ созанд [2, с. 35].

Дар тарбияи эстетикӣ истифодаи самаранокӣ шакл ва методҳои он хеле муҳим аст. Муносибати маҷмӯӣ (комплексӣ) дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии насли наврас имконияти аз ҷиҳати методологӣ дуруст омӯхтани онро ба вуҷуд меорад. Ин ва дигар назариёти илмӣ дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои тарбияи эстетикӣ, муайян сохтани асосҳои методологии он аҳамияти хеле калон дорад.

Сол ба сол эстетика ба таври васеъ ба ҳаёти одамон ворид шуда истодааст. Ҳам кормандони соҳаи фарҳанг ва ҳам ҳуди мардум мефаҳманд, ки зебоӣ дар кори таълиму тарбия ёвари ҳақиқӣ мебошад. Вай ба одамон, хусусан, насли наврас ҳиссиёти хушнудонаю некбинона меорад. Фарҳанги эстетикӣ ба насли наврас таъсири мусбат расонда, дар онҳо хоҳиши эҷодкориро бедор месозад. Ҳамзамон, онҳо аз таъсири хуши эстетикаҳои шахсиятҳои алоҳида ва ҳам коллективҳои бутун баҳра мебаранд.

Педагогика ва фарҳангшиносӣ ҳамеша тарбияи эстетикӣро муҳимтарин қисми таркибии раванди ҳамаҷарафаи мураттаб инкишоф додани шахсияти насли ҷавон мешуморанд. Дар айни замон ба зебоӣ қарин будан аз дигар соҳаҳои ташаккули муҳассилин ҷудо набуда, баръакс ба тарбияи ахлоқӣ, фикрӣ, ҷисмонӣ робитаи қавӣ дорад. Маҷмӯи арзишҳои эстетикӣ, равишҳои эҷод ва истифодаи ин арзишҳоро таъмин мекунад. Ҳамин тариқ, айни замон дар зери мафҳуми тарбияи эстетикӣ густариш ва ташаккули эстетикӣ ва арзишҳои шахсият марбут ба ғаёлияти ӯ доништа мешавад. Ҳангоми худғаёлиятӣ ва худташаккулӣ татбиқ ва дорӣ арзишҳо мегардад [1, с. 14].

Дар тарбияи эстетикӣ чунин самтҳо ба назар гирифта мешаванд: мавзӯӣ, восита, шаклҳои тарбия ва методҳои қарӣ. Тарбияи эстетикӣ қисми ҷудонашавандаи мураттаб инкишоф ёфтани шахсият мебошад. Вазифаи он аз инкишоф додани танҳо ҳолатҳои бадеӣ-эҳсосии насли наврас иборат набуда, балки тақмил додани қувваҳои ахлоқӣ, фикрӣ ва ҷисмонии онҳоро дарбар мегардад.

Вазифаи якум ба кӯдак ёрӣ расондан лозим аст, ки зебоиҳои санъат, табиат ва муносибатҳои ҷамъиятиро фаҳмида, азхуд намояд. Хонандагонро аз ҷиҳатҳои эстетикӣ ҳавасманд гардондан лозим аст, онҳо бояд зебоиро дар кадом шакле, ки зухур наёбад, ҳис кардаву фаҳмида тавонанд.

Вазифаи дуюм нисбатан мураккаб буда, аз он иборат аст, ки дар симои маънавию ҷисмонии хонанда нишонаҳои зебоӣ такмил дода шавад.

Ҳалли ин ду вазифа имкон медиҳад, ки вазифаи сеюм - дар кӯдакон қобилиятҳои бадеиву эҷодӣ, кӯшиши ба ҳаёти гирду атроф зебоӣ даровардан, хониши ҳубу аъло, меҳнат ва ҳулуқ одоби намунавӣ доштан инкишоф дода шавад.

Азбаски дар воқеияти зиндагӣ ба ғайр аз ҷиҳзҳои хуб ба ҷиҳзҳои бад низ дучор мешавем, бинобар ин, вазифаи ҳеле муҳимми дигар - тарбияи эстетикӣ ба миён меояд. Аз ин рӯ, насли наврасро дар рӯҳияи зебоипарастӣ тарбия кардан лозим аст, то онҳо хубро аз бад фарқ кунанд ва нисбат ба зухуроти номатлуб бетараф набошанд. Ҷиҳзҳои ҷудогонаи мафҳуми томи фарҳанги эстетикӣ, асоси аввалини ин фарҳанг аз ҳисси эстетикӣ, яъне ба зебоӣ ҳассосияти махсусе доштан иборат мебошад. Вале ин ҳанӯз кам аст. Барои он ки зебоӣ ба қадри пуррааш дарк шавад ё кас худро дар эҷоди бадеӣ нишон диҳад, ба андозае зоҳиран донишҳои назариявӣ амалӣ доштан лозим аст, ки дар асоси онҳо доир ба боигариҳои эстетикӣ тасаввуроту мафҳуми муайяне инкишоф ёбад. Ин захираи донишҳо аз доираи назари эстетикӣ иборат мебошад.

Идеали эстетикӣ ҳамчун мақсад дар бошуурона ба вучуд овардани зебоии комил барои ташаккул ёфтани муносибати эстетикӣ ба воқеият ҷои махсусро ишғол мекунад. Инъикоси бевоситаи мавқеи эстетикӣ инсон, ақидаву идеалҳои ӯ ба воситаи завқи эстетикӣ, яъне воситаи фарқ карда тавонистани ҳубию зиштӣ ва ҳусни ботинию зоҳирӣ ифода мегардад [4, с. 16]. Ҳавасу талаботи эстетикӣ бошанд, барои

равшан кардани муносибати эстетикӣ инсон ба олам хизмат мекунад. Бо ёрии онҳо дар инсон қобилияти аз байни ҷиҳзҳои хуб ҷудо карда тавонистани хубтаринаш инкишоф меёбад. Бо ёрии завқи эстетикӣ санъат инсонҳо воқеиятро фаҳмидаву ба онҳо баҳо дода метавонанд. Тавассути қобилияти бадеии худ инсон дар раванди фаъолияти эҷодӣ зебоиро ба вучуд меорад. Мо ҷиҳзҳои ҷудогонаи мафҳуми томи фарҳанги эстетикӣ шахсро номбар кардем.

Манбаи асосии тарбияи эстетикӣ хонандагон мусиқӣ, кино ва адабиёт ба шумор мераванд. Махсусан, онҳо ба санъати эстрада тавачҷуҳи бештар доранд. Қобилиятҳои бадеӣ дар аксарияти бачагони синну соли наврасӣ ба мусиқиву рақс нисбатан зиёд аст. Мураккабшавии мундариҷаи фаъолияти эстетикӣ маҳоратҳои нав ба навро тақозо дорад, ки баъзан набудани онҳо раванди ҳаматарафа инкишоф ёфтани қобилияти бадеии хонандагони синфҳои болоиро боз медорад.

Ба ҳамин тариқ, дар ташаккули эстетикӣ хонандагон фарқиятҳои синнусолии бачаҳою духтарон хусусиятҳои ба худ хос мавҷуданд. Тамоили умумии пешравандаи инкишофи эстетикӣ онҳо бо душвориву зиддиятҳои бисёре алоқаманданд. Масалан, дар байни кӯшиши ба зебоӣ доштаи онҳovu тарбияи эстетикӣ нуксонест. Ғайр аз ин, баъзе компонентҳои фарҳанги эстетикӣ мумкин аст, ки инкишоф наёбанд. Ба гунаи мисол, нағз расм кашад ҳам, вале ба мусиқӣ сушт сарфаҳм меравад, маълумоти назариявӣ дошта бошад ҳам, дуруст истифода бурда наметавонад.

Алоқаи бевосита ба зебоӣ ба хонанда таъсири зиёди эмотсионалӣ мерасонад. Аз ин рӯ, аз тарафи муаллим, тарбиятгар нишон дода шудани асарҳои санъат, манзараҳои табиат барои инкишофи идроки эстетикӣ хонанда аҳамияти махсус доранд. Имкониятҳои инкишофёбандаи намудҳои гуногуни санъатро низ дар хотир доштан лозим аст. Ба воситаи санъатҳои рассомӣ, ҳайкалтарошӣ ва меъморӣ дар хонандагон ҳиссиёти фарқ карда тавонистани

муносибати баробарӣ, мазмунӣ, рангу бор ташаккул дода мешавад. Ин санъат тасаввуроти васеъро ба вучуд меорад.

Санъати мусиқӣ ҳис карда тавонистани ритм ва таровати овозҳоро меомӯзонад. Мусиқифаҳмӣ назари кӯдаконро ба ҳаёт дигар месозад, олами маънавии онҳоро ғанӣ мегардонад. Онҳоро хушахлоқ менамояд. Маҳз дар ин раванд ягонагии равандҳои тарбияи эстетикӣ ва ахлоқӣ аён мегарданд.

Ташаккули қобилияти эҷодӣ - бадеӣ, дар навбати худ, усулҳои махсусро тақозо мекунад. Пеш аз ҳама бо роҳи мушоҳида, санҷиши сомеа ва идроки биноӣ нишонаҳои қобилияти табиӣ ва рағбати хонандагонро муайян намуда, баъдан фаъолияти эҷодии баҷагонро ба тартиб овардан лозим аст.

Ба воситаи машқҳои доимӣ дар дастаҳои ҳаваскорони санъати муассисаҳои таълимӣ комёбиҳои пештараи талабагон мустаҳкам карда шуда, вобаста ба ин, барои маҳорату малакаҳои нав ба навро соҳиб гардидан намудҳои фаъолият низ ба тадриҷ мураккаб карда мешаванд. Бинобар ин, ҳамеша дар хотир доштан лозим аст, ки машғулиятҳои мусиқӣ, хореографӣ ва расмкашӣ танҳо дар сурати хушнудӣ овардан ҷаҳони ботинии хонандаро аз ҷиҳати эстетикиву ахлоқӣ бой месозанд.

Ба бовари мутахассисони соҳаи мусиқӣ, фаъолият ҳамон вақт мазмунӣ эстетикӣ мегирад, ки агар он характери эҷодӣ пайдо кунад. Махсусан, ба ҷавонон бояд муҳити

таъсиргузори дастаҷамъона ҳукмрон бошад. Шаклҳои пасив, догматикӣ, бепроблемавӣ ва якрангии усулҳои таълим ва фарогтузаронӣ шавқи маърифатӣ ва эстетикӣ ҷавонону наврасонро паст намуда, ба фаъолияти эстетикӣ ҷалбшавии онҳоро суст мегардонад [4, с. 18].

Хулоса, ба андешаи мо, аҳли фарҳангро зарур аст, ки ба масъалаҳои тарбияи насли наврас ва ҷавонон тавассути фаъолияти педагогӣ ва иҷтимоӣ - фарҳангӣ, ба ҷавонон бегазанд интиқол додани арзишҳои эстетикӣ, ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ, қори муассисаҳои маорифу фарҳанг, махсусан дар деҳот, таваҷҷуҳи хос зоҳир намоянд.

Бесабаб нест, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба рушди фарҳангу зебоипарастӣ таваҷҷуҳи доимӣ зоҳир менамоянд. Аз раисони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо талаб мекунам, ки барои рушди ҷамаҷонибаи фарҳанг ва беҳтар шудани шароити қору зиндагии қормандони соҳа маблағҳо дарёфт намуда, ҳунармандонро ҳавасманд гардонанд, ба ғасби муассисаҳои фарҳангӣ ва таҳсилоти иловагӣ аз ҷониби дигар ташкилоту идораҳо роҳ надиҳанд. Зеро фарҳанг яке аз қуқҳои асосии ҷомеа ва ҳастии миллат буда, дар ташаккули шахсияти қомил, тарбияи эстетикӣ аҳли ҷомеа нақши муҳим мебозад.

АДАБИЁТ:

1. Арабов И. Дар остонаи ҳаёти оилавӣ. Монография. - Душанбе, 2009.
2. Бобоев Ю. Эстетика ва қадамҳои насру назми тоҷик. - Душанбе, 1988.
3. Ҳамқории роҳбари синф бо падару модарон // Масъалаҳои маориф. - 2009. - №4.
4. Макаренко А. С. О воспитании. - М., Т.5, 1951.
5. Эмомали Раҳмон. Раванди омода қардани мутахассисон аз мактаб оғоз мегардад // Садои мардум. - 2013.
6. Эмомалӣ Раҳмон. Зиёиён равшангарони роҳи қардои миллатанд. - Душанбе, 2004

ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЭСТЕТИКӢ ДАР ШАРОИТИ ИМРӢЗАИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Муаллиф дар мақолаи мазқур фарҳанги эстетикӣ насли наврасро дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасии ҷамаҷониба қарор додааст. Аз нигоҳи муаллифи мақола, танҳо ҳамқории мақсадноқи мактабу оила метавонад фарҳанги эстетикӣ

хонандагонро ташаккул диҳад. Ҳамчунин, ӯ бар он бовар аст, ки тарбияи эстетикӣ хонандагон вазифаи умумичамъиятию давлатӣ буда, дар ин самт давлат, аҳли ҷомеа, оила ва муассисаҳои фарҳангиву маърифатӣ бояд яққо саъю талош намоянд. Муассисаҳои таълимӣ, махсусан мактабҳои мусиқӣ, ҳамчун муассисаи давлатӣ дар тарбияи ҳаматарафаи насли наврас нақши асосӣ ва марказиро мебозанд. Муассисаҳои таълимӣ ҳамчун макони маърифат дар асоси қонунҳои амалкунандаи кишвар, урфу одати гузаштагон, осори ниёгон шогирдонро тарбия менамоянд. Онҳоро бо донишҳои илмӣ, ки қонунҳои табиату ҷамъиятро инъикос менамоянд, мусаллаҳ гардонда, ҷиҳати ташаккули тарбияи эстетикӣ, ҷаҳонбинӣ, эътиқод ва ақидаҳояшон саҳми арзанда мегузоранд.

Педагогика ва фарҳангшиносӣ ҳамеша тарбияи эстетикиро муҳимтарин қисми таркибии раванди ҳаматарафаи мураббат инкишоф додани шахсияти насли ҷавон мешуморанд. Дар айни замон ба зебӣ қарин будан аз дигар соҳаҳои ташаккули муҳассилин ҷудо набуда, баръакс ба тарбияи ахлоқӣ, фикрӣ, ҷисмонӣ робитаи қавӣ дорад. Маҷмӯи арзишҳои эстетикӣ, равишҳои эҷод ва истифодаи ин арзишҳо таъмин мекунад. Ҳамин тариқ, дар шароити кунунӣ зери мафҳуми консепсияи тарбияи эстетикӣ густариш ва ташаккули эстетикӣ ва арзишҳои шахсият марбут ба фаъолияти ӯ доништа мешавад. Ҳамзамон, он ҳангоми худфаъолиятӣ ва худташаккулӣ васеъ истифода мегардад.

Калидвожаҳо: тарбия, эстетика, шароит, оила, мактаб, хонанда, ҳамкорӣ, фарҳанг, ташаккул, вазифа, маърифат.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

В данной статье автор подробно рассматривает эстетическую культуру молодого поколения в современных условиях Республики Таджикистан. По мнению автора статьи, только целенаправленное сотрудничество школы и семьи может сформировать эстетическую культуру учащихся. Он также считает, что эстетическое воспитание студентов является общественной и государственной задачей, и для этого необходимо работать совместно с государством, обществом, семьей и культурно-образовательными учреждениями. Школа, как место просвещения, воспитывает своих учеников в соответствии с законами государства, традициями прошлого и наследием предков. Ознакомление студентов научными знаниями, отражающими законы природы и общества, вносит ценный вклад в формирование эстетического воспитания, мировоззрения, убеждений и идей учащихся.

Педагогика и культурология всегда рассматривали эстетическое воспитание как важнейшую составляющую комплексного и систематического процесса развития личности молодого поколения. В настоящее время красота не отделена от других областей студенческого развития, напротив, она тесно связана с нравственным, интеллектуальным и физическим воспитанием и представляет комплекс эстетических ценностей, подходов к созданию и использованию этих ценностей. Таким образом, в настоящее время под концепцией эстетического воспитания понимается расширение и формирование эстетики и личностных ценностей, связанных с его деятельностью. А также она широко применяется и имеет ценности в процессе самообразования и активизации.

Ключевые слова: воспитание, эстетика, условия, семья, школа, учащиеся, сотрудничество, культура, образование, задача, просвещение.

THE FORMATION OF AESTHETIC CULTURE IN THE MODERN CONDITIONS OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

In this article, the author examines in detail the aesthetic culture of the young generation in modern conditions of the Republic of Tajikistan. According to the author of the article, only targeted cooperation between the school and the family can form the aesthetic culture of students. He also believes that the aesthetic education of students is a public and state task, and for this it is necessary to work together with the state, society, family and cultural and educational institutions. School as a place of enlightenment, educate their students in accordance with the laws of the state, the traditions of the past and the heritage of their ancestors. Introducing students to scientific knowledge that reflects the laws of nature and society, makes a valuable contribution to the formation of aesthetic education, worldview, beliefs and ideas of students.

Pedagogy and cultural studies have always considered aesthetic education as the most important component of a complex and systematic process of personality development of the young generation. At present, beauty is not separated from other areas of student development; on the contrary, it is closely connected with moral, intellectual and physical education and provides a complex of aesthetic values, approaches to the creation and use of these values. Thus, at present, the concept of aesthetic education is considered to be the expansion and formation of aesthetics and personal values associated with its activities. And also it is widely used and has values in the process of self-education and activism.

Keywords: upbringing, aesthetics, conditions, family, school, students, cooperation, culture, education, task, enlightenment.

Сведения об авторе: Солихов Муслихиддин – докторант (PhD), 3-го курса ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде». E-mail: solehov-shukrona @mail.ru. Телефон: 900-24-26-28

Information about the author: Solihov Muslihiddin - the 3 nd year PhD of the SEI «Tajik state Institute of culture and art named after Mirzo Tursunzoda». E-mail: solehov-shukrona @mail.ru. Phone: 900-24-26-28

УДК 491. 550 - 3

КОРБАСТИ ИСТИЛОҲОТИ СОҲАИ САНЪАТ ДАР ЛАҲЧАҲОИ ТОҶИКӢ

Қурбонов С. Ҳ.

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Забони зиндаи халқро омӯхтан дар баррасии масоили таъриху забон ва фарҳанги миллат аҳамияти илмиву амалӣ дорад. Таснифоти таркиби луғати лаҳча дар забоншиносии тоҷик ҳамоно ниёз ба таҳқиқ дошта, дар асоси тадвини луғатҳои фарогири калимоти ҳоси лаҳчаҳои тоҷикӣ метавон оид ба низоми шаклгириҳои воҳидҳои забонӣ дар ин бахш ба таври муътамад суҳан ронд. Санъат бахши ҷудонопазири рӯзгори инсоният буда, мафҳумҳои ин соҳа дар забон ва ғушҳои он ба таври маъмулӣ арзи ҳастӣ менамоянд. Соли 1954 муҳаққиқи рус Широкова З. А. ба ифодаи мафҳумҳои соҳаи санъат - асбобҳои мусиқӣ тавачҷуҳ зоҳир намуда буд [12, с. 34]. Дар даҳсолаи охир таснифи гурӯҳҳои мавзӯии таркиби луғати лаҳча ҷараёни тоза пайдо намуда, рисолаҳои илмӣ мукамал дар ин самт ба миён омаданд [6, с. 234]. Дар мақола муҳтасаран оид ба корбасти калимаҳои санъат дар ғушӣ ҷанубии забони тоҷикӣ маълумот оварда шуда, хусусиятҳои забонии ин гурӯҳи луғавӣ бозгӯӣ мешавад.

Луғати лаҳчаро ба ду гурӯҳ метавон ҷудо кард: калимаҳои умумихалқӣ ва ҳоси шева (диалектизмҳои лексикӣ). Дар низоми савтиёт, шакл ва ифодаи маъноии калимаҳои умумихалқӣ ва забони меъёрӣ фарқияти кулӣ ба назар нарасида, ин қисмати луғати лаҳчаҳо ба таври умумӣ омӯхта мешаванд. Дар забоншиносии муосир диққати муҳаққиқонро диалектизмҳои лексикӣ бештар ҷалб намудааст ва таълифи луғатномаҳои ҳоссаи шева барои дар сатҳи бунёдӣ таҳқиқ намудани ин бахши муҳим замина фароҳам меорад [10, с. 5]. Таснифот ва баррасии калимаҳои ифодагари мафҳумҳои

соҳаи санъатро низ дар ҳамин асос баррасӣ намудан мувофиқи матлаб мебошад.

Калимаҳои адабӣ бо гузашти вақт ба табиати лаҳчаҳо мутобиқ гардида, дар ин замина маъноҳои навро касб менамоянд. Ин нуктаро профессор Ғ. Ҷӯраев саҳеҳ арзёбӣ намудааст: “ҳар як лаҳча метавонад калимаро дар доираи қонун ва меъёрҳои худ истифода барад” [11, с. 38]. Дар забони адабӣ калимаи мураккаби **баландмақом** ба мартабаи баланд далолат менамояд. Вобаста ба маънои луғавии калимаи таркиби он – **мақом**, ки истилоҳи соҳаи санъат низ мебошад, дар лаҳчаҳо ба маънои навр далолат менамояд: **баландмақом** (Ғорон) асбоби мусиқии ҳафттора. Дар гуфтори тоҷикони Ишқошим ва Ваҳон калимаи **баландзиком** ҳамчун асбоби мусиқӣ барои хондани қасоид истифода шуда, корбурди калимаи **зикомро** дар алоҳидагӣ мушоҳида нанамудем. Фарҳанг ва санъат ҷузъи ҷудонопазири рӯзгори инсоният буда, дар забони халқ мафҳумҳои соҳа аз ҷиҳати шакл ва мазмун ташаккул меёбанд, доираи корбасти онҳо маҳдуд ва ё васеъ мегардад. Дар ғушӣ ҷанубии забони тоҷикӣ истилоҳоти серистеъмоли соҳаи мазкур, чун **рубоб**, **дотор**, **чанг**, **танбӯр**, **доира**, **таблак**, **най** бо вучуди умумияти шакливу маъноӣ бо забони адабӣ ва лаҳчаҳои дигари тоҷикӣ як қатор хусусиятҳои забониро касб намудаанд, ки бозгӯии онҳо муҳим аст.

Барои ифодаи ҷузъҳои асбоби мусиқии рубоб дар лаҳчаҳои мавриди назар истилоҳоти зиёд ба кор мераванд. Калимаи ҳоси шеваи **ғълбам** (Андароб) барои ифодаи тори махсуси рубоб (тори панҷум) истифода мешавад.

Калимаи **зил** (Ғорон) дар маҷмӯъ торҳои рубобро ифода менамояд. Дар аксари лаҳҷаҳои ғӯиши ҷанубӣ калимаи **сарпанча** барои ифодаи куббаи рубоб мустаъмал аст. Бояд зикр намуд, ки ин калимаи мураккаби омехта ба маънои ранҷиш низ корбаст дорад. Калимаи умумистеъмолии **ғӯшак** дар шакли ғӯшаки дутор барои аксари лаҳҷаҳои тоҷикӣ маъмул аст. Калимаи **рубоб** (Қоррез) дар лаҳҷаҳои ҷануб ба маънои хурд, майда низ мустаъмал буда, дар ин маъно серистеъмол нест.

Калимаи арабии мизроб ба маънои асбоб барои навохтани танбӯр, рубоб ва ғ. дар осори классикон фаровон ба назар мерасад:

Заданд он мутрибони нағманайранг,

Зи аввал гармтар мизроб бар чанг

[9, с. 688].

Ин калима дар забони меъёрӣ камистеъмол буда, дар лаҳҷаҳои ҷанубӣ дар шакли сохтаи **мизробак** (вахёӣ-қаротегинӣ) ба ин маъно корбаст шудааст. Бо пасванди -ак, ки дар лаҳҷаҳои ҷанубӣ серистеъмол ба ҳисоб меравад [7, с.61] дар шакли **захмък // зъхмък** (Вахон) ба ҳамин маъно меояд. Калимаи **захма** дар осори Рӯдаки ба назар мерасад:

Фохта бар сарв шоҳруд баровард,

Захма фурӯ ҳишт зандроф ба танбӯр

[9, с. 444].

Дар осори Шохин калимаи мазкур дар шакли мураккаби **тарзахма** ба маънои мизроби нав меояд:

Сарат гардам, эй мутриби хушсурӯд,

Бияфшор тарзахма бар хушкруд [9, с. 329].

Барои сохтани мизроб дар минтақаҳои ҷанубӣ аз дарахти саҳтҷӯби ғуш истифода менамуданд, ки дар шеърҳои халқӣ ба он далолат менамояд:

Дар бог-ът даро-м аз бароии навдаи ғуш,

Дъхтар дидъм, сурҳи задай дар бари руш

(Наврӯҳо).

Барои ифодаи навҳои асбоби мусиқӣ калимаҳои **чилтор** (Де.) як навъи асбоби тордори мусиқӣ; **шаштор** (Ғорон) асбоби

мусиқии шаштора ва ғ. истифода мешаванд. Калимаи сохтаи **ангъртак** (Ғеш) ба маънои садафҳои ороиши дастаи дутор меояд.

Дар ғӯиши ҷанубии забони тоҷикӣ суруд ва рафти иҷрои он бо мафҳумҳои хос ифода мегардад; **бърор - бърорак** (Қаҳдара) суруд ҳангоми аз хонаи волидайн баровардани арӯс; **вънгак** (қисмати ҷанубии Кӯлоб) бо овози паст хондани суруд; **майдол//майда** суруди барзгарон; **мандогигу//мандоггу** (Ховалинг) нақароти таронаро иҷрокунанда; **ҳъмба** (Ховалинг) бо даҳони баста замзама кардани оҳанг ё суруде; **шаркӣ** (Даҳана) суруд, фалак; **лақибайт** (Ховалинг) суруди ғайриодоб.

Калимаи мураккаби **мағулбозӣ//мағълбозӣ** (Ғорон) ба тӯии арӯсии бошукӯҳ далолат мекунад.

Калимаҳо дар лаҳҷаҳо хусусиятҳои зиёди омонимиро доро гашта [1, с. 96; 2, с. 29], баррасии маънои онҳо муҳим мебошад. Калимаи тула ба маъноҳои чарима (Ярхаб); таҳхона (Мискинобод); ғарами хезуму санг (Вахон) ва ғ. омада, дар минтақаи Кӯлоб муродиф бо асбоби мусиқии най мебошад. Барои ифодаи калимаи най, инчунин, калимаи **тутак** дар аксари лаҳҷаҳои мавриди назар корбаст шуда, ин калима ба маъноҳои банди даст; номи беморӣ низ меояд. Барои ифодаи найи хурд шакли **дуду** (Ишқошим) низ ба кор бурда мешавад.

Калимаи хоси лаҳҷаи **зулибом** барои бо чандин асбоби мусиқӣ навохтани як оҳанг корбаст мешавад. Дар аксари лаҳҷаҳои ҷанубӣ асбоби мусиқии **чанқовуз** - лабчанг ба кор бурда мешавад.

Як хусусияти муҳим ва барои илми забоншиносӣ арзишманди лаҳҷаҳо ниғаҳдошти асолати забон дар онҳо мебошад. Хусусиятҳои таърихии забон ҳазорсолаҳо дар ин ё он маҳалли тоҷикнишин маҳфуз монда, бо сабабҳои гуногун ин қабил калимаҳо дар забони меъёрӣ корбаст намешаванд ва ё доираи истеъмолашон маҳдуд мегардад [5, с. 86].

Калимаи тоҷикиасли **даф** дар адабиёти классикӣ ба маънои **доира** серистеъмол буд:

*Эй басо нуқсон, ки дар зимнаш бувад
як навъ суд,
Чун **дафи** лӯлӣ дарид, аз баҳри маймун
чанбар аст
[9, с. 352].*

*Бонги ною **даф** аз даҳлезҳо ба зӯр
берун меомад
[9, с. 352].*

Ин калима дар ғӯиши чанубӣ ба ин маъно корбаст дошта, шакли даф бар замми маъноӣ доира дар ифодаи мансабу вазифа, рондан, маротиба ва ғ. меояд. Калимаи сохтаи **дафъак** маъноҳои пардаи дил (Ёхсу, Сарихосор), қисми болоии рубоб (Бадахшон) ва сӯрохии сӯзан (Вахон) - ро низ дорад.

Дар осори Шамси Табрешӣ дар шакли мураккаби **дафзан** маъноӣ дойразанро ифода мекунад:

*Зӯҳраву маҳ **дафзану** шодони мост,
Булбули ҷон масти гулистони мост
[9, с. 352].*

Дар лаҳҷаҳои чанубӣ барои ифодаи як тарзи дойразанӣ калимаи **қъмбоқ** (Денамакпой) истифода шуда, калимаи **чинчилақ** (Қаротегин) ҳалқаҳои атрофи дойраро ғӯянд.

Барои ифодаи мафҳуми амалҳои мансуб ба соҳаи санъат дар лаҳҷаҳои чануб лексикаи хос ба назар мерасад [3, с. 156; 4, с. 333]. Умуман дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ ифодаи амал роҳу воситаҳои хоссаро дошта, феъл ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ дар бунёди воҳидҳои забонӣ, аз ҷумла ибора ва ҷумла нақши муассир дорад. Лексикаи феълии лаҳҷаҳои тоҷикӣ ба таври мукамал мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст.

Дар лаҳҷаҳои чанубӣ барои ифоди навохтан, нохун задан ба асбоби мусиқӣ бо мизроб феъли таркибии **черт кардан** (Шул, Хумдон) корбаст мешавад.

Аз маъноӣ асли дур рафтани феълҳо дар лаҳҷаҳо ҳодисаи назаррас буда, «дар фонди луғати лаҳҷаҳои чанубӣ як ғӯрӯҳи калони калимаҳои умумихалқӣ мавҷуданд, ки маъноӣ нав гирифтаанд. Азбаски чунин маъноҳои калимаҳои умумихалқӣ дар доираи маҳдуди шевагӣ ба кор бурда мешаванд, бинобар онҳоро ба таври худ диалектизми нопурра (маъноӣ) низ номидан мумкин аст» [11, с. 50]. Калимаи **навохтан**, ки маъноҳои сурудан, навозиш карданро дорад, дар лаҳҷаҳои тоҷикони Бадахшон ба маъноӣ ҳақорат додан низ корбаст мешавад.

Феъли умумиистеъмолии **чидан** дар лаҳҷаҳои мавриди омӯзиш ба маъноӣ навохтани асбоби мусиқӣ (Оқсой) низ меояд.

Феъли хоссаи **тарахта** дар шакли **тарахта кардан** (Бадахшон) ба маъноӣ кашидани дойра ва таранг шудани пӯсти дойра меояд. Калимаи **чийидан** дар лаҳҷаҳо бар замми маъноҳои чахидан, гурехтан (Ховалинг); хоридан (Лахш) боз дар ифодаи суст шудани пӯсти дойра (Майдонтерак) ба кор бурда мешавад.

Хулоса, дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ барои ифодаи мафҳумҳои соҳаи санъат дар баробари лексикаи умумихалқӣ, калимаҳои хосси шева мавқеи назаррас дошта, таҳқиқи доираи корбаст, шаклгириҳои сарфиву нахвӣ, ифодаи маъноӣ онҳо, муқоисаи ин ғӯрӯҳи луғавӣ дар доираи тамоми ғӯишҳои забони тоҷикӣ аҳамияти муҳим дорад, ки дар доираи як мақола баррасӣ намудани онҳо ғайриимкон мебошад.

АДАБИЁТ:

1. Абдуллоева Г. З. Использование омонимов в Каратагском говоре//Научный сборник кафедры таджикского языка Таджикского государственного педагогического университета им. С. Айни. - Душанбе, 2012. - С. 95-110 .
2. Гадоев Н. Роҳҳои пайдоиши омонимҳо дар лаҳҷаи Тағнов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №2 (34). - Душанбе, 2007. - С. 28-33.
3. Исмоилов Ш. Баъзе хусусиятҳои лексикаи феъл дар шеваҳои Қаротегин // Маҷмӯаи илмӣ (Материалҳо оид ба забони адабии тоҷик). Ҷилди 90. Серияи филологӣ. - Душанбе, 1974. - С. 155-165.

4. Курбонов С. Ҳ. Ифодаи феъл дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ // Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы филологии и лингводидактики». - Душанбе, 2018. - С. 332-338.
5. Курбонов С. Асолат дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №1(43). -Душанбе: «Сино», 2008. - С. 86-93.
6. Хоркашев С. Баррасии лингвистии гурӯҳҳои мавзӯии таркиби луғати лаҳҷа. Зери назари проф. Ҷӯраев Ғ., муҳаррир: дотсент М. Маҳмудов. -Душанбе: «Маориф», 2014. -234с.
7. Хоркашев С. Қаринаҳои суффикси - ак //“Фарҳанг”, №7-12. -Душанбе, 2001. - С. 61.
8. Фарҳанги ғӯишҳои ҷанубии забони тоҷикӣ (Мураттибон: Ҷӯраев Ғ., Маҳмудов М., Бердиев Б.), Нашри дуюм. - Душанбе, 2017.- 842 с.
9. Фарҳанги забони тоҷикӣ (Ҷилди як ва ду).–Москва: Советская энциклопедия, 1969. - 951; 952 с.
10. Ҷӯраев Ғ., Маҳмудов М., Курбонов С. Ҳ. Луғати мунтахаби калимаҳои ҳоси шева. - Душанбе: «Эр-Граф», 2017. - 130 с.
11. Ҷӯраев Ғ. Системаи лексикаи лаҳҷавии забони тоҷикӣ. - Душанбе: «Дониш - Граф» , 2017. –320 с.
12. Широкова З. А. Этнографические коллекции Института истории, археологии и этнографии АН Тадж. ССР. Вып. 1. (Дарвазская этнографическая коллекция сбора 1954г.). - Душанбе, 1956.- 48с.

КОРБАСТИ ИСТИЛОҲОТИ СОҲАИ САНЪАТ ДАР ЛАҲҶАҲОИ ТОҶИКӢ

Забони зиндаи халқро омӯхтан дар баррасии масоили таъриху забон ва фарҳанги миллат аҳамияти илмиву амалӣ дорад. Таснифоти таркиби луғати лаҳҷа дар забоншиносии тоҷик ҳамоно ниёз ба таҳқиқ дошта, дар асоси тадвини луғатҳои фарогири калимоти ҳоси лаҳҷаҳои тоҷикӣ метавон оид ба низоми шаклгирҳои воҳидҳои забонӣ дар ин бахш ба таври муътамад сухан ронд. Санъат бахши ҷудонопазири рӯзгори инсоният буда, мафҳумҳои ин соҳа дар забон ва ғӯишҳои он ба таври маъмулӣ арзи ҳастӣ менамоянд. Соли 1954 муҳаққиқи рус Широкова З. А. ба ифодаи мафҳумҳои соҳаи санъат: асбобҳои мусиқӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда буд.

Дар даҳсолаи охир таснифи гурӯҳҳои мавзӯии таркиби луғати лаҳҷа ҷараёни тоза пайдо намуда, рисолаҳои илмӣ мукаммал дар ин самт ба миён омаданд. Дар мақола муҳтасаран оид ба корбасти калимаҳои санъат дар ғӯиши ҷанубии забони тоҷикӣ маълумот оварда шуда, хусусиятҳои забонии ин гурӯҳи луғавӣ бозгӯӣ мешавад.

Луғати лачаро ба ду гурӯҳ метавон ҷудо кард: калимаҳои умумихалқӣ ва ҳоси шева (диалектизмҳои лексикӣ). Дар низоми савтиёт, шакл ва ифодаи маъноии калимаҳои умумихалқӣ ва забони меъёрӣ фарқияти кулӣ ба назар нарасида, ин қисмати луғати лаҳҷаҳо ба таври умумӣ омӯхта мешаванд. Дар забоншиносии муосир диққати муҳаққиқонро диалектизмҳои лексикӣ бештар ҷалб намудааст ва таълифи луғатномаҳои ҳосаи шева барои дар сатҳи бунёдӣ таҳқиқ намудани ин бахши муҳим замина фароҳам меорад. Таснифот ва баррасии калимаҳои ифодагари мафҳумҳои соҳаи санъатро низ дар ҳамин асос баррасӣ намудан мувофиқи матлаб мебошад.

Калидвожаҳо: калима, лаҳҷа, санъат, мураккаб, забон, сермаъно, луғат, мусиқӣ, маъно, серистеъмол.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕРМИНОВ СФЕРЫ ИСКУССТВА В ТАДЖИКСКИХ ГОВОРАХ

Изучение языка народа имеет научное и практическое значение при рассмотрении вопросов истории, языка и культуры нации. Классификация и изучение лексики в таджикской лингвистике имеют актуальное значение. Изучение диалектной лексики имеет первостепенное

значение, и в этом контексте определяется исторический процесс языка и его новизна. На основе составления комплексных словарей таджикских диалектов можно говорить о системе формирования языковых единиц в этом разделе. Искусство является неотъемлемой частью человеческой жизни, и понятия этой области традиционно выражаются в языке и его диалектах.

Следует отметить, что слова, выражающие термины искусства в таджикских говорах Сурхандарьинской области и южного таджикского диалекта составляют особый лексический состав.

Лексика выражающая термины искусства в этих диалектах показывает процесс истории и языковой новизны, их сравнение с литературными видами и выражением в других диалектах имеют актуальное значение. Для определения, раскрытия и интерпретации диалектов этот лексический слой занимает важное место.

В современной лингвистике диалектная лексика привлекает внимание исследователей, а разработка конкретных диалектов обеспечивает основу для фундаментального изучения этой важной области. Уместно рассмотреть классификацию и рассмотрение употребления степени использования слов, выражающих понятия области искусства в таджикских говорах.

Ключевые слова: слово, говор, искусство, сложный, язык, многозначный, словарь, музыка, значение, употребительные слова.

USE OF TERMS OF SPHERE OF ART IN TAJIK DIALECTS

Learning the language of the people is of scientific and practical importance when considering issues of history, language and culture of the nation. Classification and study of vocabulary in Tajik linguistics are relevant. The study of dialect vocabulary is of paramount importance, and in this context the historical process of language and its novelty is determined. Based on the compilation of comprehensive dictionaries of Tajik dialects, we can talk about the system of forming language units in this section. Art is an integral part of human life, and the concepts of this area are traditionally expressed in language and its dialects.

It should be noted that the words expressing the terms of art in Tajik dialects of the Surkhandaryo region and the southern Tajik dialect make up a special lexical composition.

The vocabulary expressing the terms of art in these dialects shows the process of history and linguistic novelty, their comparison with literary forms and expression in other dialects are relevant. To determine the disclosure and interpretation of dialects, this lexical layer occupies an important place.

In modern linguistics, dialect vocabulary attracts the attention of researchers, and the development of specific dialects provides the basis for a fundamental study of this important area. It is appropriate to consider the classification and consideration of use, the degree of use of words expressing the concepts of the field of art in Tajik dialects.

Keywords: word, dialect, art, compound word, language, polysemantic, dictionary, music, meaning, common words.

Сведения об авторе: Курбонов Содик Хамрокулович - Таджикский национальный университет, докторант кафедры история языка и типологии филологического факультета, кандидат филологических наук. Эл. поч.: kurbonzoda 64 @mail.ru, Тел.: 907-73-96-02

Information about the author: Kurbonov Sodiq Hamroqulovich, Tajik national university, associate professor of Department of tajik language, literature and methodology, faculty of philological sciences. Email: kurbonzoda 64 @mail.ru, Тел.: 907-73-96-02

БАЪЗЕ ЧАНБАҲОИ МАХСУСИ РАВАНДИ ЭҶОДИИ ДАСТАҲОИ ҲАВАСКОРОНИ САНЪАТИ ИҶРОКУНАНДАГӢ

Ҳалимов Н.

МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи

Мирзо Турсунзода»

Тоҷикистони соҳибистиклол зери парчами ваҳдату ҳамбастагӣ, бунёдкурию созандагии пурсамар дар партави сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ташаббусҳои ҷаҳонии ин шахсияти таърихӣ тавонист ҷойгоҳи шоистае дар арсаи минтақавию байналмилалӣ, аз нигоҳи фарҳангӣ иттилоотӣ низ, барои худ касб намояд. Маҳз бо дастгирию ғамхориҳои пайвастаи Сарвари давлат соҳаи фарҳанг ва санъати кишвар, бавижа санъати халқӣ рушду нумӯ ёфт.

Имрӯз дар ҷумҳурӣ ансамблҳои фолклорӣ-этнографӣ, тарона ва рақс, аз қабилҳои «Қаратоғ» - и ноҳияи Шаҳринав, «Марворид» - и шаҳри Панҷакент, «Маҳастӣ» - и шаҳри Хучанд, «Мақомхонон» - и ноҳияи Файзобод, «Ҳисориён» - и шаҳри Ҳисор, «Лаъли Бадахшон» - и ноҳияи Ишкошим, «Шашмақом» - и шаҳри Исфара, «Садда» - и шаҳри Ваҳдат ва ғайраҳо фаъолият карда, дар барномаҳои ҳунарии худ тавонистаанд аз намуду жанрҳои гуногуни санъати халқӣ ба таври васеъ истифода баранд [3, с. 30].

Бояд гуфт, ки оид ба паҳлуҳои гуногуни эҷодиёти бадеии ҳаваскорони санъати халқӣ олимони рус, назари А. С. Каргин, Е. Н. Смирнова, Ю. Б. Соколовский, Ф. А. Саломоник, Е. И. Максимов, Л. И. Шулунова, Е. И. Григориева ва олимони тоҷик Н. Ҳ. Нурҷонов, Р. А. Амиров, Д. Н. Латифзода, Б. Сафаралиев, Ш. Ҷабборов, Ф. С. Қодиров, Н. А. Қличева аз нуктаи назари илмҳои педагогӣ, фарҳангшиносӣ, таърихӣ ва фалсафӣ таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд. Бо назардошти муҳимияти мавзӯ тасмим гирифтём, ки

дар ин мақола перомони баъзе паҳлуҳои раванди эҷодии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ, бо мақсади рушди ояндаи он, иброи андеша намоем.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 26 декабри соли 2018, омадааст: «Мо дар замони соҳибистиклолӣ ба рушди соҳаи фарҳанг ҳамчун таҷассумгари симои маънавии халқ, муттаҳидсозандаи неруҳои зехнӣ, баёнгари таърихи гузаштаву муосир, ойину анъана, дигар муқаддасоти миллӣ ва ташаккулдиҳандаи одоби ахлоқи ҳамида эътибори доимӣ медиҳем» [1, с. 22,28]. Ин суҳанони Пешвои миллат бори дигар собит месозанд, ки имрӯз дар мамлакат барои фаъолияти пурсамари ҳар як эҷодкор имкониятҳои васеъ фароҳам оварда шудаанд.

Хотирнишон месозем, ки санъати халқӣ, шакли иҷрокунандагии он, ба монанди санъати мусиқӣ, овозхонӣ, театрӣ, рақсӣ дар байни мардум маҳбубияти зиёд дошта, раванди эҷод мақоми маҳсус касб кардааст. Вале, дар фаъолияти бадеӣ - иҷрокунандагӣ, чун қоида, раванди эҷод «дуомдараҷа» дониста мешавад, чунки дар байни шахси эҷодкор ва муҳити атроф, ҳамчунин дунёи ботинии иҷрокунанда миёнараве, ба монанди шоир, нависанда, драматург, композитор меистанд. Аз ин рӯ, раванди эҷодии иҷрокунанда тавассути дастаҳои ҳаваскорони санъат аз бисёр ҷиҳат бо хусусиятҳои эҷодии муаллиф, ҷанбаҳои маҳсули асарҳои бадеии дар репертуари дастаҳои ҳунарии халқӣ воридгашта ифода меёбад. Бо вучуди ин, иҷрокунанда асари муаллифро фақат иҷро мекунад ё такрор менамояд. Аммо аз он, ки асари муаллиф чи гуна такрор карда мешавад, хусусиятҳои шахсӣ, фардию бадеии

ичрокунанда инъикос мегардад. Дар ин ҳолат эҷодиёти иҷрокунанда аз шарҳу тафсири маводи репертуари дастаҳои ҳаваскорони санъат иборат аст. Аз ин ҷост, ки эҷодиёти иҷрокунандагии сатҳи баландро мо ҳамчун ҳамкориҳои эҷодӣ, муаллифӣ қабул мекунем. Бинобар ин, ҳар қадаре, ки сатҳи малакаҳои иҷрокунандагӣ, маҳорати иҷроиши он баланд гардад, ҳамон қадар дараҷаи ин ҳамкориҳои эҷодӣ натиҷаи босамар медиҳад [5, с. 44].

Яке аз ҷиҳатҳои фарқкунандаи мутрибон ва сарояндагон ба дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ шомилгардида, алалхусус насли ҷавон дар он аст, ки онҳо имкониятҳо ва иҷроиши худро хеле баланд баҳогузорӣ мекунанд. Ин раванд бештар дар ҷаҳолияти иҷрокунандагонии ансамблҳои фолклорӣ - этнографӣ, тарона ва ракс ба ҷашм мерасад. Худбоварии ҷунин иҷрокунандагон дар муносибати бепарвоёнаи иҷрокунии номукамал ва баъзан дар тағйирдиҳии асарҳои шоирон ва композиторони машҳур ифода меёбад.

Дар асл бошад, дар санъати иҷрокунандагӣ раванди эҷодӣ, азхудкунию дарки муаллифи асар аз ҷониби иҷрокунанда сурат мегирад. Дар ин раванд тавассути саъю кӯшиш ҷаҳидани давр, замон, образ, арзиши интиқолнашавандаи шахсияти иҷрокунанда, ҳамчун рассом, эҷодкор ва инсон рушду такомул меёбад. Ба иҷрокунанда лозим меояд, ки бо муаллифони зиёд робитаи эҷодӣ дошта бошад, нақшҳои мухталифро иҷро намояд, ба эҳсосоти самтҳои гуногун ворид шавад. Ҷаҳолияти бадеӣ - иҷрокунандагӣ рушду нумӯи маълуми қобилияти дарккунӣ чун заминаҳои эҷодро талаб менамояд, худ эҷод (ҳамчун раванд) рушду нумӯ аст, зеро даст задан ба ҳар як асар маънавияти иҷрокунандаро ғайр гардонда, дар ботини ӯ рушду такомул мебахшад. Дар навбати худ, ин таъсири рушдкунанда, албатта нисбат ба он ки «истеъмолгар» мегирад, ҳоҳ вай тамошобин, шунаванда ё хонанда бошад, хусусияти бештар амике дорад [4, с. 36].

Дар ин сурат арзиши субъективӣ ва объективии худҷаҳолияти иҷрокунандагӣ, пеш аз ҳама, дар он мебошад, ки вай қобилияти қабули санъат, дарку ҷаҳмиши онро ниҳоят рушд мебахшад. Аз ин ҷост натиҷанокӣ ё ғайраварии ин намуди худҷаҳолияти амалан аз сатҳи донишу истеъдоди иштироккунанда, ки ҳамчун қобилият ба иҷрокунандагӣ ҷаҳмида мешавад, вобастагӣ надорад.

Муаллиф ва асари ӯ сарчашмаҳои ягонаи эҷоди иҷрокунанда нестанд. Ӯ донишу таассуротро аз таҷрибаи шахсии ҳаёти низ пайдо мекунад. Аз ин захираи маҷмӯи таассуроти ҳаёти иҷрокунанда танҳо ҳамон ҷиҳзҳои даркорӣ мебароянд, ки бо асари иҷрокунандагӣ ҳамоҳанганд, иҷрокунандаро ба он бо ғояву эҳсосоти он муттаҳид месозанд. Иҷрокунанда метавонад дар худ ё дар таҷрибаи ҳаётии худ маводи лозимаро барои эҷод пайдо накунад ва он гоҳ ин амри эҷод ба вукӯъ намерасонад. Ҷамин тавр, дар эҷодиёти иҷрокунандагӣ низ шахсияти иҷрокунанда метавонад яке аз сарчашмаҳои муҳими он бошад. Боигарии ҷаҳони маънавии шахси эҷодкор дар ин ҷо низ шартҳои муҳимтарини комёбӣ ё муваффақияти эҷодист, рушду нумӯи фарҳанг ҳамаҷаҳаҳои шахсияти иштирокӣ - самти муҳими раванди эҷодӣ дар дастаҳои худҷаҳолияти иҷрокунандагист [4, с. 56].

Аммо дарки муаллиф аз тарафи иҷрокунанда ба худ, муҳити атроф ҳамаҷаҳаҳои раванди эҷодиро ба анҷом намерасонад. Барои он ки иҷрокунандагии бадеӣ на танҳо ба маънои рушди эҷодии шахсияти иҷрокунанда сермаҳсул бошад, балки худ иҷрокунандагӣ эҷод маънидод шавад, на ин ки тақрори одӣ, лозим аст дар асоси асари репертуари дастаи ҳаваскорони санъат арзиши нави бадеӣ офарида шавад. Дар ин ҳолат иҷрокунанда бояд қобилияти дар муаллиф ва дар асар даровардани «навигарӣ» - и худро дошта бошад, рӯшноии худ, шарҳу тафсири худро дарёбад, ба одамон ин асарро аз нигоҳи нав нишон диҳад. Ҷунин як

«навигарӣ», махсусан дар асари репертуаре, ки на як бору ду бор устодони бузург такрор кардаанд, фаҳмост, на ҳама қобилияти иҷро кардани онро дорад.

Дар асари иҷрокунандагӣ муҳри фарқияти худро низ на ҳама иҷрокунандагон - рассомон гузошта метавонанд. Иҷрокунандагони зиёде ҳастанд, ки асари репертуарино босаводона дар мувофиқат бо тасаввуроти имрӯза дар бораи он, ки чи гуна асари мазкурро бояд шарҳу тафсир намуд, такрор мекунанд, аммо, дарвоқеъ, ягон хел хулосаи эҷодӣ пешниҳод намеkunанд. Гузашта аз ин, барои иҷрокунандаи худфаъолиятӣ баромадан ба сатҳи эҷодиёти асил басо душвор аст [5, с. 98].

Чанбаҳои махсуси раванди эҷодӣ дар худфаъолияти иҷрокунандагиро муайян карда истода, бояд гуфт, ки дар ин ҷо мактаби бадеӣ, таълим ва устод-шогирд тамоман нақши дигарро нисбат ба муаллифии худфаъолиятӣ ва фаъолияти фолклорӣ мебозад. Дар фаъолияти бадеии муаллиф, тавре зикр карда шуд, қобилият ё истеъдоди бадеӣ метавонад ба мактаби бадеӣ ҳам бароварда шавад, агар истеъдод нодиру нотакрор бошад. Дар иҷрокунандагӣ бошад, бояд технологияи касбиро дар жанрҳои гуногуни намудҳои санъат азхуд намуд, малакаҳои махсусро бояд то ба ҳолати маҳорати иҷроии баланди техникӣ (дар соҳаи мусиқӣ) бурда расонид [4, с. 66].

Пеш аз фаъолияти касбии иҷрокунандагӣ бояд аз мактаби махсуси бадеӣ гузашт. Дар баъзе намуди жанрҳои санъат таълим аз синну соли барвақтӣ, алалхусус жанри бадеӣ, баъзе жанрҳои санъати сиркӣ, эҷодиёти иҷрокунандагии соҳаи мусиқӣ оғоз мегардад.

Солҳои дар овони бачагӣ «аздастдода» амалан пурра нашавандаанд. Навохтани скрипкаро дар ҳар синну сол оғоз кардан мумкин аст, аммо ба ягон муваффақият ноил шудан, қобилияти на танҳо азхуд кардани мушқилиҳои иҷроии техникӣ, балки дар раванди иҷрокунандагӣ эҷод кардан танҳо ба онҳое муяссар мегардад, ки ба навохтани он хеле барвақт шурӯъ кардаанд.

Одатан дар худфаъолияти иҷрокунандагӣ имконияти тайёрии дурударози пешакӣ маҳдуд аст, дар ин ҷо зуд-зуд «мактаб роҳравон» ҷой дорад.

Ба кори таълимӣ - машқдихӣ фаъолияти иҷрокунандагони бадеӣ, чун қоида ғайриимкон аст, аммо мураккабии таъмини он дар ҳаҷми зарурӣ имкониятҳои ноил шудани қисми зиёди қомеъихоро дар иҷрокунандагии худфаъолиятӣ маҳдуд месозад.

Заминаи дигари эҷодиёт дар иҷрокунандагии худфаъолияти бадеӣ ҷасорат дар маънидод, шарҳу баён, хусусияти озмоишии фаъолият мебошад.

Лаҳзаҳои дар боло тавсифшуда дар жанрҳои гуногуни худфаъолияти иҷрокунандагӣ ҳар хел зоҳир мегарданд. Мисол, озмоиши маънидоди ҷасурина дар худфаъолияти театрӣ, хор, худфаъолияти оркестри соҳаи халқӣ ва студияи каломи бадеъ аз рӯи дастрасӣ ва натиҷанокии худ метавонад гуногун бошад.

Айни замон дар даврони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон худфаъолияти иҷрокунандагӣ мушқилиҳои маъмулро, ки дар гузашта номаълум буданд, паси сар карда, дар ин ҷода ба муваффақиятҳои назаррас ноил гаштанд. Бо вучуди ин, дар марҳилаҳои аввали рушду такомули худфаъолияти иҷрокунандагон дар доираи рафיקони худ баромад мекарданд, ки дар он «тамошобинон» ва «хунармандон» шахсан шинос буданд. Тамошобинон ва шунавандагонро ҳуди воқеияти баромад кардан дар нақши ғайримуқаррари бадеии рафик, хонавода, шинос, хешу табор ҳайрон мекард ва шод менамуд. Иҷроии суруди халқӣ, Шашмақом ё асарҳои композиторони тоҷик ва русу Ғарб аз тарафи онҳо аҳамият дошт. Ин далелҳо хусусиятҳои бадеӣ нею чанбаҳои иҷтимоӣ низ доранд.

Тамошобинон ва шунавандагон иштирокчиёро қариб, ки новобаста аз сатҳи маҳорати бадеиашон эътироф мекунанд, аммо сифати иҷрокунандагӣ бо лутфу илтифот баҳогузорӣ карда мешуд. Зеро яқум, ки гӯё бояд ҳамин хел ҳам

бошад, баҳои иҷрокунандагони ғайрикасбӣ набояд чандон баланд бошад, дуҷум, ҳудӣ тамошобин, шунаванда на дар ҳама ҳолат қобилияти баҳо додан ба иҷрокунандагӣ ҳамаҷун эҷодро дошт (яъне, сатҳи нотақроӣ, мустақилӣ, навгонии маънидод, шарҳу баён), зеро барои муқоиса намунаҳои дигаре надошт [6, с. 53].

Дар баробари ин, дар шароити имрӯза ҳудфаъолияти бадеӣ, сарфи назар аз номуқаммалии сатҳи иҷрокунандагӣ, воситаи муҳими баланд бардоштани маърифати бадеӣ ва шунавандагони умумӣ ва ҳудӣ иштирокчиёни дастаҳои ҳавасқорони санъат мебошад. Миллионҳо одамон, пеш аз ҳама, аҳолии деҳот, соқинони шаҳракҳо, шаҳракҳои хурду миёна, ки театрҳо, филармонияҳо, оркестрҳо, хорҳо, дастаҳои ҳунарии овозхонӣ, рақсӣ, гурӯҳҳои сиркии ҳудро надоранд, бори нахуст бо асарҳои адабиёти ватанӣ ва хориҷӣ, мусиқӣ ва театр ошно мешаванд. Ҳудӣ дирӯз иштирокчиёни ҳудфаъолиятӣ ин асарҳо ва ғановати бадеии онҳоро барои ҳуд мекушоданд. Имрӯз бошад, дар консерту намоишномаҳо онҳоро барои «рафиқони ҳуд» боз менамуданд. Ҳар як барои ҳудфаъолиятӣ шодию фарах, ид ҳам барои иштирокчиён ва ҳам барои тамошобинон аст [4, с. 78].

Бояд гуфт, ки ҳудфаъолиятӣ шакли оммавӣ буда, ҳама хоҳишмандонро ба он қабул мекунад. Аз ин рӯ, дар ҳолатҳои ташнагии маънавии бадеӣ иштирок дар ҳудфаъолиятӣ бисе мароқангез аст. Шавқу ҳавас, омодагӣ ба фаъолият боиси қабул намудани қариб ҳамаи таклифу пешниҳодҳои муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ мегардад. Дастаҳои ҳунарии ҳавасқорони санъат, бе роҳбарони бадеии махсус омодакардашуда амал мекарданд, агар чунин роҳбар пайдо мешуд, обрӯи вай ҳамаҷун ҳунарманд, шахси эҷодкор хеле баланд мегардид.

Имрӯз дар МДТ «Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» ва Коллеҷи фарҳангии ҷумҳуриявӣ ба номи П. Ҷ. Бӯйдоқов мутахассисони баландхаттисос, аз ҷумла

роҳбарони бадеии дастаҳои ҳавасқорони санъати мусиқии халқӣ, сурудхонии халқӣ, рақсии халқӣ дар шуъбаҳои рӯзона ва ғоибона тайёр карда мешаванд. Хуб мешуд, ки мудирони шуъбаи фарҳанги ноҳияҳо ва сардорони раёсати фарҳанги шаҳр ва вилоятҳо перомуни ҷалби довталабони ҳуд ба ин муассисаҳои таълимии касбӣ андеша мекарданд, то ки сафи роҳбарони бадеии касбии дастаҳои ҳавасқорони санъат дар ҷумҳурӣ бештару беҳтар мегардид.

Дастовардҳои имрӯзаи соҳаи фарҳанг, болоравии маълумотнокӣ, маънавият, фарҳанги бадеии омма, рушди воситаҳои ташвиқотӣ, тарғиботӣ ва зиёд гардидани теъдоди муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, санъат, фаровонии иттилооти бадеӣ, дастрасии намунаҳои санъати касбӣ дар гӯшаҳои аз ҳама дурдасти кишвар тавассути радио, телевизион, компютер, интернет ва вусъат гирифтани фаъолияти сафарҳои ҳунарии санъатқорон вазъи фаъолияти иҷрокунандагиро ба кулلى дигаргун карданд [7, с. 24]. Вобаста ба ин, муносибати бинандагон ва ҳунармандони иҷрокунандагии ҳудфаъолиятӣ тағйир ёфт. Фаъолияти бадеӣ одамонро дигар ба ҳайрат намегузорад. Дастрасии умумии фаъолияти бадеӣ ҳамаҷун ҳудфаъолиятӣ акнун далели муқаррарии воқеияти замон гардид.

Дар шароити фаровонии иттилооти бадеӣ, дастрасии намунаҳои маҳорати баланди иҷрокунандагӣ, имкониятҳои интиҳоби васеи воситаҳои хизматрасонии бадеӣ талаботи тамошобинон ва маҳорати иҷрокунандагони ҳудфаъолиятӣ зиёд гардид. Барои шумораи зиёди одамон ҳоло қариб аҳамият надорад, ки таваҷҷуҳи онҳоро иҷрокунандаи касбӣ ё ғайрикасбӣ ба ҳуд ҷалб мекунад. Имрӯз сатҳи пасти иҷрокунандагиро на ба ҳунарманди касбӣ ва на ба ҳудфаъолиятӣ намебахшанд. Гузоштани барномаи ҳудфаъолиятӣ бо кироии чандқарата дастаи ҳунарии ҳудфаъолиятиро маҷбур месозад, ки на танҳо дар назди тамошобинони шинос, балки тамошобинони ношинос низ баромад

кунанд. Дар навбати худ тамошобинони ношинос бошанд, ба баромади дастаи худфаъолиятӣ аз рӯи ҳамон меъёрҳое, ки аз санъаткорони санъати касбӣ талаб карда мешавад, баҳогузорӣ мекунанд [3, с. 48].

Дар ин радиф, мушкilotи тамошобин ва толорҳои ҳолӣ зимни ҳунарнамоии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ, ки комёбиҳои назаррас надоранд, ба миён омад. Ҳоло бештари онҳо талаботи маънавии тамошобинонро қонеъ гардонда наметавонанд. Сабаб дар он нест, ки сатҳи худфаъолияти иҷрокунандагӣ паст гардидааст. Баръакс, сатҳи худфаъолияти иҷрокунандагӣ нисбат ба даҳсолаҳои гузашта бемайлон баланд шуда истодааст. Сабаби асосӣ дар он аст, ки таъбу завқи зебоипарастӣ ва серталабии тамошобинон боз ҳам бештар шудааст.

Дар шароити кунунӣ талаботи воқеӣ ба роҳбарони бадеӣ ва шароити кори дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ афзудааст. Обрӯ ва нуфузи роҳбарони бадеӣ акнун дигар эътирознопазир нест, чунки фарҳанги шахсии иштирокчиёни дастаҳои ҳаваскорони санъат боло рафтааст. Онҳо акнун ба ҳама чизе, ки роҳбари бадеӣ пешниҳод мекунад, аз нигоҳи танқидӣ баҳо меодагӣ шудаанд. Онҳо роҳбарони бадеии «миёна» - ро рад мекунанд ва дар атрофи роҳбари бадеии дар ҳақиқат боистеъдод, эҷодкор, ташкилотчӣ, дилсӯз, ғамхор, ба қадри заҳмати иштирокчиён мерасидагӣ, қобилияти бурдани фаъолияти босаводона бадеидошта, муттаҳид мешаванд [3, с. 110].

Маврид ба зикр аст, ки солҳои пешин одамон ба жанру намудҳои гуногуни

иҷроиши бадеӣ шавку ҳавас доштанд, аммо мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки имрӯз мардум ба санъати овозхонӣ, мутрибӣ ва рақсӣ бештар майл доранд. Барои рушди бемайлони раванди эҷодии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ чунин пешниҳодҳоро манзур менамоем:

- мустаҳкам кардани базаи моддӣ - техникийи дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ;

- ҳавасмандгардонии моддӣ ва маънавии иштирокчиёни дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ;

- дарёфти истеъдодҳои ҷавон тавассути озмунҳо, фестивалҳо ва азназаргузарониҳои дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ;

- ҷалби бештари истеъдодҳои ҷавон дар озмунҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ;

- пешниҳод кардани дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ ба фестивалҳои байналмилалӣ;

- дастгирии истеъдодҳои нодир дар маҳалли зист;

- ҷалби истеъдодҳои ҷавон барои таҳсил дар муассисаҳои таълимии бадеии касбии ҷумҳурӣ;

- ҷалби бештари ҷавонони боистеъдод ба дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ;

- ташкил кардани вохӯриҳои иштирокчиёни дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ бо шоирон, драматургон, композиторон ва санъаткорони касбӣ;

- пазируфтани санъаткорони халқӣ ба аъзогии иттифокҳои эҷодӣ.

АДАБИЁТ:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26.12.2018, шаҳри Душанбе
2. Диловар Латифов. Эҷодиёти мардумӣ - асоси фарҳанги этникӣ. Душанбе, 2011.- 160с.
3. Неъматулло Ҳалимов. Эҷодиёти бадеии халқ. - Душанбе, 2014.-144 с.
4. Соколовский Ю. Б. Коллектив художественной самодеятельности: вопросы теории и практики. М., 1984.
5. Стрельцова Е. Ю. Народное художественное творчество как объект научного исследования. - МГУКИ, 2003.-248с.

6. Сулаймонӣ С. Педагогикаи фароғат. – Душанбе, 2015.-212с.

7. Ҳалимов Н. Иштироки дастаҳои ҳаваскорони санъат дар фаъолияти фарҳангӣ-фароғатии одамон //Назария ва амалияи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ: Маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ. - Душанбе, 2012.- с. 21-29.

БАЪЗЕ ҶАНБАҲОИ МАХСУСИ РАВАНДИ ЭҶОДИИ ДАСТАҲОИ ҲАВАСКОРОНИ САНЪАТИ ИҶРОКУНАНДАГӢ

Дар мақола муаллиф оид ба раванди эҷодии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ дар шароити имрӯза маълумот додааст. Азбаски дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, ба монанди клубҳои деҳот, хонаҳои маданият, қасрҳои фарҳанг дар шакли маҳфилҳо амал мекунанд, бинобар ин, муаллиф бештар ба паҳлуҳои раванди эҷодӣ таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Дар баробари ин, муаллиф хотиррасон мекунанд, ки чунин шакли фаъолият дар ҷамъият характери оммавӣ дорад. Аз ин рӯ, ҳамаи кишрҳои ҷомеа, новобаста аз синну сол, касбу кор ва ҷинс дар вақтҳои холии худ метавонанд дар дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагии мусиқӣ, театрӣ, рақсӣ ва ғайра иштирок намоянд.

Маврид ба зикр аст, ки барои ба дастовардҳои назаррас ноил гаштани иштирокчиёни дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ раванди эҷодӣ нақши муҳим мебозад. Дар ин ҷода барои рушди нумӯи раванди эҷодии иштирокчиёни дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ саҳми роҳбари бадеии боистеъдод, босавод, бомаърифат хеле калон аст. Ғайр аз ин, таҷриба ва мушоҳидаҳои нишон медиҳанд, ки дар фаъолияти асосии муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ дар бедор кардани завқи бадеӣ-эстетикӣ одамон, алалхусус ҷавонон нақши муҳим мебозанд. Дар мақолаи мазкур пешниҳодҳои муаллиф барои рушди бемайлоии раванди эҷодии дастаҳои ҳаваскорони санъати иҷрокунандагӣ оварда шудаанд.

Калидвожаҳо: дастаҳои ҳаваскорон, эҷодиёт, санъати иҷрокунандагӣ, муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ, раванд, клуб, хонаи маданият, қасри фарҳанг, деҳот, шахр, шоир, композитор.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОСОБЕННОСТЕЙ ТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА КОЛЛЕКТИВОВ САМОДЕЯТЕЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА

В данной статье автор излагает, что в художественно-исполнительской деятельности творческий процесс, как правило, оказывается «вторичным», опосредованным. Между творящей личностью и окружающим миром, а также собственным внутренним миром исполнителя есть посредник: писатель, поэт, драматург, композитор. Творческий процесс исполнителя в значительной степени опосредован творческими особенностями автора, характером репертуарного произведения.

Однако исполнитель не просто воспроизводит (повторяет) авторское произведение. В том, как именно авторское произведение воспроизводится, отражаются личностные, индивидуально - художественные особенности исполнителя. Творчество исполнителя заключается в интерпретации репертуарного материала. Следовательно исполнительское творчество на высоком уровне мы принимаем как сотворчество, как некое соавторство. Степень этого сотворчества тем выше и труднее, чем совершеннее уровень исполнительских навыков, умений.

В исполнительском искусстве творческий процесс начинается с постижения исполнителем автора репертуарного произведения. В заключении статьи автор предлагает с целью развития творческого процесса коллективов самодеятельного художественного исполнительства некоторые ценные предложения.

Ключевые слова: коллектив, самодеятельность, творчество, искусство, исполнительство, культурно-досуговое учреждение, процесс, клуб, дом культуры, Дворец культуры, села, город, поэт, композитор.

SOME ASPECTS OF THE CREATIVE PROCESS OF AMATEUR ART GROUPS

In this article, the author states that, in the performing arts, the creative process is usually referred to as secondary indirect.

There is a mediator between the creative person and the surrounding world as well as his own inner world of the performer: writer, playwright, composer. The performer's creative process is largely mediated by the author's creative characteristics and the character of the repertoire.

However, the performer does not just reproduce (repeat) the author's work. In how exactly the author's work is reproduced, the personal, individual and artistic characteristics of the performer are reflected.

The artist's work consists in interpreting the repertoire material. Therefore, we accept high-level executive art as co-creation, as a kind of co-authorship.

The degree of this co-creation is the higher and more difficult the more perfect the level of executive skills.

In performing arts, the creative process begins with the performer comprehending the author of the repertoire piece. In conclusion of the article, the author offers some valuable suggestions with the aim of developing the creative process of collective amateur artistic performance.

Keyword: collective, amateur, creation, art, performance, cultural and leisure, facilities, process, club house of culture, palace of culture, sat, town, poet, composer.

Сведения об авторе: Халимов Негматулло - кандидат педагогических наук, и.о. профессора кафедры культурологии и музееведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде».

Information about the author: Halimov Negmatullo - Candidate of pedagogical sciences, professor of the department cultural studies and museum of the SEI «Tajik state Institute of culture and art named after Mirzo Tursunzoda».

ТАҲҚИҚ ВА НИГОҲИ НАВ БА САНЪАТИ РАҚСИ ТОЧИКӢ

Файзалиева С. А.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Рақс ҷузъи ҷудонашавандаи эҷодиёти мусиқии ҳар миллат ба шумор рафта, бо таърихи он иртиботи ногузастанӣ дорад. Сарчашмаҳои хаттӣ, деворанигораҳо, миниётур, нақшҳои барҷастаю фуруҳамидаи бешумори ёдгориҳои таърихӣ - меъмори шаҳодат медиҳанд, ки тоҷикон дар масири таърих дар ин намуди санъат осори бою рангин ба мерос гузоштаанд. Аз ҷумла, дар сарчашмаҳои хаттӣ (тоисломӣ), асарҳои классикони адабиёти тоҷику форс, дар фаслу бобҳои ҷудогонаи асарҳои донишномаи ва ғайра доир ба санъати рақс, чун шоҳаи муҳими фарҳанги бадеии халқи тоҷик, гузоришу тавсифоти рангин дода шудаанд. Санъати рақс чун падидаи нодир ва ифодагари таҳайюлотӣ бадеию зебоишиносии инсон, ҳамзамон ташаккули пешрафти он бештар ба ҳаёти фарҳангии шаҳрҳо, марказҳои фарҳангии дерини тоҷикон иртибот дорад. Олами рангини рақс чун офаридаи зебоишиносии инсон, аз ҷумла ниёкони тоҷикон дар тасвирҳои рӯидевоии Таҳти Ҷамшед, Панҷакенту Уструшан, Варахша, Афросиёб, Хулбук, Хучанд ва ғайра хеле рангин тасвир ёфтааст.

Зимнан, бисёр паҳлуҳои тасвирию рангомезии ҳолоту ҳаракот, ифодаҳои мавзунӣ санъати рақс дар осори тасвирӣ, аз ҷумла санъати нигоргарӣ-миниётурии мо хеле рангин тасвир шудааст. Дар ҷараёни омӯзиши сайри таърихӣ санъати рақси тоҷикӣ тавассути ин тасвирҳо (тасвири ҳолат, сару либос, ороиш, тавозуну ҳамсонии сарулибос бо ҳаракот ва амсоли ин) метавон бо истифода аз тавсифи сарчашмаҳои таърихӣ адабӣ махсусиёти санъати рақси тоҷикиро аз санъати рақси мардумони дигари Осиёи Марказӣ равшан эҳсос намуд. Яъне, махсусиёти бадеию зебоишиносии санъати рақси тоҷикиро

танҳо бо усули омӯзиши муқоисавӣ метавон муайян кард.

Аз рӯи тавсифи сарчашмаҳои хаттӣ, тасвирҳои рӯидевоӣ, санъати нигоргарӣ - миниётур санъати рақси тоҷикиро ба чанд шоҳа (мавзӯ) табақабандӣ намудан мумкин аст. Яъне, рақсҳои мавсимӣ, маросимӣ, размию базмӣ (ҷашнӣ). Дар маҷмӯъ, санъати рақс ба зиндагӣ, ҷашну маросими ҳамешагии тоҷикон иртиботи ногузастанӣ дорад. Доир ба мавқеи муҳими санъати рақс дар маросими мардум, тантанаю ҷашнҳо (то вуруди ислом) дар осори таърихӣ адабӣ тавсифҳои зиёд омада, инчунин дар хусуси анвои рақсҳои мавсимӣ маросимӣ ишораҳо шудаанд, ки бо тақвияти истифода аз ин гузоришҳои сарчашмаҳо сайри таърихӣ рангомезии санъати рақси тоҷикиро (чун анвои муҳими эҷодиёти бадеӣ) равшан намудан мумкин аст.

Санъати рақси тоҷикиро аз рӯи фарогирии мавзӯот ва мавқеи истифодаю иҷро метавон чунин гурӯҳбандӣ намуд:

1. Рақсҳои мавзӯан ва услубан (зарбӣ) шӯҳи тоҷикӣ вобаста ба шароити мавҷуда иҷро мешуданд ва ифодагари лаҳзаҳои муҳими зиндагии инсон, ҳоси маросими мардумианд (ёдбод, санаҳои муҳими таърихӣ).

2. Рақсҳое, ки бо иштироки мардум ва тамошобинони зиёд ҳангоми сайру гашти оммавӣ (одатан ҷашнҳои Наврӯз, Гули Лола, Меҳргон, Сада, Тиргон ва ғ.) иҷро мешуданд. Яъне, рақсҳои ҷашнӣ, хушнудӣ, шодбошианд, ки баъзан бо номи «маъракай» ҳам маъмулият доранд.

3. Рақсҳое, ки дар иртибот ба мавзӯоти маросиму базмҳои хонаводаӣ, бо ширкати наздикон, дӯстон иҷро мешаванд. Дар сарчашмаҳои хаттӣ тоисломӣ бо номи «сурвочик ҷӯр базик» тавсиф шуда, сипас дар байни мардум бо номҳои «ҷӯрабазм», «ҷӯрбазм» маъмул шудаанд.

4. Рақсҳои усулан устодона. Ин намуди рақсҳо аслан барои ашрофон, доираи дарбор, фарҳангии пешкаш шуда, фарогири мавзӯоти сатҳан баланди таърихию бадеӣ мебошанд. Дар адабиёти хаттӣ (тоисломӣ ва баъдӣ) ин рақсҳо бо номҳои «базмбаик, базмвачик, базморо» ба қалам омада, дар адабиёти бадеӣ басе рангин тавсиф шудаанд. Ин навъи рақсҳо хоси фарҳанги шаҳрнишинӣ, марказҳои бузурги таърихию фарҳангӣ, чун Бухоро, Самарқанд, Балх, Нишопур, Ҳирот ва ғайра мебошанд.

Таъкид ба ёдоварист, ки дини мубини ислом дар масири таърих ба ташаккули бонизому рангомезии мавзӯот, сабку шеваи иҷроӣ санъати рақси устодонаю мардумии тоҷикӣ бетаъсир набудааст. Мубаллиғони дин аз доман густардани арзишу ифодаҳои сирф ба ҳаёти мардум рабт доштани санъати рақс ба андеша рафта, иштироки иҷрогарони рақсро дар ҷашну маросими (хосатан занон) мардумӣ нораво (макрух) мешумориданд, ҳарчанд пешвоёни фирқаҳои таҳаммулманди тасаввуфӣ (нақшбандия, мавлавия, чиштия, кубравия ва амсоли ин) дар иртибот ба арзишҳои маънавию равонии санъати рақси бохунароною устодона нукоти ҷолиб баён намуда, дар фаслу бобҳои ҷудогонаи осорашон аз санъати олишони рақси хунароно ситоишу иҷроӣ онҳоро дар маросиму ҷашнҳо, маҳфилҳои аҳли тақво раво дониста, таъкидоти хешро бо ҳадисҳои набавӣ тақвият додаанд. Орифони таҳаммулманд рақсро ба сифати яке аз воситаҳои ба ҳолати ваҳдати вучуд расидани инсонӣ некандеш мешумориданд ва рақс чун санъати рӯҳонӣ назди намояндагони фирқаҳои кубравияю чиштия эътибори шоиста касб кардааст.

Аз тавсифи сарчашмаҳои хаттӣ, осори тасвирӣ (деворанигораҳо, минијатури) пайдост, ки иҷрогарони рақс занону мардон буда ва тавсифи санъати раққосон (мавзӯоти рақс, сахнаҳои хунароноии раққосон) басе рангин тасвиру ба қалам омадаанд. Махсусан, тавсифи рақсҳои якҷаю гурӯҳии мардон дар сарчашмаҳои хаттӣ зиёд ба ҷашм мерасад. Аз ҷумла, Маҳмуди

Восифӣ дар «Бадоеъ-ул-вақоеъ» дар бораи санъати нотақрори рақси Маҳмудалии Раққос, ки дар иҷроӣ рақсҳои мавсимӣю маросимӣ шухрати беандоза дошт, тавсифи ҷолибе медиҳад. Зимнан, бояд хотирнишон намуд, ки дар миёни рақсҳои якҷаю гурӯҳии характернок, дар таърихи санъати рақси тоҷикӣ, рақси мардона ҷойгоҳи хос дошт. Маврид ба таъкид аст, ки ишораҳои баъзе аз «ихтисосмандон», ки гӯё рақсҳои гурӯҳӣ, ҷуфтрақсҳои мардон вучуд надоранд ва ё аз байн рафтаанд ё худ дин (ислом) намегузошт мардон раққос бошанд (махсусан дар ҷашну сурҳои мардум хунароноӣ намоянд), танҳо дар базмҳои маҳрамона иҷозат будааст, асоси воқеӣ надоранд. Зеро дар минијатури тасвирҳои рӯидевоӣ сахнаҳои хунароноии мардони якҷаю рақс, гурӯҳӣ хеле зиёд ба ҷашм мерасанд.

Бинобар тавсифи сарчашмаҳо, рақсҳои мардона аз ду гурӯҳ: размию қаҳрамонӣ ва тақлидӣ - тамсилӣ (рақсҳои пантомимӣ, тамсилӣ) иборат мебошанд. Рақсҳои размӣ - қаҳрамонӣ дорои ҳаракоти тезу зебо ва тарзи ифодаи хосу таъсирбахш буда, онҳо гоҳ шикории ҷасур, гоҳе ҷўпону гоҳе ҷанговарро ҳангоми разм тасвир менамоянд.

Дар рақсҳои рамзию тақлидӣ - ҳаҷвӣ (пантомимӣ) одатан ҳайвонҳо ё ин ки парандагон, инчунин занҳои беҳунаро, ки, масалан, ба пухтани нон ва ё таҳияи гизо машғуланд, мавриди ҳазлу тамасхур қарор гирифтаанд [3, с. 47].

Дар рақсҳои занона мавзӯоти хос, чун иҷроӣ амалоти ғунучини пахта ё ангур, дӯхтани тоқӣ, ба бозӣ овардани ягон чиз, чидани себ, гули садбарг, бастани рӯймол, таҳия ва пухтани гизо ва ғайра инъикос ёфтаанд.

Рақс, маъмулан, аз ҳаракоти нафиси бадан, бозуҳо, имову ишороти нафису сабук, назаррабо ва «ҷарх»-ҳо, ҳаракатҳои мавзуну нарми бадан ва сару гардан асос ёфтааст. Вале дар рақсҳои тоҷикӣ бештар ба имову ишора, ҳаракоти мавзуну мутаносиби дастон, узвҳои иҷроқунанда авлавият дода мешавад. Маврид ба зикр аст, ки дастони иҷроқунандаи рақс ҳангоми рақси тоҷикӣ ҳеҷ гоҳ якрану якҳолат набуда, вобаста ба авҷи ҳаракатманди рақс

ҳамсонанд ва нақшҳои сеҳрангезеро, ки гоҳ мавзун, гоҳ канда-канда ё мавҷмонанданд, ба вучуд меоранд. Ҳамзамон, ҳаракати панҷаҳо ва ангуштон дар маҷмӯъ якдигарро пурра намуда, одатан анҷомбахши ҳаракати дастон буда ва ин ҳамсонӣ ягонагии ҳаракот пурмаъноӣро ҷасоҳати бадеият, ифодаҳои зебоӣро рақсро меафзоянд. Вале, вобаста аз мавзӯи рақсӣ, ҳаракатҳои номавзун ва тунд низ, вақте ки даст то оринҷ рост бо кафи қатгардида менамояд, он аз китф росту яқлӯхт ҳаракат мекунад.

Зимнан, дар санъати рақси мардумӣ, дар фарқият аз рақси саҳнавӣ, ҳаракати дастон мазмунӣ мутлақо бадеҳавӣ дошта, онҳо аз ҷониби раққоса бевосита ҳангоми рақсидан эҷод мешаванд ва ин рақсро мавзуну такрорнашаванда месозад. Рақсҳои минтақаҳои кишвар аз лиҳози шеваи иҷро мавзӯот гуногун буда, мутафовитанд. Масалан, рақси бадахшонӣро саршор аз ифодаҳои тамкинӣ, ҷиддият ва ҳамсон ба рӯҳияи мардуманд. Рақсҳои бошандагони водӣро бошанд, баръакс, пурҳасос ва пурҳаракатанд. Онҳо бештар аз лиҳози сохтори иҷроӣ мушкултар буда, саршор аз ҳаракатҳои давранӣ, ҳамгардии бадан ва ҳаракатҳои мураккаби дастон мебошанд.

Рақсҳои тоҷикӣ одатан дар ҳамҷӯрии сози дойра ва созҳои нафасӣро торӣ иҷро мешаванд. Махсусан, рақсҳои, ки дар ҳамнавоии дойра иҷро мешаванд, усулу андозаи зарбӣро авзонӣ пешбинӣшуда надоранд, бениҳоят мароқоваранд. Онҳо аз оғоз то ба анҷом бадоҳаиҷроӣ буда, имконияти тағйири унсурҳои қолабӣ ва анъанавӣ дошта, ба иҷрокунанда имкон медиҳанд, ки рақсро бо рӯҳияи баланд пешкаш намояд ва ин аз ҷониби тамошобин бо қаноатмандӣ пазиरो мегардад.

Рақси тоҷикӣ гуногунсабқу гуногуншева мебошад. Рақсҳои кӯлобӣ, бадахшӣ, бухорӣ, хучандӣ, қаротегинӣ, мастҷӯӣ, фалғарӣ, ҳисорӣ ва амсоли ин саршор аз хусусияти такрорнашавандаи ҳазинаи санъати рақси тоҷикианд. Рақси миллии тоҷикӣ бо асбобҳои маишӣ хоси мардум, чун рӯймол, кӯза,

кошук, табақчаҳо, гулҳо, инчунин созҳои мусикӣ - дойра, тавлак, най, ғичак, дутор ва ғайра пешниҳод гардидаанд. Онҳо бо ҳамовозии созҳои мусикӣ зарбӣ - даф, дойра ё тавлак («Нағорабазм», «Бозии калон», «Занг», «Ларзон», «Дашнободӣ», «О ҷаҳе, ҷум ҷаҳала», «Поӣ алам»), хусусиятҳои иҷроӣро занона ва мардонаи раққосони алоҳида ва гурӯҳҳо, ки дар онҳо суруд бо рақси мазмунӣ лирикӣ, қаҳрамонӣ, ҳазломездошта мавқеи асосӣ доранд, иҷро мешаванд [10].

Бояд зикр намуд, ки барои инкишоф ва таҳқиқи шаклҳои анъанавӣ рақси миллии тоҷикӣ аз ҷониби олимони мутахассисон ва шахсиятҳои варзидаи соҳаи фарҳанг корҳои зиёде ба анҷом расонда шудаанд. Масалан, муҳаққиқи маъруфи соҳаи санъат, профессор Н. Нурҷонов [11] дар ин самт таҳқиқоти муҳимро анҷом дода, назария ва амалияи санъати рақсиро боз ҳам пурратар гардонд. Навиштаҳои А. Азимова, К. Голейзовский, Г. Гоян, Л. Қиёмова, А. Протсенко, Б. Скворцов, М. Юсим ба ташаққули шаклҳои рақси миллии тоҷикӣ, ансамблҳои суруд ва рақси Филармонияи давлатии Тоҷикистон, гурӯҳи балети Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни бахшида шудаанд.

Дар баробари ин, генезиси таърихӣро илмӣ, анвои рақси миллии тоҷикӣ ва дигаргуниҳои фарҳангу ҳунар, таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба рақси миллии ханӯз пурра омӯхта нашудаанд.

Забон ва семантикаи рақси миллии тоҷикӣ бисёр гуногуншаклу рангомез аст. Зеро ҳар як ҳаракат дар рақс рамзу маънии амиқ ва номгӯи ҳудро доро буда, бо композитсия ва ибораи рақсӣ пайваست гардида, ба тамошобин муҳтавою сюжет рақсро пешкаш менамояд. Маҳз дар сюжетҳои рақсӣ фарҳанги гуногунсурат ва ғании мардумӣ, ки онҳо падидаҳои табиат, раванди меҳнат, лаҳзаҳои шодию ғам, муҳаббат ва қаҳрамониро инъикос мекунад, таҷассум ёфтаанд. Сюжетҳои рақсӣ, инчунин, тамоми рангҳои зебои ҳаёти мардумро фарогиранд.

Рақси миллии тоҷикӣ дар низоми фарҳангӣ ҷой гирифта, аз якҷанд бахш иборат аст: хосатан дар эҷодиёти шифоҳии мардум, дастаҳои худфаъолияти бадеӣ ва санъати касбӣ. Бахши асосӣ дар сохтори рақси анъанавии тоҷикӣ эҷодиёти мардумӣ буда, он, бешубҳа, зербинои рақси миллист. Фолклори рақсӣ мазмуни синкретӣ (омехта) дорад ва дар он рақси миллий, мусиқӣ, суруд, ибора, санъати мардумӣ - амалӣ, маънӣ ва хусусияти меросбарони эҷодиёти минтақаи мушаххас аст. Аз ҷумла, фолклори рақсии водии Ҳисорро метавон ном бурд. Муҳаққиқи санъати рақсӣ, профессори Донишқадаи давлатии санъати рақсӣ ба номи А.В. Луначарский (Москва) Т. Ткаченко дар китоби худ «Рақси мардумӣ» навиштааст: «Дар ноҳияҳои ҷанубу ғарби Қаротегин ва Ҳисор рақс мазмуни соф миллий ва фарқияти худро нигоҳ доштааст. Дар он ҳаракатҳои раванди меҳнат ё падидаҳои табиатро инъикоскунада ба таври возеҳ фарқ карда мешаванд, барои он ҳаракатҳои ҳайвонҳо бадеҳатан тасвир менамудагӣ хосанд» [12, с. 438].

Мутаассифона, таҷрибаи рақсҳои тӯёна нишон медиҳад, ки онҳо таҳти садои соҳҳои зарбӣ (дойра, даф, тавлак) ба тадриҷ дигаргун шуда, ба рақси миллии тоҷикӣ таъсири манфии худро мерасонанд. Азбаски дар «рақсу суруд хусусияту характер ва зиндагии миллатҳо инъикос мегардад, онҳо аз бозиҳои мардумӣ, лаҳзаҳои хушнудӣ, маросимҳои динӣ ва ҷашнҳои оилавии онҳо маншаъ мегиранд» [7, с. 153]. Вобаста ба ин, фароғату маросими оилавӣ ва суннатҳо дар оилаҳои калони тоҷикон умеди нигоҳ доштани арзишҳои миллии рақсиро ба вучуд меоранд. Дар ин раванд мусиқии миллии рақсӣ дорои мавқеи хос мебошад. Рақсҳои миллий маҳсули хотираи насли калонсол буда, дар ҳаёти ҳаррӯза, ҷашнҳои оилавӣ иҷро карда мешаванд.

Рақси миллии тоҷикиро метавон ба ду гурӯҳ рабабандӣ намуд: доираӣ ва ғайридоираӣ, инчунин мардона ва занона, ки дар онҳо намоёндагони се насл иштирок менамоянд. Дар рақсҳои доираӣ (даврай) одатан дар марказ як ва ё якҷанд нафар

мерақсанд, дигарон бошанд кафкӯбӣ карда, раққосони дар маркази давра қарордоштаро рӯҳбаланд месозанд. Раққосон бо навбат дигаронро низ ба маркази давра даъват менамоянд, то ки ҳама ширкат варзанд.

Ба гурӯҳи ғайридоираӣ рақсҳои дохил мешаванд, ки иҷрогарон як ё ду - се нафарӣ ҷойҳои худро иваз намуда, ҳар кадом дар ҳаракатҳои рақсӣ ҳолати эҳсосии худро баён мекунанд.

Фолклори рақсӣ бадеҳатан ифодагари ҳаракатҳои хосанд. Чун қоида, рақси миллии тоҷикӣ бо ягон ҳаракати пешакӣ тарҳрезӣшуда, аз ҷойгиршавии раққосон дар сахна алоқаманд нест. Рақсро дар аксар ҳолатҳо сурудҳои мазмуни ҳазломез ва ишқидошта ва саршор аз мазмуну шакли гуногун ҳамроҳӣ менамоянд. Сурудҳои рақсӣ бо суръати сайёр ва баъзан тез иҷро гардида, дар онҳо возеҳии зарбҳо бо садои муназзами кафкӯбӣ ва дастгирии дигарон мушоҳида мешавад.

Рақсро, инчунин сурудҳои ва навохтани соҳҳои мусиқии торӣ, тори захмаӣ (рубоб, чанг, гичак, сетор, дутор, рубоби афғонӣ, рубоби қошғарӣ, тор); нафасӣ (най, тутак, қушнай, нағора, сурнай, карнай); зарбӣ (дойра, тавлак, даф, қайроқӣ) ҳамчӯри менамоянд. Аз оғози асри XX то кунун барои иҷрои рақс як қатор соҳҳои мусиқӣ, ба монанди аккордеон, баян, гитара васеъ истифода мешаванд.

Мусиқии рақси тоҷикӣ, одатан, аввал оҳиста шурӯъ гардида, батадриҷ тез шуда, то авҷи суръатӣ ва эҳсосӣ мерасад. Дар баробари ин, мусиқии рақсии сеқисма ва чорқисма низ вучуд дорад. Масалан «Чорзарб» (танзими мусиқии Шариф Ҷӯра) дар иҷрои дастаҳои касбӣ ва худфаъолияти ҳунармандон. Рақси «Чорзарб» дар ҳамчӯрии соҳҳои зарбӣ (дойра) аз ҷониби дастаҳои фолклорӣ-этнографии «Қаратоғӣ»-и шаҳри Турсунзода ва «Насими Қаратоғӣ»-и ноҳияи Шаҳринав дар сатҳи баланди касбӣ борҳо иҷро гардидааст [5, с. 84]. Ин рақс мазмуни мусобиқавӣ дошта, иштирокдорони он бештар кӯшиш менамоянд, ки малака ва санъати рақсии худро нишон диҳанд.

Боиси таассуф аст, ки дар санъатшиносии муосир ракси анъанавии тоҷикӣ ва таҳлили воқеии шарҳи мазмуни вожаҳо, падидаҳои мушаххаси санъати рақсӣ таҳқиқ нашудаанд. Бештар ҳолатҳое ба вучуд меоянд, ки падидаҳои нави дар ракси миллий баамаломата бо мафҳумҳои кухнаи дар назария истифодашуда, бе дигар намудани маънои онҳо истифода мешаванд (генезиси таърихӣ назарии вожаҳои ҳоси ракси тоҷикӣ омӯхта нашудаанд).

Маврид ба ёдоварист, ки дар даврони шӯравӣ вожаҳои «ленинободӣ», «суғдӣ», «хучандӣ» аз ҷониби хореографҳо ҳамчун синонимҳои номгӯи сабки умумии ракси анъанавии ноҳияҳои шимоли ҷумҳурӣ истифода мешуданд. Чунин мисолҳо дар таърихи навини миллати тоҷик хеле зиёданд. Қой доштани гуногунвожагузинӣ дар мусиқии касбӣ ва анъанаҳои эҷодиёти шифоии тоҷик, чи тавре ки муҳаққиқон собит намуданд, фаннию хирфай омӯхта нашудани ин шоҳи муҳими фарҳангмон аст [3, с. 28-31].

Таҳқиқи фаннию касбӣ нашудани масоили таъриху назария, вожагузинии

рақсҳои миллии тоҷикӣ аз ҷумлаи мавзӯоти муҳим ба ҳисоб меравад. Вожаҳои «кӯлобӣ», «хучандӣ», «помирӣ», «бухорӣ» дар иртибот бо рақс дар амалия аз ҷониби раққосон, омӯзгорон ва балетмейстерҳо истифода мешаванд, ки асоси таърихӣ назарии онҳоро бояд собит намуд. Дар маҷмӯъ, раванди ташаккули инкишофи ракси миллии тоҷикӣ бояд бар пояи сарчашмаҳои хаттӣ, мероси фарҳанги моддӣ, дар муқоиса ба навиштаҳои то имрӯз вучуддошта, дар ҳамсонӣ бо падидаҳои воридшуда таҳқиқи бунёдӣ шавад. Чунин таҳаввулоти эҷодӣ иҷроӣ бо рӯи сахна омадани ҳаваскорони бадеӣ, созмон додани шаклҳои нави санъати сахнавии аврупоӣ, инчунин таъсиси аввалин дар ҷумҳурӣ дастаҳои рақсии «Лола» ва «Зебо» иртиботи ногустаи доранд.

Раванди мазкур шаклҳои нави рақсҳои мардона, занона, инчунин ҳайати омехтара дар дастаи давлатии рақсии «Лола» рӯи сахна овард. Зимнан, дар шакли диди нави эҷодӣ рӯи сахна омадани дастаи рақсии «Зебо» низ натиҷаи таҳаввулоти эҷодӣ дар санъати ракси тоҷикӣ аст.

АДАБИЁТ:

1. Абдурахмонова Ш. Хусусияти рақсҳои тоҷикӣ/ Ш. Абдурахмонова // Паёмномаи фарҳанг. - 2000. - № 2. - С. 24- 28.
2. Азизи Ф. А. Маком и Фалак как явления профессионального традиционного музыкального творчества таджиков/ Ф. А. Азизи. - Душанбе: Адиб, 2009. - 398 с.
3. Азимова А. Танцевальное искусство Таджикистана/ А. Азимова. - Сталинабад: Таджикгосиздат, 1957. - 47 с.
5. Аюбҷонова Ф. Рақсҳои анъанавии тоҷикон. (Мухаррир Н. Ҳакимов) / Ф. Аюбҷонова. - Хучанд, 2001. - 84 с.
6. Васильева, Е. Танец/ Е. Васильева. Москва: Искусство. - 1968. - 247 с.
7. Гоян Г. Театр, рожденный Октябрем/ Г. Гоян. - Сталинабад, 1943.
8. Голейзовский К. Жизнь и творчество/ Г. Касьян. - Москва: Всероссийское театральное общество, 1984.- 575 с.
9. Киямова Л. Таджикская Государственная Ордена Трудового Красного Знамени Филармония/ Л. Киямова.-Сталинабад: Таджикгосиздат, 1957. - 35 с.
- 10.Клычева Н. А. Проблемы постановки народного танца на профессиональной сцене/ Н.А. Клычева// Современный танец постсоветского пространства: сборник статей. - Москва, 2013.- С.214-224.
11. Нурҷонов Н. Олами беканори ракси тоҷик (очерки таърихӣ-назарӣ) / Н. Нурҷонов. - Душанбе, 2004. - 337 с.
12. Таджикский танец /Консультанты А. Азимова, А. Исламова, Т. Ткаченко// Народный танец. - М.:Искусство,1954. - С. 433- 476.

ТАҲҚИҚ ВА НИГОҲИ НАВ БА САНЪАТИ РАҚСИ ТОЧИКӢ

Санъати рақс яке аз бахшҳои муҳим ва таркибии эҷодиёти бадеию фарҳанги тоҷикон мебошад. Оид ба таърихи ташаккул, мавқеи ин анвои ҳунари маъмули бадеӣ- намоишӣ дар сарчашмаҳои хаттӣ, осори тасвирӣ (миниҷур, деворанигораҳо), осори классикони адабиёти тоҷику форс гузоришу тасвироти зиёде ба назар мерасанд. Махсусан, рақс чун як бахши муҳимми ороиши маҷлиси орифон мавқеи хоса дошт. Аммо, дар сарчашмаҳо ва адабиёти мавҷудаи соҳавӣ бисёр паҳлуҳои таърихию бадеии санъати рақси тоҷикӣ пурра таҳқиқ нашудаанд.

Дар мақолаи мазкур, бо таъна ба сарчашмаҳои мавҷуда, оид ба мавқеъ ва моҳияти бадеии санъати рақси тоҷикӣ дар фарҳанги тоҷикон кӯшиши тавсифи фарҳангшиносӣ шудааст.

Калидвожаҳо: тоҷик, рақс, санъати рақс, анвои рақс, маросимӣ, падидаи нодири бадеӣ, иҷрогар, меросбар, касбӣ, ғайрикасбӣ, марказҳои фарҳангӣ.

ИССЛЕДОВАННЫЕ И НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА ИСКУССТВО ТАДЖИКСКОГО ТАНЦА

Искусство танца является одним из важных и составных частей художественного культурного творчества таджиков. Существует очень много материала и литературы об истории формирования, месте и роли этого известного художественного, сценического искусства в письменных источниках, изобразительном наследии (миниатюры, рисунки на стенах), также в наследии классиков таджикско – персидской литературы. Особенно, танец как важный элемент роскоши, имел особое место в торжествах для избранных. Однако в существующих источниках и литературе об искусстве танца недостаточно исследованы многие исторические и художественные стороны танца.

В настоящей статье с опорой на использование существующих источников делаются попытки раскрытия роли и художественной сущности искусства танца в культуре таджиков.

Ключевые слова: таджик, танец, искусство хореография, элементы танца, обрядовый, уникальный, художественное явление, исполнитель, наследие, профессиональный непрофессиональный, культурный центр.

RESEARS AND NEW SIGHT TO TAJIK DANCE ART

Tajik dance art has ancient stories. About this form of Tajik art in written sources, wall paintings, miniatures, explanatory dictionaries, works of classics of Tajik-Persian literature, sections of the works by prominent Sufi theorists provide important information about dance.

A number of works have been written on the history of the formation and development of the Tajik dance art, which mainly gives the processes of development and existence of this type of artistic creation and its place in the life of the people.

But in the historical and cultural plan, the role and significance of the art of dancing was not considered and in this article, dance is briefly considered as important types of artistic creation in Tajik culture.

Keywords: Tajik, dance, choreography art, types of dance, ceremonial, rare art form, artistic, medium, professional, unprofessional, cultural centers.

Сведения об авторе: Файзалиева Саида Ашуровна - преподаватель кафедры хореографии ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзода». Адрес: г. Душанбе, ул. М. Турсунзода, дом 6 кв. 4, тел.: 907-22-18-46

Information about the author: Fayzalieva Saida Ashurovna - Lecturer, Department of Choreography of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts by named Mirzo Tursunzoda». Address: city of Dushanbe, street of M. Tursunzoda. Phone: 907-22-18-46

МУНОСИБАТИ КОМПЛЕКСӢ БА ТАРБИЯИ МУСИҚӢ - ЭСТЕТИКИИ МУҲАССИЛИН - ТАЛАБИ ЗАМОН

Холов П.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми муайяни тарбияи эстетикӣ насли наврас, аз ҷумла тарбияи мусиқӣ онҳо ташаккул ёфтааст. Ин низом тарбияи мусиқӣ ҳамагонии ҳар як хонандаи муассисаҳои таълимиро фаро гирифта, мутахассисони онҳо, яъне омӯзгорони ояндаи мусиқӣ дар факултаҳои мусиқӣ-омӯзгорӣ донишгоҳу донишкадаҳои кишвар тайёр карда мешаванд. Илова бар ин, дар шуъбаҳои мусиқӣ-омӯзгорӣ назди коллеҷҳои санъат, фарҳанг ва омӯзгорӣ низ мутахассис тайёр мекунад, ки пас аз хатм маълумоти миёнаи махсуси касбии омӯзгори фанни мусиқиро соҳиб шуда, дар муассисаҳои томактабӣ ва таҳсилоти миёнаи умумӣ дарс медиҳанд ва ё ба тарбияи мусиқӣ кӯдакон дар раванди машғулиятҳои тарбиявии мусиқӣ машғул мешаванд.

Барои муассисаҳои махсуси мусиқӣ омӯзгоронро Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов тайёр мекунад, ки онҳо ба тарбияи касбии мутахассисони соҳаи санъати мусиқӣ касбӣ сари кор доранд. Бо вучуди ин, ҳоло ҳам дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар мутахассисони баландхатисос намерасанд. Ғайр аз ин, сатҳу сифати омодазории муаллимони ояндаи мусиқӣ низ ба яке аз проблемаи муҳими таҳсилот табдил ёфтааст, ки он бояд ҳаллу фасли худро ёбад.

Тарбияи мусиқӣ - эстетикӣ дар кишвари мо ҷузъи таркибии мазмуни тарбияи ахлоқию маънавӣ ба шумор рафта, мақсад ва вазифаҳои он дар ҳуҷҷатҳои муҳими давлатию ҷамъиятӣ, қонуно қарорҳо муайян карда шудаанд. Махсусан, дар қонунҳои миллии кишвар - Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару

модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ вазифаҳои тарбияи насли наврас дар рӯҳияи анъанаҳои миллии ва мероси фарҳангӣ, ҳифзи асолати фарҳангӣ хеле ҷиддӣ гузошта шудаанд. Фаъолияти ҳамаи ниҳодҳои ҷомеа бояд ба ҳалли ин вазифаҳо равона карда шаванд.

Вобаста ба ин, баланд бардоштани салоҳиятнокии касбӣ ва умумипедагогӣ, ки бо ҳам робитаи зич доранд, яке аз вазифаҳои муҳими таълимгоҳҳои соҳавӣ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, зикр кардан бамаврид аст, ки талабот натавонанд ҷиҳати ташаккули фарҳанги мусиқӣ -эстетикӣ, балки умуман тарбияи маънавияи ахлоқии омӯзгори ояндаи мусиқӣ рӯз ба рӯз афзуда истодааст. Зеро қобилияти зебоифаҳмӣ ба инсон имкон медиҳад, ки боигарии ахлоқӣ, маънавӣ, маърифатӣ хешро ғанӣ гардонад ва зиндагии зебо ташкил кунад.

Дар суҳанронҳои худ, ки ба масъалаҳои рушди фарҳанги миллии бахшида шудаанд, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насли наврасро дар ҷомеа муайян намуда, зикр намудаанд, ки “муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ насли наврас нақши муассир ва ҳатто ҳалкунанда мебозанд” [1].

Воқеан ҳам, нақши тарбияи эстетикӣ дар ташаккули ҷаҳони маънавияи ҷомеа ва тақвияти андешаву рӯҳияи миллии беандоза қалон аст. Аз ин рӯ, муассисаҳои фарҳангӣ бояд фаъолияти хешро дар ин самт беҳтар намоянд ва ҷиҳати ташаккули маънавияи насли наврас шаклҳои ҷолиби бадеии

корҳои фарҳангию маърифати ро мавриди истифода қарор диҳанд.

Масъалаҳои баланд бардоштани корҳои тарбиявӣ дар самти рушди эстетикӣ, таъмини ягонагии унсурҳои тарбиявӣ дар низоми маорифи кишвар, истифодаи анъанаҳои милли дар корҳои таълимию тарбиявӣ, рӯ овардани аҳли ҷомеа ба масъалаҳои тарбия ва ғайра аз ҷумлаи вазифаҳои мебошанд, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” муайян карда шудаанд. Бо мақсади оқилона истифода бурдани вақти холии хонандагон, ҷалби онҳо ба намудҳои гуногуни фарҳанги милли ва мероси ғании фарҳангӣ силсилаи тадбирҳои муҳим, аз ҷумла корҳои ғоиданоки ҷамъиятӣ, иштирок дар марказҳои фарҳангию фароғатӣ ва эстетикӣ, таҳсилоти иловагии кӯдакону наврасон пешбинӣ карда шудааст.

Ба ақидаи Д. Б. Кабалевский, муаллими мусиқӣ ба кӯдакон кушодани хусусиятҳои мусикиро ҳамчун унсурҳои ғоиданоки нутқи мусиқӣ, гуногунии ҳиссиёт ва фикр, ки дар шакл ва жанрҳои гуногун дода мешавад, вазифа мегузорад. В. А. Сухамлинский нақши мусикиро дар ташаккули шахсияти хонанда зикр намуда, чунин мегӯяд: «тарбияи мусиқӣ» - ин тарбияи мусикинавоз набуда, пеш аз ҳама, тарбияи инсон мебошад» [16, с. 296].

Масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар заминаи анъанаҳои мардумӣ дар таълимоти педагогии К. Д. Ушинский, асарҳои фалсафии П. А. Кропоткина ва андешаҳои педагогии П. И. Ковалевский таҷассум ёфтаанд. Намояндагони этнопедагогикаи Россия Г. Н. Волков, Г. А. Комарова, В. Д. Семенов ва диг. [13] дар таҳқиқи ин проблема сахм гирифтаанд.

Омӯзиши таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нишон медиҳад, ки тарбияи мусиқӣ - эстетикӣ бо дигар унсурҳои тарбия робитаи зич дорад. Масалан, дарсҳои мусиқӣ на танҳо дар тарбияи эстетикии хонандагон, балки дар ташаккули

ҳисси меҳанпарастии онҳо нақши муассир мебозанд. Масалан, омӯзиши таҷрибаи кори муаллими муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии № 41-и ноҳияи Варзоб И. Саидов аз он шаҳодат медиҳад, ки омӯзгор тавассути дарсҳои мусиқӣ, аз ҷумла омӯзондани Суруди милли, суруди «Тоҷат ба сар бод, эй Тоҷикистон!» хонандагонро дар рӯҳияи ватандӯстӣ тарбия менамояд, ҳисси баланди худшиносии онҳоро ташаккул медиҳад.

Аммо, таҳқиқоти мо нишон дод, ки вазъи имкониятҳои тарбияи эстетикии ҷавонон, махсусан хонандагон, заминаи моддӣ-техникии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити имрӯза, ба таври бояду шояд истифода бурда намешаванд. Ин аст, ки баъзе хонандагон вақти холии худро дар видеосалону марказҳои компютерӣ гузаронда, перомунӣ баланд бардоштани маънавияти худ кам андеша менамоянд. Қисми дигари хонандагон бошанд, ба иттиҳодияҳои самти фаъолиятшон ғайрииҷтимоиву тарбиявӣ ворид шуда, даст ба ҷиноят мезананд, байни худ ҷангу ҷидол мекунанд, аз ҷорабиниҳои муташаккилонаи фарҳангию тарбиявӣ худро дар қанор мегиранд.

Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки вазъи корҳои беруназсинфӣ ва беруназмактабӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ талаботи маънавию эстетикии хонандагонро қонеъ намегардонанд, ки ин боиси ҷалби теъдоди камшумори онҳо ба муассисаҳои соҳа мегардад. Бояд иқрор кард, ки имкониятҳои ин муассисаҳо дар ноҳияҳои дурдасти кишвар низ ба таври бояду шояд истифода намебаранд.

Ин ва дигар омилу муҳолифатҳои байни талаботи ҷомеа ҷиҳати тарбияи эстетикии хонандагон ва номувофиқии онҳо ба фаъолияти амалии корҳои таълимию тарбиявӣ дар самти ташаккули фарҳанги эстетикии насли наврас бояд дар корҳои тарбиявии муассисаҳои таълимӣ ба инобат гирифта шаванд ва чун проблемаи иҷтимоӣ - педагогӣ ҳамеша зерӣ назорати қатъӣ бошанд.

Илова ба ин, аз нигоҳи мо, бояд дар ҳар як шахру ноҳия барномаи махсуси тарбияи эстетикӣ насли наврас таҳия ва татбиқ карда шавад, то тавассути он ташаккули шахсияти комил таъмин гардад. Кори тарбиявӣ бояд дар асоси принципи маҷмӯӣ (комплексӣ) будан ва пайвастагии зичи ҳар як унсури тарбиявӣ роҳандозӣ шавад.

Пурсишҳои мо дар байни донишҷӯён нишон дод, ки робитаи зичи унсурҳои тарбиявӣ аз тарафи тарбиятгарон низ эътироф карда мешавад. Ин гуфта робитаи тарбияи мусикиро бо тарбияи меҳнатӣ баръало нишон медиҳад.

Дар шароити эҳё ва рушди давлати миллӣ ва соҳибистиклолӣ беш аз ҳар вақти дигар масоили тарбияи ҳудӯғӣ, ватанпарастӣ ва ҳештаншиносӣ, дарки арзишҳои анъанаҳои этнопедагогӣ аз ҷониби мутахассиси ояндаи соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ пеш меояд. Аз ин рӯ, дар ҷараёни корҳои таълимию тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии соҳаи фарҳанг, санъат ва педагогии ҷумҳурӣ ҷиҳати ҳалли ин вазифаҳо бояд тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир гардад. Онҳо бояд ҳам дар ташаккули фарҳанги касбии донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи мусиқӣ нақши арзанда гузоранд ва ҳам шахси ватандӯсту ватанпарварро ба воя расонанд. Яъне, касбияти мутахассис бо раванди иҷтимоишавии омӯзгор бояд дар пайвастагии якдигар бошад.

Мо ба воситаи пурсиш хостем фаҳмем, ки хонандагон шарҳи мафҳуми зебоиро чӣ гуна маънидод менамоянд.

«Ман зебоиро на дар сурат, балки дар сират мебинам», - иброз дошт хонандаи яке аз мактабҳои базавии мо. Ва илова намуд: «Баъзан бо шахси зебое дучор меоем, ки бемаънӣ асту нисбат ба калонсолон беҳурматӣ мекунад. Ин гуна шахсон одобу ахлоқи хуб надоранд. Вале шахсоне ҳастанд, ки он қадар зебо набошанд ҳам, бомаърифат, бофарҳанг ва нисбат ба калонсолон меҳрубонанд. Ин ахлоқи ҳамида инсонро ҳам дар сират ва ҳам дар сурат зебо мекунад.

Донишҷӯи факултаи мусиқӣ-омӯзгорӣ аз ноҳияи Муъминобод зикр кард, ки «Ман зебоиро дар Ватани азизи худ мебинам. Ватани мо гул барин шукуфон аст. Бар ҳар кучое, ки нигарӣ, гулҳои рангоранг, дарахтони пурмева ва ҳамешасабزو мебинӣ. Фаҳр мекунем, ки чунин Ватани зебо ва шукуфо дорем».

Аз ин ҷавобҳои кӯтоҳ ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки тавассути шаклҳои гуногуни корҳои тарбиявӣ мо метавонем ба воситаи бӯй гардондани мазмуни тарбияи мусиқӣ-зебоипарастӣ дигар хислатҳои неки инсониро ташаккул диҳем ва ба иҷтимоишавии наврасону ҷавонон мусоидат намоем.

Масалан, мусикидони асил будан, аз таърих ва назарияи мусиқии халқӣ худ бархӯрдор гардидан ва ҳамзамон, дониستاني мусиқии пешқадами Шарку Ғарб, навохта тавонистани якҷанд сози миллии мусиқӣ (ҳанӯз 1400 пеш ҳунёгари машриқзамин Борбади Марвазӣ бо навозиши фавқулодаи худ мардуми оламро ба ҳайрат монда буд), дарки ҳуби мусиқӣ доштан, арзёбӣ намудани асарҳои композиторон, сурудҳои халқӣ ва дигар донишу маҳорати касбӣ ба мутахассиси ояндаи мусиқӣ имкон медиҳад, ки ӯ дар фаъолияти ҳаррӯзааш муваффақ бошад. Ҳамзамон, мутахассиси ояндаи мусиқӣ бояд дар доираи омӯзондани ин ё он суруд фаъолияти педагогии ҳудӯғӣ маҳдуд насозад, ҳамеша донишу малакаи ҳудӯғӣ такмил диҳад ва дар ниҳоди шоғирдон хислатҳои неки инсониро парварад.

Илова ба ин, дар шароити имрӯзаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ талабот ба забонмӯзӣ - дар сатҳи баланд дониستاني забони давлатӣ ва дар сатҳи лозимӣ аз худ кардани забонҳои русӣ ва англисӣ дучанд гардидааст. Истифодаи самаранок ва вобаста ба салоҳияти касбӣ азҳудкунии технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва воситаҳои муосири тадриси мусиқӣ низ имкон медиҳанд, ки маводи мусиқӣ ба шоғирдон васеъ фаҳмонда шавад ва дар ташаккули репертуари педагогии аз ҷиҳати

бадеӣ, эстетикӣ ва маънавию ахлоқӣ бой мусоидат намояд.

Таҷрибаи педагогӣ ва таҳқиқоти чандинсолаи мо дар заминаи муассисаҳои таҳсилоти олий ва таҳсилоти миёнаи умумӣ нишон медиҳанд, ки бо вучуди истифодаи дарсҳои мусиқӣ дар тарбияи зебоипарастӣ, имкониятҳои васеи тарбияи мусиқӣ барои ташаккули маънавию ахлоқии насли наврас ҳамаҷониба истифода бурда намешаванд. Ҳол он ки, ташаккули маънавиёт ва ахлоқ, одобу рафтор, инкишофи дилгармии инсон ба ҳаёти иҷтимоӣ, рушди маърифату фарҳанги шахсият, дарки зебоӣ, ба зухурути номатлуб баҳои сазовор додан низ ба азхудкунии фанҳои зебоишиносӣ вобастагии зич дорад. Бинобар ин, дар шароити имрӯза нақши фанҳои инсоншиносӣ дар ташаккули худшиносиву ҳудогоҳии миллӣ ва ҷаҳони маънавии хонандагон афзуда истодааст.

Дар ин маврид бори дигар ташаббуси фарҳангии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшонро перомони дар ҳамаи ҷорабиниҳои сиёсӣ ва маърифативу фарҳангӣ хондани Суруди миллӣ бояд ёдовар шуд. Ё ин ки, садо додани сурудҳои қаҳрамониву далерӣ дар ҷашнҳои Рӯзи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Рӯзи Ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ, сурудҳо дар мавзӯи ватандӯстии ватанпарастӣ ва ғайра хонандагонро дар рӯҳияи ҳештаншиносӣ, маҳз тавассути мусиқӣ, тарбия мекунад.

Махсусан, нақши озмунҳои ҷумҳуриявии «Тоҷикистон - Ватани азизи ман» ва «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар ҳалли масъалаҳои баланд бардоштани маънавиёт, ғаълоии иҷтимоӣ-фарҳангии кӯдакон, наврасон ва ҷавонон, тарбияи ҳисси меҳру муҳаббат ба мероси бойи фарҳангии миллиамон хеле бузург аст.

Солҳои охир нақши ҳамсароёни мактабӣ низ дар ҳалли вазифаҳои тарбияи эстетикӣ, ваҳдати миллӣ ва мустаҳкам намудани сулҳу дӯстӣ хеле боло рафта истодааст. Вазифаи муҳими олимони соҳаҳои ҷомеашиносӣ ва гуманитариро муайян намуда, Президенти

кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чунин зикр намуданд, ки зарур аст, онҳо ба таҳқиқу таблиғи масъалаҳои худшиносиву ҳудогоҳӣ, ҳифзи арзишҳои миллии таърихиву фарҳангӣ, тавсеаи ҷаҳонбинии демокративу дунявӣ, пойдории ваҳдат ва суботи ҷомеа тавачҷуҳи бештар зоҳир намојанд.

Солҳои охир низом ва шабакаҳои нави муассисаҳои таҳсилот ва фарҳанг барои кӯдакон, ба вучуд омадани навъҳои гуногуни муассисаҳои фароғатии кӯдакон ва наврасон, аз қабili марказҳои кӯдакону ҷавонон, марказҳои таҳсилоти иловагии минтақавӣ ва ноҳиявӣ дар ҳудуди ҷумҳурӣ, робитаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷии дуру наздик, боло рафтани нуфузи муассисаҳои системаи маориф, ҷалб шудани волидайн ба кори тарбиявӣ ва дигар омилҳои мусбат коркарди муносибати наву муассирро дар соҳаи педагогикаи мусиқӣ ба миён гузоштааст. Бинобар ин, ба назари мо, принсипи комплексӣ будани тарбия дар тайёр кардани мутахассисони миллӣ бояд ба роҳбарӣ гирифта шавад. Вобаста ба ин, зарурияти таҳияи консепсияе ба миён омадааст, ки он бояд тарбияи мусиқии донишҷӯёнро дар робитаи зичи унсурҳои тарбиявии дигар роҳандозӣ намојд.

Аммо, мутаассифона, дар таҷрибаи таълими мусиқӣ ин гуна консепсия ва ё барномаи томе, ки ҳамаи ин ҷанбаҳо ва унсурҳои тарбиявиро ба ҳам бипайвандад, то ҳол таҳия нагардидааст. Ин амал нуфузи фанни мусиқиро коҳиш медиҳад, ба ташаккули инсонии комил ва ҳамаҷониба инкишофёфта таъсири манфӣ расонда метавонад.

Як хусусияти дигари корҳои тарбиявии омӯзгори ояндаи мусиқӣ дар он аст, ки ӯ вазифаҳои таълими мусиқии хонандагонро дар ҳамгирӣ ва алоқамандӣ бо тарбияи умумиэстетикӣ ва маънавӣ-ахлоқии насли наврас амалӣ мекунад.

Дар баробари таҷрибаи мусбати тарбияи мусиқӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар, дар раванди таҳқиқот як қатор

камбудихо ошкор шуданд, ки бартараф намудани онҳо раванди ташаккули фарҳанги касбии омӯзгорони ояндаи мусикиро дар заминаи анъанаҳои этнопедагогӣ баланд хоҳад бардошт. Онҳо чунинанд:

- ба назар нагирифтани арзишҳои этнопедагогӣ (хунаҳои мардумӣ, намунаҳои бехтарини эҷодиёти халқ, анъанаҳои миллии санъати тасвирӣ), истифодаи нокифояи онҳо дар ҷумҳурӣ чӣхати омодаسازی омӯзгорони ояндаи мусиқӣ, интиҳоб ва ташаккули дурусти репертуари педагогӣ;

- суи будани ҳамкориҳои байни мактаб, оила ва аҳли ҷамоатчиӣ дар ташкили корҳои тарбияи маънавию ахлоқӣ ва мусиқӣ-зебоипарастӣ;

- дар сатҳи зарурӣ набудани маърифати мусиқии қишрҳои гуногуни ҷомеа;

- пурра ба роҳ намондани таъмини ягонагӣ ва баҳампайвастагии ҳамаи унсурҳои қори тарбиявӣ, муносибати маҷмӯӣ ба фаъолияти тарбиявӣ, ташкили он дар заминаи анъанаҳои миллии - фарҳангӣ ва этнопедагогикаи халқи тоҷик ва ғ.

Яке аз масъалаҳои муҳими дигар дар методикаи педагогикаи мусиқӣ таҳлили дурусти дари мусиқӣ дар муассисаҳои

таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ мебошад.

Таҳлили ҳисоботҳои таҷрибаомӯзони факултаи мусиқӣ-омӯзгорӣ, журналҳои иштироки байниҳамдигарии омӯзгорон ба дарсҳо, ҳисобот оид ба корҳои таълимию тарбиявӣ нишон дод, ки ба ин проблема устодон кам тавачҷуҳ менамоянд. Ҳол он ки методикаи тарбияи мусиқӣ аз таҳлили дурусти дарс оғоз ёфта, омӯзгорон аз таҷрибаи якдигар бархӯрдор мешаванд, бурду боҳти дарсро бо ҳам матраҳ менамоянд ва ин амал имкон медиҳад, ки устодон ва шогирдон усули самараноки таълими дарсро омӯзанд, онро ҷамъбаст ва дар байни дигарон паҳн намоянд. Ҳамзамон, ин амал боиси он мегардад, ки маҳорати омӯзгор-тарбиядиҳанда такмил ёбад ва худомӯзии ояндаи ӯ сайқал дода шавад.

Ҳамин тариқ, ҳислатҳои инсонӣ қомил ҷудо - ҷудо ташаккул намеёбанд. Онҳо дар асоси ба ҳам пайвастшавии унсурҳои таркибии тарбияи миллии инкишоф меёбанд. Таъмини маҷмӯӣ будани корҳои тарбияи мусиқӣ - эстетикӣ талаби замони ва гарави муваффақият мебошад.

АДАБИЁТ:

1. Эмомалӣ Раҳмон. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. ш. Душанбе, 23 январи соли 2015. [Матн] Эмомалӣ Раҳмон, Душанбе, 2015. - 47 с.

2. Абдуллоева, Р. Х. Эстетическое воспитание старшеклассников общеобразовательных школ Таджикистана в процессе внеклассной работы: Автореф. дис канд. пед. наук, Р. Х. Абдуллоева. – Душанбе, 2004. – 22 с.

3. Апраксина, О. А. Методика музыкального воспитания в школе [Текст]. Учеб. пособие для студентов. О. А. Апраксина – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.

4. Апресян, Г. З. Вопросы теории эстетического воспитания. [Текст]. Г. З. Апресян, - М.: Педагогика, 1970.- 276 с.

5. Барномаи рушди муассисаҳои фарҳангии ш. Душанбе барои солҳои 2018-2020. Бо қарори раиси ш. Душанбе, аз 30.11. 2018, тахти №769, тасдиқ шудааст. – Душанбе, 2018.

6. Волков, Г.Н. Этнопедагогика - педагогика национального спасения [Текст].- М: Элиста, 2001.- 265 с.

7. Гургули, [Текст]. Г. Н. Волков, Таджикский народный эпос. – М., 1987.

8. Донишу маърифати техника – тақонбахши рушди маориф //Масъалаҳои маориф. -2010. - №4. - С.3-13.

9. Ильченко, Л. П. Взаимосвязь патриотического и эстетического в процессе воспитания младших школьников: Дис. канд. пед. наук. - М., 1992. - 208 с.
10. Искусство и эстетическое воспитание молодёжи. - М.: Наука, 1981. - 335 с.
11. «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд». Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон – //Ҷумҳурият – 2011. - 6 август.
12. Латипов, Д. Н. Этнокультурное образование и национальное единство. [Текст] Д. Н. Латипов - Душанбе: АОТ, 2011. - 316 с.
13. Латипов, Д. Н. Эҷодиёти мардумӣ – асоси фарҳанги этникӣ. [матн] Д. Н. Латипов - Душанбе, 2011. -160 с.
14. Нарзуллоев Б. Х. Ташаккули фарҳанги этникии омӯзгори мусиқӣ [Матн] Б. Х. Нарзуллоев //Олами ҳунар. – 2011, № С.22-24.
15. Нарзуллоев Б. Х., Саидҳомидов С. С. Методикаи таълими мусиқӣ. [Матн] Китоби дарсӣ. Х. Нарзуллоев, С. С. Саидҳомидов. Душанбе, 2019. – 231 с.
16. Раҳимов Б., Нуров А. Педагогикаи этникӣ ва ҳалқии мардуми тоҷик. [Матн] . Б., Раҳимов, А. Нуров Душанбе: Шарқи озод, 2008. – 296 с.
17. Фарҳанг ва таҳсилот. [Матн] . Маҷмӯаи мақолаҳо. - Душанбе, 2004 - 125 с.

МУНОСИБАТИ КОМПЛЕКСӢ БА ТАРБИЯИ МУСИҚӢ - ЭСТЕТИКИИ МУҲАССИЛИН - ТАЛАБИ ЗАМОН

Дар мақола моҳият, мазмун ва талаботҳои принципи муносибати комплексӣ дар тарбияи маънавию ахлоқии хонандагон тавсиф шуда, зарурияти истифодаи он дар тарбияи мусиқӣ - зебоипарастӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар асоси таҳқиқоти анҷомдодаи ҳеш зикр менамояд, ки ин принцип дар амалияи тарбияи мусиқӣ - эстетикӣ то андозае пурра татбиқ намегардад.

Дар мақола аз муҳаққиқони тарбияи мусиқӣ иқтибосҳо оварда шуда, таъкид мегардад, ки онҳо вазифаи мусикиро ҳеле васеъ тавсиф намуда, онро на танҳо дар тарбияи зебоипарастӣ, балки дар тарбияи маънавию ахлоқӣ, меҳнатӣ низ зикр кардаанд.

Тавсияҳои муаллиф вобаста ба истифодаи принципи муносибати маҷмӯӣ ба тарбияи мусиқӣ-эстетикӣ, махсусан таҳияи концепсияи ташаккули инсонии комил дар шароити ҳозира ҳеле бамаврид аст.

Калидвожаҳо: муносибаи комплексӣ (маҷмӯӣ) ба тарбия, вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, ҳамоҳангсозии ниҳодҳои қори тарбиявӣ дар ҷомеа, баҳампайваستшавии унсурҳои таркибии тарбияи мусиқӣ-эстетикӣ ва маънавӣ-ахлоқӣ.

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К МУЗЫКАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ-ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Комплексный подход является одним из важных принципов в педагогической науке, в том числе и музыкальной педагогике. Автор на основе своего исследования подвергает изучению и анализу преломление данного принципа в музыкально-эстетическом воспитании. На основе изучения опыта общеобразовательных школ и вузов, автор статьи отмечает, что на практике этот принцип используется недостаточно. Вместе с тем, реализация этого принципа в преподавании музыки позволит обеспечить единство и целостность учебно - воспитательного процесса; взаимосвязь всех его сторон в содержании воспитания; организовать совместную воспитательную работу школ и вузов с привлечением родителей и общественности. Этого требует национальный закон

Республики Таджикистан “О повышении роли родителей в обучении и воспитании детей”.

В заключении автор статьи приходит к выводу, что человек не воспитывается по частям. Он формируется как целостная личность и в этом процессе немаловажная роль принадлежит музыкально-эстетическому воспитанию подрастающего поколения.

Ключевые слова: комплексный подход к воспитанию, воспитательно - эстетические задачи формирования личности, координация социальных институтов по воспитательной работе в обществе, единство составных частей музыкально - эстетического и духовно - нравственного воспитания.

AN INTEGRATED APPROACH TO MUSICAL AND AESTHETIC EDUCATION - A REQUIREMENT OF THE TIME

An integrated approach is one of the important principles in pedagogical science, including musical pedagogy. Based on his research, the author examines and analyzes the refraction of this principle in musical and aesthetic education. Based on the study of the experience of secondary schools and universities, the author of the article notes that in practice this principle is not used enough. At the same time, the implementation of this principle in the teaching of music will ensure unity and the integrity of the educational process; the interconnection of all its parties in the content of education; organize joint educational work of schools and universities with the involvement of parents and the public. This is required by the national law of the Republic of Tajikistan "On increasing the role of parents in the education and upbringing of children."

In conclusion, the author of the article concludes that a person is not brought up in parts. He is formed as an integral personality and in this process an important role belongs to the musical and aesthetic education of the younger generation.

Keywords: a comprehensive approach to education, educational and aesthetic tasks of personality formation, coordination of social institutions for educational work in society, the unity of the components of musical aesthetic and spiritual moral education.

Сведения об авторе: Холов Пайрав - докторант(Phd) 3-го курса ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде», Телефон: +(992)93.585.45.66.

Information about the author: Kholov Payrav - of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda». Doctoral Phd 3rd years. Phone: +(992) 93 585 45 66

УДК 027 (575.3)

МУНДАРИЧА ВА МОӢИЯТИ ИННОВАТСИЯӢОИ КИТОБДОРӢ

Холов Б. С.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Шосаидзода С. Ӣ.

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода

Дигаргуниҳои куллие, ки дар даври соҳибистиклолӣ дар ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии Тоҷикистон ба вуқӯъ омаданд, барои рушди ҳамаҷонибаи соҳаи китобдорӣ муносибат ва талаботи навро ба миён гузоштанд. Ӣорӣ намудани навгонӣ ё ба ибораи нисбатан маъмул, «инноватсияҳо» тақозои даври истиқлол гардид.

Вобаста ба муҳимияти масъалаи мавриди назар, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ӣумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ӣумҳурии Тоҷикистон (20. 01. 2016) зикр намуданд, ки «бо мақсади беҳтар намудани натиҷаи корҳои илмиву таҳқиқотӣ дар ин самт ва истифодаи амалии онҳо дар рушди истеҳсолоти ватанӣ пешниҳод менамоям, ки дар сохтори Академияи илмҳо Маркази таҳқиқоти технологияи инноватсионӣ таъсис дода шуда, донишмандони техникаву технология, ҷавонони болаёқат ва ихтироёкор ба корҳои илмиву пажӯҳишӣ ҷалб карда шаванд» [4].

Қобили зикр аст, ки оид ба масъалаҳои ҳалталаби инноватсия моҳи марти соли 2014 дар Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода бо ширкати намояндагони Вазорати маориф ва илми Ӣумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ӣумҳурии Тоҷикистон, Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот, Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва китобхонаҳои бузурги ҷумҳурӣ дар мавзӯи «Асосҳои назариявӣ ва механизмҳои татбиқи равандҳои инноватсионӣ дар низомии таҳсилоти китобдорӣ» конфронси илмӣю назариявии ҷумҳуриявӣ баргузор гардид.

Дар ҷараёни он як қатор масъалаҳои муҳим, аз ҷумла татбиқи равандҳои инноватсионӣ дар таълими фанҳои таҳассусӣ, роҳандозии равандҳои инноватсионӣ дар таълими фанҳои таҳассусӣ ва таҳияи барномаҳои инноватсионӣ дар фаъолияти китобдорӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Пешниҳод шуд, ки минбаъд ба таҳқиқи мазмун ва моҳияти мафҳуми «инноватсия», «фаъолияти инноватсионӣ», «инноватсияҳои китобдорӣ» таваҷҷуҳи бештар зоҳир гардад.

Имрӯз татбиқи равандҳои инноватсионӣ дар низомии фаъолияти китобдорӣ моро водор месозад, ки, пеш аз ҳама, моҳияти мафҳуми «инноватсия»-ро мушаххас намоем.

Мафҳуми «инноватсия» бори нахуст дар пажӯҳишҳои илмӣ фарҳангшиносони асри XIX инъикос гардида, маънои воридсозии унсурҳои як фарҳанг ба фарҳанги дигарро дошт. Баъдтар, ин мафҳум дар таҳқиқоти соҳаи иқтисодӣ низ мавриди истифода қарор гирифт.

«Инноватсия» аз калимаи англисии «innovation» гирифта шуда, маънои навгонӣ, навигарӣ ва аз нав барқарор шуданро ифода менамояд.

Мафҳуми «инноватсия» ва «фаъолияти инноватсионӣ» дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа ҳамчун истилоҳи умумиилмӣ пазируфта шуда, дар соҳа ва бахшҳои мухталифи фаъолияти инсон мавриди истифода қарор дорад.

Дар осори илмӣ ва публицистӣ, соҳаҳои техника, технология, илму фарҳанг, маориф, аз ҷумла фаъолияти китобдорӣ мафҳумҳои «навгонӣ» ва «навгарой» маъмултар мебошанд. Дар ҳар маврид мафҳуми

«инноватсия» ба маънии муносибати нав, чараёни ташаккули равия ва падидаҳои нав, таъмини сатҳу сифати нав дар ягон навъи фаъолият фаҳмида мешавад. Аз ҷумла, дар «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 200 аз 3.05.2002) мафҳуми «инноватсия» ҳамчун - нав, мучаддад, навсозӣ, навгароӣ маънидод шудааст [3].

Дар таҳқиқоти илмӣ то ҳанӯз мафҳуми ягонаи ин истилоҳ муайян карда нашудааст, ки чунин вазъият ба мавҷуд будани тафсири хеле зиёди ин мафҳум вобаста ба самтҳои гуногуни фаъолият мебошад. Масалан, дар **фалсафа** инноватсия ба маънои навгонӣ тафсир ёфта, дар алоқамандӣ ба тамоили умумии аз байн бурдани шаклҳои фаъолияти анъанавӣ ва кӯҳнашуда вобаста мебошад. Дар **равоншиносӣ** бошад, он ҳамчун тавлид ва ҷоринамоии намудҳои гуногуни навгонихоро меғоянд, ки дар амалияи иҷтимоӣ тағйироти назаррасро ба вуҷуд меоранд. Дар **иқтисодиёт** мафҳуми «инноватсия» ҳамчун ҷоринамоӣ ва маблағгузорӣ ба технологияҳои нав, шаклҳои нави ташкили меҳнат ва идоракунии, ки на танҳо корхонаҳои алоҳида, балки тамоми соҳаро фаро мегиранд, фаҳмида мешавад. Дар **менечмент** мафҳуми «инноватсия» ифодагари натиҷаи ниҳии фаъолияти инноватсионие мебошад, ки дар шакли маҳсулоти нав ё тақмилиёфтаи ба бозор воридшуда, раванди нав ё тақмуллёфтаи технологӣ ва муносибати нав ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ мебошад.

Навсозӣ -ба талаботи замон мувофиқ гардондани маҳсулот ва сифати ҳадамотест, ки китобхона тавассути технология, шакл ва услубҳои фаъолият бо мақсади тақмили обрӯву эътибори иҷтимоӣ ва рақобатпазирӣ дар байни дигар китобхонаҳо амалӣ менамояд.

Дар китобхонашиносӣ, библиографи-шиносӣ ва иттилоотшиносии иҷтимоӣ мафҳуми мазкур аз ибтидои солҳои 1990 ба таври васеъ мавриди истифода қарор дорад. То ин давра дар доираи касбӣ мафҳумҳои «навгонӣ», «навоарӣ», «таҷрибаи пешқадами китобдорӣ» ва «комёбиҳои илмӣ-техникӣ» бештар маълум буданд. То ибтидои соли 1990 мафҳуми «навгонӣ» мавриди истифода қарор надошт, омӯзишу идоракунии навгонихо

аслан дар доираи осори илмӣ бахшида ба таҷрибаи пешқадами китобдорӣ, ки яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти тамоми марказҳои методӣ махсуб меёфт, истифода бурда мешуд.

Дар адабиёти илмӣ-соҳавӣ мафҳуми «таҷрибаи пешқадами китобдорӣ» бо тобишҳои гуногун шарҳу эзоҳ дода шудааст. Муҳаққиқони соҳаи китобдорӣ зери мафҳуми мазкур, аз як тараф, донишҳои шахсӣ, маҳорату малакае, ки дар раванди фаъолияти касбӣ ташаккул ёфта, натиҷаи дилхоҳро таъмин менамояд ва аз ҷониби дигар, ҳамон натиҷаи фаъолияти инсон, ки аз сатҳи миёнаи ҷамъиятӣ сифатан тафовут дорад, маънидод намудаанд. Яъне, «таҷрибаи пешқадами китобдорӣ» методҳои нав ва тақмилиёфтаи касбӣ, усулҳо, намудҳои фаъолият, ташаббусҳои пурқимат ва дастоварҳои нав ба шумор мераванд.

Дар шароити иқтисодиёти нақшай самаранокии фаъолияти ташкилот, асосан аз иҷро ва барзиёд иҷро намудани нақшаҳо ва дастовардҳои муайян вобаста аст. Чунин мавқеъ ва муносибат дар асноди методӣ («Тартиби муайяннамоӣ ва ҷоринамоии таҷрибаи пешқадам дар китобхонаҳои системаи Вазорати фарҳанги СССР», «Нишондоди методӣ оид ба тартиби омӯзиш, ҷамъбаст ва ҷоринамоии таҷрибаи пешқадам») инъикос гардидаанд, ки тавассути онҳо меъёрҳои расмӣ арзёбии аҳамияти таҷрибаи пешқадами китобдорӣ, мусоидат ба иҷрои бомуваффақияти нақшаҳо ва ноил гардидан ба нишондиҳандаҳои баланди самаранокӣ муайян карда шудаанд.

Дар қиёс ба таҷрибаи пешқадами китобдорӣ навгонихо дар раванди таҳқиқоти илмӣ низ ташаккул ёфта, онҳоро метавон ба сифати қарорҳои технологӣ, ташкилӣ - идоракунии истифода бурд. Ба натиҷаҳои назарраси таҷрибаи пешқадами китобдорӣ китобдорон метавонанд бидуни ҷоринамоии тағйироти ҷиддӣ дар мазмуни фаъолияти хеш ноил гарданд.

Дар адабиёти илмӣ соҳаи китобхонашиносӣ ду услуби муайяннамоии моҳияти инноватсияи соҳаи китобдорӣ маъмул аст. Тибқи услуби якум, зери мафҳуми «инноватсия» фаъолияти мушаххас фаҳмида

мешавад. Он аз воридсозии мақсадноки тағйирот ба фаъолияти китобдорӣ иборат буда, зимни он фаъолияти китобхонаҳо бехтар мегардад. Муҳаққиқони ҷонибдори услуби дуюм инноватсияи китобдориро ҳамчун ҷараёни усулан наваз ва натиҷаи фаъолияти мушаххас маънидод менамоянд.

Мантиқан, зери мафҳуми «инноватсия» на фаъолият, балки бояд натиҷаи фаъолияти мушаххас фаҳмида шавад. Барои ифодаи фаъолият мафҳумҳои «фаъолияти инноватсионӣ», «раванди инноватсионӣ» қорбурд мешаванд. Байни навазгони бори нахуст ҷоришуда ва инноватсия фарқияти ҷиддӣ мавҷуд аст: инноватсия хусусияти мутабиқгардонӣ (адаптатсионӣ) дошта, ҷориномаи он дар қиёс бо навазгӣ бо роҳи одӣ татбиқ мегардад. Барои ифодаи фаъолият, ки ба ҷориномаи инноватсия дар китобхонаҳо равона гардидааст, мафҳумҳои «ҷориномой», «пахнномой», «татбиқ» ва ғайра мавриди истифода қарор доранд.

Зери мафҳуми «инноватсияи китобдорӣ» мо натиҷаҳои фаъолияти эҷодии мутахассисони соҳаи китобдориро дарк менамоем. Он дорои хусусияти нававарию наваҷӯӣ буда, барои тақмили такомули фаъолияти китобдориро библиографии қори китобхона нигаронида шудааст. Зери мафҳуми «инноватсия» бошад, тарғибу пахнномаи падидаҳои наваҷӯёна фаҳмида мешавад.

Вале, новобаста аз мунозираҳои илмӣ дар амал ҳама гуна навазгӣ (инноватсия) аз ҳадди фаъолияти меъёрӣ (ба меъёр даровардашуда) берун баромадан, ҳамеша ба сӯи аз байн бурдани монеаҳо, раҳна қардани садҳо равона қарда шудааст. Аз ин рӯ, онҳое ки навазгӣ меоранд, пайваста ба муқобилияти ҳамкорон дучор мешаванд. Илова бар ин, аксаран дар ибтидо пешниҳоди наваҷӯёну нававарон ногузир ба муқобилияти шадиди роҳбарони кӯҳнапараст – онҳое, ки ба ҷараёни яқнавохти қор одат қардаанд ва тарзи маъмулии фаъолият барояшон меъёр гадидааст, дучор мегарданд.

Метавон хусусиятҳои зерини инноватсияи китобдориро таъкид қард:

Аввалан, **нававарӣ барои объекте, ки бояд тағйир диҳем.** Вобаста ба сатҳи он инноватсия метавонад аз падидаҳои зерин иборат

бошад: ба сурати объективӣ - наваз; ба сурати субъективӣ - наваз (барои шахсияти эҷодқор, созанда, вале барои ҷомеа хеле барвақт маълум), барои қормандони китобхонаҳо дар худуди минтақа наваз (ба таври мушаххас барои китобхонаҳои минтақаи ҷуғрофӣ).

Сониян, **самти проблемавӣ.** Дар аксарияти мафҳумҳои инноватсия, нақши он барои такомули фаъолияти китобдорӣ - библиографӣ эътироф шудааст, инноватсияро дарк намуда, бо мақсади мушаххас амалӣ мегардонанд.

Солисан, эҳтиёҷоти истифодабарандагон. Қабули ҳама гуна навазгӣ аз сатҳи омодагии ҷомеа, аз ҷумла аз сатҳи омодагии қормандони китобхонаҳо вобастагӣ дорад.

Сарчашмаҳои бавучудоии фаъолияти инноватсионӣ пайдоиши андешаҳои мухталиф дар сохтори анъанавии фаъолияти китобдорӣ-библиографӣ ба ҳисоб мераванд. Аз ин лиҳоз, мутахассисони китобдорӣ бо истифода аз неруи зеҳнии худ бояд роҳҳои татбиқи услуби наваз дарёфт намоянд. Аз рӯи имқонот, қанни махсус оид ба равандҳои инноватсионӣ дар фаъолияти китобдорӣ ва дар Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот оид ба таҳияи барномаҳои инноватсионӣ машғулиятҳо ба роҳ мондан аз аҳамият ҳолӣ нахоҳад буд.

Яке аз сабабҳои дар соҳаи китобдорӣ ба душворӣ роҳ ёфтани навазгӣҳо ва дар солҳои аввали истиқлолият ба муқобилияти шадид дучор гардидани нававарону наваҷӯён аз он иборат буд, ки барои насли китобдорони шӯравӣ иҷрои бечунучарои супоришу дастурҳои мақмоти болоии давлатию хизбӣ ва марказҳои методӣ меъёр гадида буд. Қолабшиқанӣ бошад, падидаи ғайриодӣ ва номатлуб махсуб меёфт, дар байни ҷунин ашхос ташаббусқорӣ ба душворӣ роҳ мепаёмуд, анъанаварастӣ ба сатҳи олӣ расида буд. Ҷунин муносибат боиси паст гардидани қубҳу мазалати китобхона ва қасби китобдорӣ дар ҷомеа гардид.

Бинобар ин, анғезаи фаъолияти инноватсионӣ дар соҳаи китобдорӣ на омилҳои қасбӣ ва масъулияти иҷтимоӣ, балки омилҳои берунаи зерин гардиданд:

➤ тағйир ёфтани низомии иҷтимоӣ - сиёсӣ, бозсозии иқтисодӣ;

- чанги шаҳрвандӣ;
- дигаргун шудани фазои ахлоқӣ ва маънавии ҷомеа;
- омода набудани аксарияти аҳоли, аз ҷумла китобдорон ба муносибатҳои нави бозорӣ.

Таъсири се омили аввал ба навгониҳои китобдорӣ то ба ҳаддест, ки ба тафсилот эҳтиёҷ надорад. Аммо омили охирин дар соҳаи китобдорӣ дорои хусусиятҳои хос буда, пеш аз ҳама, ба тавсифи синнусолии китобдорон вобаста мебошад.

Бинобар маъруф набудани касби китобдорӣ (дар қиёс бо дигар касбҳо) синну соли миёнаи китобдорон дар ҷумҳурӣ 45-55 ва дар баъзе минтақаҳо 55- 60 - сола мебошад. Дар ин синну сол дигар кардани шуғл барои аксарияти китобдорон имконнопазир аст. Илова бар ин, дар солҳои аввали истиқлолият, бинобар аз байн рафтани китобхонаҳои иттифокҳои касаба, колхозӣ ва ғайра дар бозори меҳнати китобдорӣ шумораи бекорон афзуд. Барои ин гурӯҳи китобдорон ба сарбории зиёд ва маоши кам нигоҳ накарда, як илоҷ карда кор кардан, дар ҷустуҷӯи кор вақти зиёд сарф наамудан, муҳоҷири меҳнатӣ нашудан худ як имтиёз буд. Аз ҷониби дигар, маҳз ҳамин гуна китобдорон барои ҷоринамоии навгониҳо дар соҳаи китобдорӣ монеа эҷод менамуданд ва имрӯз низ аксаран ҳамин тоифа садди роҳи инноватсия дар соҳаи китобдорӣ мебошанд.

Маҳз ҳамин омилҳо хусусияти хоси марҳилаи ибтидоии инноватикаи китобдориро дар Тоҷикистон муайян намуда буданд.

Мутахассисон ва муҳаққиқони соҳаи инноватикаи китобдорӣ зикр менамоянд, ки инноватсияҳо дар сурате арзиши иҷтимоӣ доранд, ки агар транслатсияпазир бошанд, яъне онҳоро аз нав ба вучуд овардан (таҷдид намудан, такрор кардан) мумкин бошад. Шаклҳои таҷдиди инноватсияҳои китобдорӣ гуногунанд. Шакли нисбатан одии он - экстраполятсия, яъне интиқоли намунаҳои тайёр ва устувори он ба ин ё он соҳаи фаъолият мебошад. Ҳамзамон, бархе аз мутахассисони соҳаи инноватикаи китобдорӣ зикр менамоянд, ки экстраполятсия ҳамчун шакли таҷдид (такрори инноватсия) ҳамеша шартӣ мебошад, зеро он ягонагии воситаҳо,

мақсадҳо ва имкониятҳоро дар назар дорад, шояд дар мавриди мушаххас умуман вучуд надорад. Дар чунин ҳолат хавфи мавҷуд набудани мазмуну моҳияти нав ошкор мегардад.

Шакли дигари таҷдиди инноватсияи китобдорӣ ин интерпретатсия, яъне ворид намудан тағйирот, тафсири нав аст. Дар асл, интерпретатсия аз экстраполятсия ҷудонопазир ва ҳамзамон, ба он муҳолиф аст. Аммо ҳарду шакл ҳам навгониро ба ҳайси падидаи аллакай маъмул баррасӣ ва азхуд менамоянд. Дар навбати худ, экстраполятсия бештар ба нигоҳ доштани дастовард така намуда, падидаи навро истифода бурда, мазмуну моҳияти кӯҳнаро куллан тағйир намедихад. Бинобар ин, таҷрибаи бегона ва ба таври механикӣ ба соҳаи дигар кӯчонидашуда ҷисми бегонаро мемонад. Интерпретатсия бошад, ҳамеша ба падидаи азхудкардашуда мазмуну моҳияти нав мебахшад, ба қадри имкон мақсади нав мегузорад, байни сохтору аносири мавҷуда ва тасодуфӣ иртиботро қавӣ мегардонад. Интерпретатсия бар хилофи экстраполятсия мутобиқ ба мазмуну моҳияти нав низоми арзишҳои ташаккул медиҳад.

Шакли дигари азхуд намудани инноватсияҳо, ин бардошти (гирифтани) падидаву шаклҳои фаъолият аз соҳаҳои ба ҳам наздик мебошад. Дар ин самт метавон аз таъсиси қошонаҳои адабӣ-мусиқӣ, намоиши асарҳои санъати тасвирӣ, маҳфилҳои гуногун, аз қабилӣ маҳфили омӯзиши забонҳо, марказҳои ҳуқуқӣ, марказҳои гурезагон ва муҳоҷирон, синфхонаҳо ё толорҳои компютерӣ, медиатека ва ғайра ёдовар шуд. Дар ин маврид, бардошт (азхуд кардан) на пайравии механикӣ, балки ҷараёни эҷодӣ, экстраполятсияест, ки барои истифодаи таҷрибаи санҷидашуда ё алгоритми муносибату рафтор ҷиҳати таҳлил ва арзёбии вазъияти нав имкон фароҳам меорад.

Ба андешаи яке аз муҳаққиқони соҳаи инноватикаи китобдорӣ Е.Ю. Качанова, «чанбаҳои асосии тавсифи инноватсияҳои китобдорӣ ин: объекти дигаргуниҳо ва сатҳи навгонӣ мебошанд. Аз нуқтаи назари объекти дигаргуниҳо инноватсияҳои китобдорӣ ба намудҳои зерин ҷудо мешаванд: маҳсулӣ (дар мавриди соҳаи китобдорӣ - натиҷаи

намуди фаъолият Х.Б., Ш.С.), технологӣ ва идоракуний» [2, с. 6].

Ҳамин андешаро муҳаққиқи дигари соҳаи инноватикаи китобдорӣ И.И. Войтов низ ҷонибдорӣ намуда, зикр менамояд, ки «инноватсияҳои китобдорӣ тақсим мешаванд ба маҳсулӣ (продуктне) - (такмил додан ё азхуд намудани ҳадамоти нави китобдорӣ ва идоракуний - (такмилӣ методҳои идоранамоии китобхона) ва технологӣ. Навгониҳои технологӣ ба азнавсозии равандҳои технологияи китобдорӣ, ҷоринамоии технологияҳои нави автоматонидашудаи китобдорӣ равона карда шудаанд. Зарурати наvgониҳои технологӣ дар китобхона яқин аст, зеро ягон раванди фаъолияти китобдорӣ комил нест, бинобар ин, азнавсозӣ, беҳтарнамояӣ, баланд бардоштани тавсифоти сифатии он ва самаранокӣ, ҷоринамоии дастовардҳои илм доимо ногузиранд» [1, с. 46].

Аз нигоҳи сифати дигаргуниҳо (наvgониҳо) ду шакли инноватсияҳо маъмуланд: мазмунӣ (мазмуннок) ва ташкилӣ-идоранамояӣ.

Инноватсияҳои мазмунӣ (мазмуннок) – ҳадамоти анъанавии китобдориро тағйир медиҳанд, мукаммал мегардонанд ва шаклу намудҳои нави ҳадамотро ташаккул медиҳанд. Масалан, дар китобхонаҳои шаҳри Дюсселдорфи Олмон мазмуни (моҳияти) китобхонаҳо ба таври зерин муайян карда шудааст: китобхонаи марказӣ вазифаи маркази иттилоотиро иҷро мекунад, филиалҳо бошанд, макони вохӯрӣ ва истироҳоту фароғат маҳсуб меёбанд. Дар китобхонаҳои кишварҳои узви ИДМ, аз ҷумла Тоҷикистон бар ивази шаклҳои монологии қор, шаклҳои наv - диалогӣ (муоширатӣ) - шабнишинӣ-муошират, ҳулоса - муошират (обзор - диалог), мубоҳиса пайдо шуданд.

Мисоли дигар, қаблан китобхонаҳо хонандагонро тибқи аломати синнусолӣ – бачагон, наврасон, калонсолон тақсим менамуданд. Дар дохили ин гурӯҳҳо бошад - хонандагон (талабагон), донишҷӯён, омӯзгорон, мутахассисони хоҷагии халқ ва ғайра. Имрӯз принсипи ҷудонамоии гурӯҳҳои истифодабарандагон тағйир ёфта, дар ин таснифот гурӯҳҳои наv – бекорон, соҳибкорон, гурезагон, муҳоҷирон ва ғайра пайдо шуда,

мазмуни фаъолияти китобхона низ бо ҳамин категорияҳои хонандагон дигаргун шудааст.

Ҳамзамон, боз як муносибати ғайрианъанавӣ дар мавриди ба гурӯҳҳо ҷудо намудани истифодабарандагони китобхонаҳо ба назар мерасад. Масалан, билети хонандагии истифодабарандагони фахрӣ аз дигарон фарқ дорад. Соҳибони ҷунин билет барои нусхабардории мавод аз фонди китобхона, дарёфти иттилоот оид ба ҷорабиниҳои оммавии китобхона, абонементи шабона ва ғайра имтиёздоранд.

Ҳангоми азнаvбақайдгирии ҳамасолаи истифодабарандагони китобхона наvgонӣ ҷорӣ намудан мумкин аст. Масалан, дар рӯзҳои аввали соли наv - ҳангоми азнаvбақайдгирӣ барои 100 рақамҳои аввали формуляри хонандагӣ бозии ломбарг гузаронидан мумкин аст. Вобаста ба имкониятҳои китобхона соҳибони рақамҳои муайян сазовори тухфа ё имтиёз мегарданд.

Барои ноил гардидан ба муносибати мусбати истифодабарандагон нисбат ба китобхона воситаҳои гуногуни ҳавасмандгардониро истифода бурдан мумкин аст. Масалан, дар китобхонаҳои ИДМ ва Тоҷикистон барои кам кардани сафи қарздорон бештар мучозотро истифода мебаранд. Дар китобхонаҳои кишварҳои мутараққии олам бошад, баръакс аз услубҳои ҳавасмандгардонӣ истифода бурда, ба истифодабарандагоне, ки китоб ва дигар маводи иттилоотиро саривақт ба китобхона бармегардонанд, имтиёзҳои гуногун муқаррар менамоянд.

Тавассути инноватсияҳои ташкилӣ-идоранамояӣ дар китобхонаҳо сохторҳои наv таъсис ёфта, низоми нави идоранамояӣ ташаккул меёбад. Навгониҳои технологӣ ё ташкилӣ - идоранамояӣ аксаран дар раванди дигаргунсозии сохторӣ истифода бурда мешаванд. Аз ин рӯ, баъзан ҳангоми азнаvташкिल्дихии сохтори китобхонаҳо вавасаи гузаронидани озмоишҳои гуногун дар мавриди таъсиси сохторҳои нави беасоси илмӣ ва амалӣ, вавеъ намудани доираи хизматрасониҳо ва ҳатто озмоишҳои бемаънӣ ба назар мерасанд. Албатта, агар ҷунин дигаргуниҳо асоси воқеӣ дошта, бо ниёзҳои истифодабарандагон вобаста

бошанд, боке нест. Вале агар ин гуна навғониҳо (дигаргуниҳо) ба хоѝри навғонӣ ва бо мақсади тақлиди пешрафт бошанд, барои ояндаи фаъолияти китобдорӣ ниҳоят ҳафнок мебошанд. Зеро аз паси мӯд баъзан китобхонаҳои дигар низ ба ҳамин гуна тақлиди беасос роҳ медиҳанд. Мусаллам аст, ки ин гуна тақлидҳои беасосро дер ё зуд амалия инкор мекунад ва ҷойи онҳоро инноватсияҳои воқеӣ ишғол хоҳанд кард. Масалан, дар солҳои аввали бозсозӣ масъулони баъзе китобхонаҳои ИДМ дар сохтори шуъбаҳои илмӣ - методӣ бахшҳои маркетинг ва менеҷментро таъсис дода буданд, ки дар он давра китобхонаҳо барои ворид намудани чунин навғонӣ захираи кофӣ кадрӣ ва молиявӣ надоштанд. Масалан, мутахассис оид ба робита бо ҷомеа (паблик рилейшнз) бояд дорои донишҳои васеъ оид ба психология, сотсиология, назарияи иртиботи омма, педагогика, реклама, графика, дизайн ва полиграфия бошад. Магар имрӯз шуъбаҳои методии китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои чунин мутахассисони баландхтисос ҳастанд? Оё марказҳои асосии тарбияи кадрҳои китобдорӣ дар мамлакат чунин мутахассисонро тарбия менамоянд? Алабатта не.

Ҳарду шакли навғониҳои китобдорӣ (ҳам мазмунӣ ва ҳам ташкилӣ-идоранамой) аз нигоҳи динамика аз ҳамдигар тафовут дошта, характери эҳтимолӣ доранд. Зеро онҳо дар заминаи ташаббуси шахсӣ тавлид ва баъзан якбора дар якҷанд китобхона баробар зухур меёбанд. Дар қиёс бо навғониҳои техникӣ навғониҳои китобдориро тарҳрезӣ намудан, пешакӣ ба нақша гирифтани ва идора намудани бисёр душвор аст. Аммо баъзе мутахассисон андеша доранд, ки раванди инноватсиониро ба таври мутамарказонидашуда идора намудан мумкин аст. Дар чунин маврид «муҳимтарин вазифаи менеҷменти инноватсионӣ ин фароҳам овардани шароитест, ки дар он неруи инноватсионии мутахассисони китобдорӣ ҳарчи бештар рушд ёбад ва замонавӣ гардад. Агар ангеа (маром, мотиватсия), барои навоар муҳити мусоиди дохилӣ набошад, он гоҳ неруи инноватсионии китобдорон татбиқи намегардад [6, с. 96].

Навғониҳо ба назорати доимӣ, арзёбии экспертӣ (коршиносон), ангеиш ва ҳавасмандгардонӣ ниёз доранд. Бинобар ин, навғониҳоро ба таври сунъӣ «тарҳрезӣ» намуда, сипас иҷборан ҳамчун таҷрибаи пешқадам ҷорӣ намудан мумкин нест.

Ба таври оммавӣ ҷорӣ намудани навғониҳо, пеш аз ҳама, навғониҳои мазмунӣ имконнопазир аст. Дар ин маврид онҳо дар амал устувор намегарданд, чунки меъёрҳои универсалии арзёбии сатҳи муҳимияти онҳо вучуд надорад.

Яке аз мушкилоти касбӣ дар самти татбиқи навғониҳо ин кумулятсияи ё ба ибораи дигар ҷамъоварии маълумот оид ба навғониҳост. Аксаран низомии ҷамъоварии иттилоот оид ба навғонҳо дар соҳаи китобдорӣ самарай кам медиҳад. Ба андешаи мо, сабабҳои асосии чунин вазъият иборат аст, аз:

Якум, инноватсияҳои, ки (идеяҳои ғайристандартӣ, ҷиддӣ) бо ягон сабаб дар китобхонаҳо нолозим шудаанд, фаро гирифта намешаванд. Баъзе навғониҳо барои истифодаи дохилӣ пешбинӣ шуда, нусхабардорӣ ё дар дигар китобхона татбиқ карда намешаванд.

Дуюм, тасвир ё шакли баҳисобгирии иттилоот оид ба навғонӣ на ҳамеша аз ҷониби муаллифи он анҷом дода мешавад. Одатан онро методист ё ягон корманди хадамоти иттилоърасонӣ анҷом медиҳад. Бинобар ин, иттилооте, ки шахси бегона пешниҳод менамояд, хеле сатҳӣ буда, аз кашфиёти асили эҷодӣ фарқ мекунад.

Боз як лаҳзаи бағоят муҳим аз он вобаста аст, ки суръати паҳннамоеи инноватсияҳо чӣ гуна аст? Ба ақидаи аксарияти мутахассисони соҳаи инноватикаи китобдорӣ, суръати паҳннамоеи инноватсияҳо дар соҳаи китобдорӣ аз мавҷудияти низомии озмудашудаи ҳавасмандгардонии навоарон вобаста аст. Ҳавасманд гардондани навоарону навҷӯён ин тавассути ҳавасмандгардонии махсуси иҷтимоӣ дастгирӣ намудани раванди вобастагӣ миёни шиддати фаъолияти инноватсионӣ ва эътибори иҷтимоии онҳост, ки навғониро татбиқ менамоянд. Ба ибораи дигар, барои рушди нумуи навғониҳо дар соҳаи китобдорӣ бояд арзёбии расмӣ-баробарии меҳнат баргараф карда шавад,

онҳое ба қабули қарорҳои ғайристандартӣ ва ғайрианъанавӣ қодиранд, ба маънои дурусти он «худфаъолияташ» муайян карда шаванд. Ин гуна кормандон захираи арзишманди китобхона маҳсуб меёбанд, аз ин рӯ, роҳбарияти китобхонаҳо ва марказҳои методӣ бояд сарчашмаҳои ҳавасмандгардонии моддии меҳнати навогарону навҷӯёро ҷустуҷӯ намоянд. Ҳаҷму андозаи ҳавасмандгардонии моддию маънавии навогарон, навҷӯён ва ташаббускорон аз майлу хоҳиш ва муҳимтар аз ҳама, имкониятҳои воқеии ҳар як китобхона вобаста аст.

Ниҳоят, вазифаи муҳимтарин ва қисми таркибии ҷоринамоии навгониҳо - тарбияи китобдорон дар рӯҳияи муносибати эҷодкорона нисбат ба кори худ мебошад. Таълиму тарбияи фаъолнокии эҷодиро метавон шартан ба 3 марҳилаи пайдарҳақи зерин ҷудо намуд:

- тарбияи шавқу рағбат ва саъю кӯшиш барои тақмили равандҳои китобдорӣ ва ташкили оқилонаи меҳнат;

- ёрӣ расонидан ба китобдорон дар ҷустуҷӯи масъалаҳои, ки ба тақмил ниёз доранд;

- азхуд намудани методикаи фаъолияти таҳлилӣ ва илмӣ -интиқодӣ.

Марҳилаи аввал дар китобдорон ташаккул додани эътимод оид ба имкониятҳои ашсон буда, зимни он падидаҳои нав, пешқадам бояд пайваста омӯхта, тарғиб ва бо андешаву таҷрибаи кӯҳна муқоиса карда шаванд. Зеро аксари китобдорон оид ба ҷустуҷӯи падидаи

нав дар амалия ҳатто фикр намекунанд. Пеш аз ҳама, сухан дар бораи ташаккули худшиносии касбии китобдор, тарбияи эътимод ба неруи эҷодии ӯ меравад.

Дар марҳилаи дуюм, ба китобдорон кумак расонидан зарур аст, то вазифаҳои ба таҳлилу тақмил ниёздорро мустақилона ҷустуҷӯ намоянд. Дар ин марҳила маҳорату малакаи гузаронидани таҳқиқоти сотсиологӣ, мониторинги муҳити дохилӣ ва берунии китобхона, истифодабарандагони воқеӣ ва эътимолӣ зарур мебошанд.

Ниҳоят, дар марҳилаи сеюм, баррасии пешниҳодоти китобдорон, саъю талоши эҷодиёти инноватсионии онҳо ва гузаронидани арзёбии самаранокии навгониҳо зарур мебошанд.

Зикри ҳамин нукта кофист, ки мавҷуд набудани ғояву андеша ва тавсияву пешниҳодоти нав - нишондиҳандаи манфии фаъолияти коллективи китобхона мебошад. Агар мо ҳамин ҳақиқатро дарк намоем, соҳиби кадрҳои пурқуввату соҳибкасб ва эътибори баланди иҷтимоии китобхона гардида, аз меҳнати хеш қаноатманд мегардем.

Хулоса, инноватикаи китобдорӣ ҳамчун проблемаи илмӣ -назариявӣ гуногунҷанба буда, ба таҳқиқоти густурда ниёз дорад ва дар доираи мақолаи мазкур фаро гирифтани тамоми ҷузъиёти он имконнопазир аст. Итминон аст, ки муҳаққиқони тоҷик дар баррасии паҳлуҳои номақшуфи он фаъолона ширкат хоҳанд варзид.

АДАБИЁТ:

1. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 20 январӣ соли 2016 // Ҷумҳурият.- 2016.- 20 январ.
2. Войтов, И. В. Инновационная деятельность библиотек [Текст]: стратегии и методы / И. В. Войтов // Вестник БАЕ.- 2003.- № 13.- С. 44 - 47.
3. Качанова, Е. Ю. Инновационная деятельность библиотек: Теория и организация [Текст]: дис.... д-ра пед.наук / Е. Ю. Качанова .- СПб., 2003.- 491 с.
4. «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 200 аз 3.05.2002)
5. Холов, Б. С. Технологияҳои инноватсионӣ дар таҳсилот [Матн] / Б. С. Холов // Фарҳанг ва санъат.- 2019.- №2.- С. 87-92.
6. Шосаидзода, С. Инноватсияҳои китобдорӣ ва моҳияти онҳо [Матн]: [Матн] / С. Шосаидзода // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII.- Душанбе: Аржанг, 2019.- С. 90-109.

МУНДАРИЧА ВА МОҲИЯТИ ФАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНИИ КИТОБХОНАҲО

Мақола ба яке аз масъалаҳои бағоят муҳимми назария ва амалияи соҳаи китобдорӣ – мундарича ва моҳияти фаъолияти инноватсионии китобхонаҳо бахшида шудааст.

Ба андешаи муаллифони мақола, татбиқи равандҳои инноватсионӣ дар низоми фаъолияти китобдорӣ олимону мутахассисонро водор месозад, ки пеш аз ҳама, мазмун ва моҳияти мафҳуми «инноватсия»-ро мушаххас намоянд.

Дар мақола зикр гардидааст, ки ангезаи фаъолияти инноватсионӣ дар соҳаи китобдории Тоҷикистон на омили касбӣ ва масъулияти иҷтимоӣ, балки омилҳои берунаи зерин ба шумор мераванд: тағйир ёфтани низоми иҷтимоӣ-сиёсӣ, бозсозии иқтисодӣ; ҷанги шаҳрвандӣ; дигаргун шудани фазои ахлоқӣ ва маънавии ҷомеа; омода набудани аксарияти аҳоли, аз ҷумла китобдорон ба муносибатҳои нави бозорӣ.

Мавҷуд набудани ғояву андеша ва тавсияву пешниҳодоти нав - нишондиҳандаи манфии фаъолияти коллективи китобхона мебошад. Бинобар ин, муаллифони мақола андеша доранд, ки агар масъулони соҳаи китобдорӣ ҳамин ҳақиқатро дарк намоянд, Тоҷикистон соҳиби кадрҳои пурқуввати соҳибкасб гардида, эътибори иҷтимоии китобхонаҳо дар ҷомеа боло меравад, китобдорони кишвар аз меҳнати хеш қаноатманд шуда, ниёзҳои иттилоотии истифодабарандагони китобхона сари вақт ва бо сифати баланд таъмин мегарданд.

Калидвожаҳо: касби китобдорӣ, инноватсия, инноватсияҳои китобдорӣ, фаъолияти инноватсионӣ, навгонӣ, навоар, паҳннамоии навгонӣҳо, фаъолияти эҷодӣ, муносибати эҷодӣ, ғояҳои ғайристандартӣ

СОДЕРЖАНИЕ И СУЩНОСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК

Статья посвящена одному из важнейших вопросов теории и практики библиотечного дела - содержанию и сущности инновационной библиотечной деятельности.

По мнению авторов статьи, внедрение инновационных процессов в систему библиотечной деятельности призывает ученых и специалистов, прежде всего, уточнить содержание и сущность понятия «инновация».

Было отмечено, что стимулом для инновационной деятельности в сфере библиотечного дела в Таджикистане является не фактор профессионализма и социальной ответственности, а следующие внешние факторы: изменения в общественно-политической системе, экономическая перестройка; гражданская война; изменение морального и духовного климата общества; неподготовленность большинства населения, в том числе библиотекарей, к новым рыночным отношениям.

Отсутствие новых идей, рекомендаций и предложений является негативным показателем работы сотрудников библиотеки. Поэтому авторы статьи считают, что если библиотекари понимают этот факт. В Таджикистане будет сильный и профессиональный персонал, социальный статус библиотек в обществе повысится, библиотекари страны будут довольны своей работой, а информационные потребности пользователей библиотек будут удовлетворяться своевременно и с высоким качеством.

Ключевые слова: библиотечная профессия, инновация, библиотечные инновации, инновационная деятельность, новация, новатор, распространение инноваций, творческая деятельность, творческий подход, нестандартные идеи.

THE CONTENT AND ESSENCE OF LIBRARY INNOVATION

The article is devoted to one of the most important issues in the theory and practice of librarianship - the content and essence of innovative library activities.

According to the authors of the article, the introduction of innovative processes in the library system calls on scientists and specialists, first of all, to clarify the content and essence of the concept of "innovation".

It was noted that the incentive for innovation in the field of librarianship in Tajikistan is not a factor of professionalism and social responsibility, but the following external factors: changes in the socio-political system, economic restructuring; civil war; changing the moral and spiritual climate of society; the unpreparedness of the majority of the population, including librarians, for new market relations.

The lack of new ideas, recommendations and suggestions is a negative indicator of the library staff. Therefore, the authors of the article believe that if librarians understand this fact, Tajikistan will have a strong and professional staff, the social status of libraries in society will increase, the country's librarians will be satisfied with their work, and the information needs of library users will be met in a timely manner and with high quality.

Keywords: library profession, innovation, library innovations, innovative activity, innovation, innovator, distribution of innovations, creative activity, creative approach, non-standard ideas.

Сведения об авторах: Холов Бозорбой Сайфулович - кандидат педагогических наук, доцент, декан библиотечно - информационного факультета ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде», г. Душанбе, ул. Гипрозем, 30/4, кв.142, тел.: 988- 02 – 01- 45

Шосайдзода Сафар Хасан - кандидат педагогических наук, доцент, помощник ректора Таджикского государственного института языков имени Сотима Улугзаде, 734019, г. Душанбе, ул. Мухаммадиева, 17/6, тел.: (+992) 919 - 198 - 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Information about the authors: Kholov Bozorboy - candidate of pedagogics, associate professor, Dean of the library - information faculty of the SEI "Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda", Dushanbe, st. Giprozem 30/4 r.142. Phone: + (992) 988- 02- 01- 45.

Shosaidzoda Safar Hasan - candidate of pedagogics, assistant to the rector of the Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulugzoda , 734019, Dushanbe, 17/6 Muhammadiev Str. Cell.: (+992) 919 - 198 - 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

ФАЪОЛИЯТИ БИБЛИОГРАФИЯИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАҲОИ ОММАВИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: ВАЗЪ ВА ТАМОҶУЛИ РУШД

Маҳмудов Г.

Китобхонаи миллии Тоҷикистон

Яке аз равандҳои муҳими фаъолияти китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ ин таъсиси захираҳои иттилоотии мазмунӣ кишваршиниш ба шумор меравад. Ин тамоми маҷмӯи кори китобхона дар соҳаи кишваршиниш - аз хостагирии маводи кишваршиниш, ҷамъоварӣ, коркард ва пурраиҳои фонд оид ба минтақа ва ҳамзамон расондан ва қонеъ намудани эҳтиёҷоти истифодабарандагон мебошад.

Кишваршиниш соҳаи муҳими ҳаёти ҷомеа буда, асосан муҳити атроф, табиату ҷамъиятро меомӯзад. Ҳанӯз устод Садриддин Айнӣ солҳои 20-уми асри XX ба ин масъала диққати ҷиддӣ дода, дар мақолааш «Кишваршиниш», ки соли 1927 дар шумораи якуми маҷаллаи «Дониш-биниш» (баъдан «Роҳбари дониш») ҷоп шуда буд, менависад: «Мақсади охири кишваршиниш аз ҳар вачҳ шинохтани кишвар аст... Аҳоли гузаштаи кишварро тафтиш менамояд, маданияти кӯҳнаву осори атиқа, роҳҳои обӣ, ки дар замони гузашта аз он истифода карда мешуд, шаҳрҳои кӯҳнае, ки дар як замон маркази тиҷорат ва саноат буданд, конҳое, ки мардумони гузашта аз онҳо ғайда мебарданд, киштзорҳои қадимаи қабил ва мардумоне, ки пештар дар он ҷо зиндагонӣ мекарданд. Урфу одати онҳо ва монанди инҳоро тафтиш намуда, ба санадҳо ва васиқаҳои таърихӣ собит мекунамд...» [1, с. 223]. Ҳамин мақолаи устод Садриддин Айнӣ оғози расмӣ таълиқи кишваршиниш доништа шудааст.

Мафҳуми кишваршиниш дар Энциклопедияи шӯравии тоҷик чунин омадааст: «кишваршиниш, асосан бо қувваи аҳолии мамлакат ҳамаҷониба омехтани қисми муайяни мамлакат (вилоят, ноҳия), маҳбас

(объектҳои) алоҳидаи табиӣ, шаҳр, деҳа ва дигар маҳалҳои аҳолинишин мебошад. Инчунин, кишваршиниш ин маҷмӯи тадқиқоти илмӣ табиату ҷамъият буда, табиат, аҳоли, таърих ва фарҳанги ин ё он кишварро меомӯзад. Кишваршиниш ба масъалаҳои ҳифзи табиат, ёдгориҳои фарҳангӣ ва ғайраҳо низ машғул мегардад [3, с. 345].

Вазифаи асосии кори кишваршиниш, ин ҷамъовариҳои иттилоот, ашёи фарҳанги моддӣ, намунаи сарватҳои табиӣ ва маълумоти дигаре мебошад, ки барои мукамал сохтани донишу тасаввуроти одамон, перомони рушду тақомули иқтисодиёти фарҳанги он мадад мерасонад. Инчунин, дар инкишофи омӯзиши кишвар, созмондиҳии маҷмӯи низомӣ осорхонаҳои кишваршиниш марказиву маҳаллӣ низ, мусоидат карда метавонад.

Кишваршиниш ба омӯхтан ва ҳифзи сарватҳои табиӣ, кашфи манбаъҳои нави ашёи хом ва захираҳои иловагии тараққӣ додани иқтисодиёти Тоҷикистон машғул буда, ба ниёзмандони ин соҳа кумак мерасонанд ва таҷрибаи пешқадами соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, нақлиёт ва сохтмонро тарғибу ташвиқ менамоянд. Ба тарғибу ташвиқи адабиёти кишваршиниш, инчунин нашриётҳои маҳаллӣ ва китобхонаҳо низ машғул мебошанд. Аммо дар ин боб китобхонаҳо мақоми хоса доранд. Онҳо маводи дар бораи кишвари худ интишорёфтаре ҷамъ меоранд, феҳристу картотекаҳои кишваршиниш, дастурҳои гуногуни библиографӣ таҳия намуда, ба хонандагон маълумоти зарурӣ медиҳанд. Аксари хонандагон барои гирифтани иттилои бештар доир ба мавзӯи

кишваршиносӣ маҳз ба китобхонаҳо муроҷиат мекунад. Китобхонаҳо, ки рӯйхати адабиёти кишваршиносӣ, инчунин картотекаи нашрияҳои даврагиро доранд, дархости ниёзмандонро зуд ба ҷо оварда, маълумоти мушаххаси пурмазмун дода метавонанд. Агар аз фехристу картотекаҳо, ба дархости истифодабарандагон ҷавоб пайдо нашавад, яъне оид ба ин мавзӯ маводи библиографӣ басанда набошад, он гоҳ китобдорон бевосита ба махзани кишваршиносӣ муроҷиат карда, китобу маҷмӯаҳо, нашрияҳои даврагии маҳаллӣ ва дигар маводро аз назар мегузаронанд, то ин ки аз онҳо маълумоти зарурӣ ба даст оранд. Онҳо, ҳамзамон, ба хонандагон роҳу усулҳои истифодаи захираи маълумотӣ-библиографӣ, системаи фехристу картотекаҳои шуъба ва захираи маълумоти иҷрошударо тавсия медиҳанд. Яъне, ба таблиғи донишҳои библиографӣ низ машғул мегарданд.

Таблиғи донишҳои библиографӣ дар китобхонаҳо ба таври анъанавӣ ва ба воситаи шаклу услубҳои нав, аз қабili истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ амалӣ карда мешавад. Бахусус, хонандагоне, ки ба худомӯзӣ машғуланд, барои интиҳоби китоби беҳтарин, муайянсозии барномаи хониш ва мустақилона интиҳоб намудани адабиёти зарурӣ аз донишҳои библиографӣ васеъ истифода мебаранд.

Кишваршиносӣ, воқеан, ба инкишофи дониш, табиатшиносӣ, сайёҳӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии ҷавонон таъсири мусбат мерасонад. Дар иҷрои вазифаҳои зерин, дар қатори ташкилоту муассисаҳои истехсолӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, бахусус китобхонаҳо, муассисаҳои библиографӣ мусоидат мекарданд. Яке аз усулҳои асосии қори кишваршиносӣ ҷамъоварии иттилоот аст ва барои бой гардондани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди хоҷагии халқ, аз ҷумла фарҳанги он кумак мерасонад. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ

иҷро менамоянд. Зеро, бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар китобхонаҳо маҳфузанд.

Фаъолияти кишваршиносӣ яке аз самтҳои асосии қори китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ мебошад. Он ба фаъолияти ҳамаи шуъбаҳо марбут аст, ба ибораи дигар, ҷанбаи кишваршиносӣ бояд дар қори ҳамаи шуъбаҳои китобхона ҷой дошта бошад. Татбиқи фаъолияти иттилоотӣ, фароғатӣ, таълимӣ бо истифода аз маводи кишваршиносӣ амалӣ карда мешавад. Иҷрои босифати тамоми вазифаҳои китобхона қомилан аз таркиб ва сифати дастгоҳи маълумотдиҳӣ - библиографии кишваршиносӣ, аз пуррагӣ ва мазмуннокии маълумот оид ба адабиёти кишваршиносӣ бастагӣ дорад. Яъне, сифати захираҳо ва ҷорабиниҳо аз он вобаста аст, ки маълумот ва манбаъҳои истифодабарӣ дар марҳилаи омодакунӣ ва гузарондани онҳо чӣ гуна саҳеҳанд.

Кишваршиносӣ имрӯз яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ, мактабӣ ва дигар китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ ба шумор меравад. Таҷрибаи қори китобхонаҳои минтақаҳои гуногуни кишвар нишон медиҳад, ки афзоиши шумораи дархостҳо, ҷорабиниҳо, теъдоди истифодабарандагон, тавсеаи дастгоҳи маълумотдиҳӣ - библиографӣ ва дигар қисматҳо дар қори кишваршиносии китобхонаҳо тағйироти назаррас ба амал меоранд. Имрӯз китобхона аз як муассисаи одии фарҳангӣ, ки ба масъалаҳои ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ ва тарғиби адабиёт сари қор дошт, ба муассисаи бисёрсамтаи иттилоотӣ табдил ёфтааст ва дар соҳтори он осорхонаи таърихӣ этнографии минтақа, ансамблҳои фолклорӣ, марказҳои омӯзишӣ ва баргузориҳои харгуна ҷорабиниҳо ба вуҷуд омаданд, ки вазифаҳои анъанавии китобхонаҳоро бо истифода аз навгониҳои технологияҳои муосири иттилоотӣ пурра мегардонад. Аз ин рӯ, мехоҳем ба библиографияи кишваршиносӣ, ҳамчун ҷузъи асосии фаъолияти кишваршиносии китобхона

таваҷҷуҳ намоем. Дар шароити ҷаҳонишавии фаъолияти китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ дар самти омӯзиши кишвар ҳамчун самти муҳим ва афзалиятнок боқӣ мемонад.

Вазъи китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ, аз ин нуктаи назар, хеле мураккаб буда, ба тағйироти сохти созмондиҳии онҳо вобаста аст. Дар шуъбаҳои китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ мукамал сохтани хадамоти гурӯҳҳои муайяни хонандагон моҳияти ин тағйиротро рӯшан хоҳад кард. Дар аксарияти қисматҳои китобхонаҳои вилоятӣ ин ё он ҳаҷми фаъолияти хадамоти иттилоотӣ - библиографӣ ба субут расонда мешавад. Баробари ин, дар сохтори ҳар як китобхонаи вилоятӣ шуъбаи библиографӣ вучуд дорад ва он дар шаклҳои гуногун: дар як қатор китобхонаҳо шуъбаи библиографӣ, дар дигар китобхонаҳо шуъбаи иттилоотию библиографӣ, маркази иттилоотию библиографӣ, дар гурӯҳи сеюми китобхонаҳо шуъбаи маълумотдиҳию библиографӣ ё шуъбаи библиографӣ ва кишваршиносӣ ном гирифтааст. Китобхонаи вилоятӣ аз рӯи мақоми худ натавон ба хонандагони шаҳрӣ, инчунин ба мутахассисони дар вилоят истиқоматдошта низ хизмат мерасонад. Дар оинномаи намунавии китобхона сабт шудааст, ки он хизматрасонии тафриқавии истифодабарандагонро созмон медиҳад. Дар ин ҷо бояд ба мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, олимон, мутахассисони ҳоҷагии халқ, кормандони маорифу фарҳанг, пешқадамони истеҳсолоту кишоварзӣ, ихтироъкорон диққати махсус дода шавад. На ҳамаи истифодабарандагон, ки ҷои қор ва истиқоматашон аз китобхона дур аст, метавонанд аз китобхона мунтазам истифода баранд. Ғайр аз ин, онҳо ба иттилоотрасонии библиографӣ, таҳассусӣ ва ба гирифтани асноди ибтидоӣ эҳтиёҷ доранд. Шуъбаҳои соҳавии китобхонаи вилоятӣ барои расондани чунин хизматҳо имконияти бештар доранд. Тақсими маъмурияти библиографӣ байни шуъбаҳои китобхонаи вилоятӣ ва дар дохили онҳо дорои аҳамияти махсус мебошад. Ин нукта бояд дар низомномаи

шуъбаҳо, инчунин дар дастуруламалҳои вазифавии кормандон инъикос ёбад. Мавҷудияти ин аснод, тавре таҷриба нишон медиҳад, ҳамкорию кумакрасонии шуъбаҳои китобхонаро дар соҳаи фаъолияти библиографӣ ба роҳ монда, шиддати қазияи баррасишавандаро аз миён мебардорад. Имрӯз китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ бо хадамоти фарҳангӣ, омӯзишӣ ва тарбиявӣ ба ҳамаи гурӯҳҳои ҷомеа дар сатҳи шаҳр ва деҳот яке аз шаклҳои истироҳати иҷтимоии сокинон ба шумор меояд. Он барои фароғат ва дарёфти иттилооти фаннӣ, илмӣ ва омӯзишии алоқамандон низ кӯмак мекунад. Аз ин рӯ, китобхонаҳо ба сурати маркази муҳим дар омӯзиш ва посухгӯ ба ҳамаи ниёзҳои кишваршиносии гурӯҳҳои гуногуни хонандагон то омӯзиши дарозмуддат, ки асри инқилоби илмию техникӣ бунёди ҷомеаи инсониро бо иттилоот устувор месозад ва иттилоот бо чунин суръате тавлид мешавад, ки барои ҳар як риштаи илмӣ уқёнусе аз иттилоот фароҳам меояд. Дар чунин асре ҳар фарди ҷомеа ба иттилоот ниёзманд аст ва ҷойгоҳи шоистаи ин иттилоот китобхонаи универсалӣ мебошад. Бинобар ин, мутабиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» ҳамаи иттилооти мавриди ниёзи гурӯҳҳои иҷтимоӣ ройгон дастраси ҳамагон қарор мегирад. Китобхонаи давлатӣ - оммавӣ маҷмӯи худро дар асоси ба инобат гирифтани китобхонаҳои система ва идораҳои гуногун ташаккул медиҳад. Дар ин ҳолат маҷмӯи китобхонаҳо бештар хусусияти идоравӣ ва таҳассусӣ дорад. Дар ин маврид нақши китобхонаҳо дар хадамоти китобдорӣ ба мутахассисон ва таъмини касбии онҳо меафзояд. Китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ нақши илмию иттилоотиро доро мешаванд. Чи тавре ишора гардид, китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ ба унвони падидаи иҷтимоии ҷомеа ба раванди дигаргуниҳои он ҳамқадам буда, вазифа ва таъйиноташон ҳамеша тағйир меёбад. Таҷрибаи солҳои охир гувоҳи он аст, ки дар натиҷаи тағйироти дарҳости рӯзафзуни хонандагон дар шафати китобхонаҳо шуъбаҳо ва бахшҳои махсуси

хадамоти китобдорӣ ташкил шудаанд, ки онҳо ба гурӯҳҳои мухталифи мутахассисон ва коршиносон хизмат мерасонанд. Пайдоиши толорҳои махсус ва хониш барои хонандагон мисоли равшани он аст.

Фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳо нисбат ба дигар муассисаҳо ва ташкилотҳо, ки ба масъалаҳои кишваршиносӣ машғуланд, аз он ҷиҳат фарқ мекунад, ки онҳо дорои фонди универсалии аснод мебошанд ва ба ин аснод ҳамаи гурӯҳҳои истифодабарандагон дастрасӣ доранд. Дар ҷумҳурӣ низомии китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ тамоми минтақаҳоро фаро гирифтааст, ки айни замон дар деҳот ягона маркази дастрасӣ пайдо намудан ба иттилооти кишваршиносӣ барои аҳоли мебошад.

Китобхонаимарказӣ дар низомии китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ мақоми хоса дошта, ҳамчун маркази хизматрасонии маълумотӣ-библиографӣ дар самти кишваршиносӣ барои хонандагони худ ва хонандагони филиалҳо ва дигар китобхонаҳо мебошад. Агар дархостҳои мазмуни кишвардоштаро китобхонаҳои марказӣ қонеъ карда натавонанд, пас барои иҷрои онҳо ба китобхонаҳои вилоятӣ ва ё ҷумҳуриявӣ ба воситаи абонементи байни китобхонавӣ муроҷиат менамоянд. Дар раванди хизматрасонии маълумотдихӣ - библиографӣ ҳамаи кормандони китобхонаи марказӣ фаъолон ширкат намуда, тамоми дархост ва ҷавобҳои онҳоро дар дафтарҳои махсус сабт мекунанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон 1355 китобхонаи давлатӣ - оммавӣ фаъолият доранд, ки нақши китобхонаҳои марказӣ ҳамчун маркази библиографияи кишваршиносӣ хеле назаррас буда, ҳамчун маркази таҳияи дастурҳои гуногуни библиографияи кишваршиносӣ дар асоси нашрҳои маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ ва хизматрасонии китобдориву библиографияи кишваршиносӣ ба шумор мераванд.

Самтҳои асосии фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаи марказӣ иборат аст, аз:

-ташкили дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографияи кишваршиносӣ;

-ташаккули низомии дастурҳои библиографияи кишваршиносӣ;

-хизматрасонии маълумотдихӣ - кишваршиносӣ, иттилоотрасонии кишваршиносӣ ва омӯзиши асосҳои донишҳои библиографияи кишваршиносӣ.

Дар фаъолияти китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ баҳри ниёзҳои хонандагонро қонеъ гардондан ҳалли масъалаи созмондихии дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографӣ яке аз вазифаҳои муҳим ба шумор меравад. Ҳангоми созмондихии он бошад, ба инобат гирифтани хусусиятҳои хоси китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ муҳим арзёбӣ мешавад.

Махсусияти ташкилнамоии дастгоҳи маълумотдихӣ -библиографияи кишваршиносӣ дар китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ яке аз масъалаҳои муҳими ба роҳ мондани фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаҳо ба шумор меравад. Он бо мақсади пурра кушодани таркиб ва мазмуни тамоми намуди асноди кишваршиносӣ ва нашрҳои маҳаллӣ ташкил карда мешавад. Дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографияи кишваршиносии китобхонаи марказӣ бояд мавод оид ба кишвар, минтақаҳои алоҳидаи он, маҳалҳои аҳолинишин, шахсиятҳои маъруфи кишвар, нашрҳои маҳаллӣ, сарчашмаҳои маълумотӣ ва библиографиро доир ба минтақа инъикос намояд. Ҳамзамон, барои қонеъ намудани дархостҳои истифодабарандагони натавонанда китобхонаи марказӣ, балки китобхонаҳо - филиалҳо ва дигар китобхонаҳо оид ба иттилооти кишваршиносӣ низ равона карда шудааст. Ҳар як навъи китобхона вобаста ба таъйини хонандагӣ, мавқеи ҷойгиршавӣ, тобеияти идоравӣ ва дигар аломатҳо аз якдигар фарқ карда, дар созмондихии дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографияи хеш хусусиятҳои хоси китобхонаи худро ба инобат мегирад. Дар тамоми китобхонаҳо бе созмондихии дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографӣ бароҳмонии фаъолияти библиографиро тасаввур кардан ғайриимкон аст. Дастгоҳи маълумотдихӣ - библиографӣ яке аз қисмҳои асосии фаъолияти

библиографӣ, махсусан китобхонаҳои давлатӣ-оммавию ташкил менамояд.

Ба роҳ мондани фаъолияти библиографии кишваршиносӣ бештар аз марказҳои асосии библиографии кишваршиносӣ дар маҳал - китобхонаҳои вилоятӣ, кишварӣ, ҷумҳуриявӣ вобастагӣ дорад. Вазифаҳои асосии ин марказҳо дар созмондиҳии дастгоҳи комили маълумотӣ - библиографӣ, таҳияи дастурҳои гуногуни библиографӣ - кишваршиносӣ, хизматрасонии маълумотӣ - библиографӣ ва

иттилоотӣ - библиографӣ, ба ташкилотҳои маҳаллӣ, идораҳо, корхонаҳо, китобхонаҳо, мутахассисони соҳаҳои кишоварзӣ, фарҳанг, кормандони илмӣ ва дигар хонандагон зоҳир мегардид [7, с. 17].

Имрӯз омӯхтани библиографияи кишваршиносӣ - ҳамчун муҳимтарин манбаи иттилоот оид ба ҳаёти ҷамъиятиву сиёсии ҷумҳурӣ, барои ҳар як фарди ҷомеаи Тоҷикистон зарурат дорад.

АДАБИЁТ:

1. Айни, С. Кишваршиносӣ [Матн]: //Айни С. Куллийет. Ҷ.9. - С. 223-225.
2. Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик [Матн]: Маҷмӯаи мақолаҳо /Тартибдиҳанда Р. Шарофов. - Душанбе, 1978. - С. 142.
3. Кишваршиносӣ [Матн]: //Энсиклопедияи советии тоҷик. – Душанбе, 1981. – Ҷ. 3. - С. 345.
4. Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе, 1977. - 114 с.
5. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз [Матн]: Дастури таълимӣ. -. Душанбе: Ирфон, 2015. – С.160.
6. Муҳиддинов, Р. Балади кишвари хеш бошем [Матн]: Дар бораи кишваршиносӣ // Агитатори Тоҷикистон. – 1989. - №4. – С. 29-30.
7. Муҳиддинов, Р. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (замони шуравӣ) [Матн]: Китоби дарсӣ /Муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Аржанг, 2015. – С. 160.

ФАЪОЛИЯТИ БИБЛИОГРАФИЯИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАҲОИ ОММАВИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: ВАЗЪ ВА ТАМОҶУЛИ РУШД

Дар мақолаи мазкур муаллиф мафҳуми кишваршиносӣ, вазифа ва функсияҳои библиографияи кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавию мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Муаллиф дар мақола нақши библиографияи кишваршиносиро дар тарғиби адабиёти марбут ба таърих, хоҷагии халқ, фарҳанг ва расму оинҳои минтақа, самтҳои асосии фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ - оммавии ҷумҳурӣ нишон дода, таваҷҷуҳи асосиро ба ташкил намудани дастгоҳи маълумотдиҳӣ -библиографияи кишваршиносӣ ва сохтори он, таҳияи низомии дастурҳои библиографияи кишваршиносӣ оид ба минтақаҳои алоҳида, шахсони шинохта, қонеъгардонии дархости хонандагон, хизматрасонии маълумотдиҳӣ ва иттилоотии библиографӣ, тарғиби донишҳои библиографияи кишваршиносӣ дар байни хонандагону кормандони китобхона ва мақоми китобхонаи марказӣ дар рушди библиографияи кишваршиносӣ равона намудааст. Дар мақола, инчунин, бартарии китобхонаҳои оммавӣ нисбат ба дигар муассисаҳои иттилоотӣ ва фарҳангӣ нишон дода шудааст.

Калидвожаҳо: Кишваршиносӣ, минтақа, библиография, адабиёт, китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ, дастгоҳи маълумотдиҳӣ -библиографӣ, хизматрасонии маълумотдиҳӣ, иттилоотӣ, китобхонаи марказӣ, тарғиби донишҳои библиографӣ.

КРАЕВЕДЧЕСКАЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН: СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

В данной статье автор анализирует понятие краеведение, роль и функции краеведческой библиографии государственных публичных библиотек.

Автор анализирует роль краеведческой библиографии в пропаганде литературы по истории, народному хозяйству, культуре и обычаям региона, основные направления краеведческой библиографической деятельности публичных библиотек, уделяя особое внимание созданию краеведческого справочно-библиографического аппарата и его структуры, составлению системы краеведческих библиографических пособий по отдельным регионам, удовлетворению запросов читателей, форм и методов библиографического обслуживания, пропаганде краеведческих библиографических знаний среди читателей и работников, а также роли центральной библиотеки в развитии краеведческой библиографии. Отражены преимущества публичных библиотек перед другими информационными и культурными учреждениями.

Ключевые слова: Краеведение, регион, формы, методы, библиография, массовые библиотеки, справочно-библиографический аппарат, библиографические пособия, центральная библиотека, пропаганда библиографических знаний.

BIBLIOGRAPHIC ACTIVITY OF REGIONAL STUDIES IN PUBLIC LIBRARIES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN: STATE AND DEVELOPMENT TRENDS

In this article, the author analyzes the concept of regional studies, the role and functions of the bibliography of regional studies in state and public libraries.

The author analyzes the role of regional studies' bibliography in promoting literature on history, national economy, culture and customs of the region, the main directions of regional studies' bibliographic activity of public libraries, focusing on the creation of regional studies' bibliographic reference and bibliographic apparatus and its structure, compiling a system of regional studies bibliographic references for individual regions, famous people, satisfaction of readers' requests, forms and methods of bibliographic services, propaganda of regional studies bibliographic knowledge among readers and workers, as well as the role of the central library in the development of local regional studies' bibliography. The reflection of advantages of public libraries over other information and cultural institutions.

Keywords: regional studies, region, forms, methods, bibliography, public libraries, reference bibliographic apparatus, bibliographic reference, central library, propaganda of bibliographic knowledge.

Сведения об авторе: Махмудов Гадобег - заместитель директора Государственного учреждения «Национальная библиотека Таджикистана». Телефон: +((«0918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru

Information about the author: Mahmudov Gadobeg - Deputy director of the State Institution "National Library of Tajikistan". Phone: + ((“0918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru

ФАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНӢ - МЕТОДӢ - КАФОЛАТИ РУШДИ СОҲАИ КИТОБДОРӢ

Шосаидзода С. Ҳ.

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Зафари Ш.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Истиқлолияти давлатӣ Тоҷикистонро ба ҷаҳон ва ҷаҳонро бо Тоҷикистон наздику қарин гардонд. Сиёсати «дарҳои кушода» ва густариши ҳамкориҳои мутақобилан судманд обрӯ ва нуфузи Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ баланд бардошт.

Тоҷикистон маҳз ба шарофати Истиқлолияти давлатӣ ҳамчун узви комилҳукуки ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гардид ва дар харитаи сиёсии ҷаҳон бо ҳама махсусиятҳои давлатдорӣ муосир арзи ҳастӣ намуд. Истиқлолияти давлатӣ дар як муддати кӯтоҳ тавонист дар афқору андешаи ҷомеа тағйироти кулӣ ворид намояд. Дар ин замина, самтҳои гуногуни фарҳанг, махсусан фарҳанги китобу китобдорӣ дар даҳсолаи охир хеле рушду равнақ ёфтанд.

Тавачҷуҳи Ҳукумати Тоҷикистон ба китобу китобдорӣ тадриҷан ба яке аз омилҳои муҳимтарин ва кафолати боэътимоди рушди соҳа гардид. Ба шарофати ин дар замони истиқлолият китобу китобдорӣ тоҷик ҳамчун соҳаи мустақил бемайлони рушд намуда истодааст.

Агар, аз як тараф, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таҳкими заминаи моддиву техникӣ ва тақмили пояҳои ҳукукии соҳаи мазкур имконоти васеъро фароҳам оварда бошад, аз ҷониби дигар, муҳаққиқону мутахассисони соҳа дар таҳқику баррасии асосҳои назариявӣ, илмӣ - методӣ ва амалии он саҳми арзанда гузошта тавонианд. Зеро сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ - иттилоотӣ ба истифодабарандагони тамоми намудҳои китобхонаҳо аз дуруст ба роҳ мондани фаъолияти марказҳои илмӣ - таҳқиқотӣ ва

илмӣ - методӣ вобаста аст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи маркази асосии илмӣ - методиро барои тамоми китобхонаҳо, новобаста аз тобеияти идоравии онҳо, Китобхонаи миллии Тоҷикистон иҷро мекунад. Аммо, барои он ки мо фаъолияти методиро ҳамчун низоми мукамал тасаввур карда тавонем, таъкиди ҳамин нукта муҳим аст, ки имрӯз ҳар як вазорату идораи дар ихтиёри худ китобхонадошта, фаъолияти илмӣ - методӣ ва инноватсионӣ - методиро ба зиммаи яке аз китобхонаҳои калонтарини соҳа вогузор мекунад.

Мутаассифона, имрӯз муассисаи калонтарини соҳаи китобдорӣ - Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар натиҷаи тағйир додани сохтор аз шӯъбаи илмӣ - методӣ маҳрум гардид ва аз нигоҳи назариявӣ ин функсия гӯё ба зиммаи шӯъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ вогузор карда шудааст. Ба ибораи дигар, имрӯз дар мамлакат барои 6050 китобхонаи тамоми вазорату идораҳо [3] маркази ягонаи ҷамоҳангсозии фаъолияти илмӣ - методӣ ва инноватсионӣ - методӣ вучуд надорад.

Аммо соли 2008 зимни ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» ба моддаи 18 - уми он - «Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» як сархати алоҳида ба мазмуни зерин ворид карда шуд: «ҷамоҳангсозӣ ва муттаҳидгардонии фаъолияти ҳама намудҳои китобхонаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [6]. Ба ибораи дигар, бо ворид гардидани тағйироти мазкур ба зиммаи Китобхонаи миллии Тоҷикистон функсияи

нав - Ҳамоҳангсозӣ ва муттаҳидгардонии фаъолияти ҳамаи намудҳои китобхонаҳои мамлакат воғузор карда шуд. Агарчи дар зербанди мазкур намуди фаъолияти мавриди Ҳамоҳангсозӣ ва муттаҳидгардонӣ ба таври мушаххас зикр нагардидааст, вале аз нигоҳи ҳуқуқӣ ба таври ғайримустақим фаъолияти илмӣ-методӣ ва инноватсионӣ - методӣ низ дар назар аст.

Аз таҳлили фаъолияти имрӯзаи Китобхонаи миллии Тоҷикистон бармеояд, ки айни замон функсияи илмӣ - методӣ ва инноватсионӣ - методиро якбора якҷанд сохтор - шуъбаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, библиографияи миллий, хизматрасонии библиографӣ, шуъбаи адабиёт оид ба фарҳанг ва ҳунар ва адабиёти хориҷӣ иҷро мекунад, чунки шуъбаҳои номбурда дар баробари фаъолияти мустақим, инчунин оид ба равияи фаъолияти ҳеш дастурҳои гуногуни илмӣ - методӣ низ таҳия ва ҷоп мекунад. Ин хуб аст, вале дар баробари ин, Китобхонаи миллии Тоҷикистон бояд тибқи нишододи сархати номбурдаи банди 18 - уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» тавассути нашрияҳои илмӣ ва илмӣ - методии худ самтҳои фаъолият, аз ҷумла фаъолияти илмӣ - методӣ ва инноватсионӣ - методии китобхонаҳои тамоми вазорату идораҳоро на танҳо Ҳамоҳанг созад, балки бо фаъолияти илмӣ - таҳқиқотӣ ва илмӣ - методии ҳеш ба сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ - иттилоотӣ ва маълумотдиҳӣ - библиографияи китобхонаҳо таъсир расонад. Ин дар мавриде муяссар мегардад, ки дар сохтори Китобхонаи миллии Тоҷикистон шуъбаи илмӣ - методӣ аз нав барқарор карда шавад.

Дар мавриди муттаҳид кардани шуъбаи илмӣ-методӣ бо шуъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ мо бояд сатҳи пешрафти фаъолияти китобдорӣ кишварро бо мамолики аз лиҳози китобдорӣ мутараққии олам муқоиса намоем. Зеро муттаҳидсозии шуъбаҳои номбурда дар даврае сурат гирифт, ки дар собиқ ҷумҳуриҳои шӯравӣ раванди мазкур идома

дошт ва масъулони баъзе китобхонаҳои мо дар пайравӣ ба амвоҷи барҳамдиҳии шуъбаҳои илмӣ - методӣ як сохтори барои китобхонаҳои ҷумҳурӣ заруриро барҳам доданд. Бо назардошти он мушкilotи тарғибу мутолиаи китоб дар мамлакат, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии ҳеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз онҳо ёдовар шуданд, мо бояд шуъбаи илмӣ-методии Китобхонаи миллии Тоҷикистонро аз нав эҳё кунем. Зеро сатҳи маълумотнокии ҳаёати имрӯзаи кадрӣ китобхонаҳои давлатӣ - оммавӣ, ки дар онҳо ҳиссаи кормандони дорои маълумоти миёнаи умумӣ бартарӣ дорад, моро водор месозад, ки ин корро ҳарчи зудтар анҷом диҳем. Чунки кормандони бе маълумоти махсуси китобдорӣ одатан аз дастовардҳо ва навгониҳои соҳаи китобдорӣ камтар огоҳӣ доранд, ҳамзамон аз байни онҳо ташаббускорон камтар ба назар мерасанд. Ҳамаи ин ба сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ - иттилоотӣ, ҷалби хонандагони нав ба китобхона ва раванди тарғиби китоб таъсири манфӣ мерасонад. Дар мавриди мавҷуд будани марказҳои дорои неруи кофӣ илмиву эҷодӣ, аз ҷумла мутахассисони дар бахши илмӣ - методӣ босалоҳият онҳо метавонанд неру ва фаъолияти шумораи бузурги кормандони китобхонаҳои кишварро ба самти барои ҷомеа матлуб равона созанд, ба дарки дурусти моҳияти сиёсати китобдорӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар байни китобдорон мусоидат намоянд ва ба ин васила самаранокӣ фаъолияти китобдориро дар мамлакат баланд бардоранд. Аммо фаъолияти илмӣ - методии китобхонаҳо бояд дар заминаи инноватсияҳои китобдорӣ ва тозатарин дастовардҳои илму амалияи китобдорӣ роҳандозӣ гардад.

Барои анҷоми чунин кори барои ҷомеа судманд, имрӯз дар мамлакат тамоми имкониятҳо фароҳам оварда шудаанд. Тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий

- Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни маросими гузоштани хишти аввали бинои Китобхонаи миллии Тоҷикистон, 4 сентябри соли 2007, ибраз доштанд: «Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди фаъолияти китобдорӣ дар мамлакат минбаъд низ тадбирҳои судманд меандешад» [4]. Сарвари давлат дар ҳамин маросим эълон намуда буданд, ки минбаъд ҳар сол 4 сентябр ҳамчун «Рӯзи китоб» таҷлил карда шавад. Инак, соли 12-ум аст, ки Рӯзи китоб дар кишвари мо таҷлил мегардад ва дар доираи ин ҷашнвора Намоишгоҳи байналмилалӣ китоби Душанбе низ доир мешавад.

Пешвои миллат дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 26 декабри соли 2019, ба масъалаи китобу китобдорӣ, мутолиаи китоб, бавижа китобҳои бадеӣ таваҷҷуҳи хос зоҳир намуда, таъкид карданд, ки «Китобхонаҳо бояд ба маркази муҳими илму фарҳанг табдил дода шаванд, зеро китоб маҳсули ақлу заковати мардуми соҳибтамаддун, омили асосии ҳифзи фарҳанги миллии ва яке аз муҳимтарин воситаҳои маърифатнок кардани аҳли ҷомеа буда, қобилияти суҳандониву суҳанрониро сайқал медиҳад, доираи андешаву тафаккур ва ҷаҳонбинии инсонро васеъ ва ўро ба роҳи дурусти зиндагӣ раҳнамоӣ мекунад» [4].

Дар ин росто, Пешвои миллат ба вазоратҳои маориф ва илм, фарҳанг, сохторҳои илмӣ, роҳбарони вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо ва муассисаҳои таълимии ҳамаи зинаҳои таҳсилот дастур доданд, ки ба хоҳири баланд бардоштани сатҳи маънавияти аҳолии ҷомеа китобҳои бадеиро зиёд намуда, дар як сол хондани на камтар аз панҷ китоби бадеӣ ва ҳифзи асарҳои манзуму мансури адибони гузаштаву муосирро барои калонсолону хонандагон ба роҳ монанд ва иҷрои онро зери назорати қатъӣ қарор диҳанд. Ҳамзамон, Президенти мамлакат аз он изҳори нигаронӣ намуданд, ки дар солҳои 2014-2019 аз ҳисоби Вазорати маориф ва илм қариб 6 миллион нусха ва аз

ҳисоби Вазорати фарҳанг беш аз 2 миллион нусха китобҳои бадеӣ ба нашр расида бошанд ҳам, вале як қисми онҳо ба гардиш ворид нагардида, то ҳол дар анборҳо нигохдорӣ мешаванд [4].

Ба андешаи мо, барои ташаккули фарҳанги мутолиаи китоб, вусъати ҷараёни китобхонӣ дар ҷомеа ду корро бояд анҷом дод: нахуст, бояд оид ба вазъияти китобхонӣ дар Тоҷикистон таҳқиқоти густурда, ҷомеъ ва амиқ илмӣ гузаронда шавад, то омилҳои паस्त шудани сатҳи китобхонӣ китобдӯстӣ муайян шаванд; дувум, баъд аз анҷоми таҳқиқи ҳамаҷонибаи ин масъала бояд бо ҷалби мутахассисони соҳаи китобдорӣ барномаи вижаи тавсеаи фарҳанги китобхонӣ ё Консепсияи ташаккули фарҳанги мутолиаи китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва барои татбиқи он шароитҳои мусоид фароҳам оварда шаванд. Вазорату идораҳои дахлдор бояд барои тарғибу ташвиқи китобу китобхонӣ корҳои амалию таъсирбахшро анҷом диҳанд. Роҷеъ ба ин масъала дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд барои мутолиаи китоб ҳафтае як соат ҷудо карда шавад, то наврасону ҷавонон бо фарҳанги китобхонӣ ошно шаванд.

Илова бар ин, расонаҳо, бавижа телевизион, шабакаҳои давлатӣ ва дигар ВАО тавассути муаррифии шахсиятҳои барӯманди миллат, ки китобу дониш дар зиндагии онҳо мавқеи хеле барҷаста дорад ва китобхонаи шахсиро ҳамчун баёнгари фарҳанги баланди хонаводаҳо ҳамаҷониба таълим намоянд. Зеро дар мутолиа ва рушди фарҳанги китобхонӣ нақши хонавода омили бисёр таъсирбахш аст. Аз ҷониби дигар, хонавода беҳтарин муҳит барои тарбияи насли наврас буда, иртибот байни наврасон ва волидайн нерумандтарин иртибот ба ҳисоб меравад. Муҳит ва шароити хонавода, роҳҳои тарбия, тарзи андешаронӣ ва муносибати волидайн дар баланд бардоштани ҷаҳонбинии ҷавонон нақши бориз дорад, алоқамандӣ бо китобу мутолиа, мавҷудияти китоб дар хона ва

дасрасӣ ба он дар раванди ташаккули одату малака ва рушди фарҳанги мутолиаи китоб нақши бузург мебозад. Нақши мактаб ва низоми таҳсилот низ дар ташаккул ва рушди фарҳанги мутолиаи китоб беандоза аст. Аз ин рӯ, пас аз хонавода, мураккабтарин вазифа дар самти ривочу равнақи китобхонии афроди ҷомеа ба зиммаи ниҳодҳои масъули таълиму тарбия, махсусан, Вазорати мориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузор аст. Агар донишомӯзии хонанда дар муассисаи таълимӣ бо китоб оғоз ёфта, бо ёрии хониш ва худомӯзӣ идома ёбад, ӯ дар тамоми даврони зиндагӣ аз мутолиаи китоб даст намекашад.

Омили дигари равнақи фарҳанги китобхонӣ ин савияи дониш, маҳорату малакаҳои касбии китобдорон ва таҷрибаи китобхонаҳо дар ин раванд ба шумор меравад. Агар кормандони китобхонаҳо аз илми китобдорӣ бархӯрдор бошанд, бешубҳа ҳамчун устод дар раванди ташаккул ва рушду такомули зеҳн ва маърифати хонандагон саҳми муносиб мегузоранд, аз ҷониби дигар, дар сурати мавҷуд будани китобҳои муносиб ва китобдорони соҳибкасб китобхонаҳо бо тавачҷуҳ ба ниёзҳо метавонанд ба омили муассири ҷараёни ташвиқи кишрҳои мухталифи аҳоли ба мутолиаи китоб табдил ёбанд. Азбаски мо аз зумраи халқҳои мутамаддину соҳибкитоб ҳастем, мақому манзалати илму ҳунар дар байни мардум волост. Имрӯз ҳама, махсусан ҷавонону наврасон кӯшиши беандозаи илмомӯзӣ доранд, ҳунари наву замонавиро азбар менамоянд, омодаанд ба халқи хеш аз сидқи дил хизмат кунанд. Ҳамин сифатҳои воло - ватандӯстиву меҳанпарварӣ, ки аз донишомӯзӣ, ҳунаремандӣ сарчашма мегиранд, маҳз дар китобхона парвариш меёбанд.

Имрӯз муҳимтарин омили пешрафти ҷомеа мавҷудияти дониши нав ва иттилооти фаровон аст. Ин иттилооту донишҳо танҳо бо роҳи мутолиаи китоб ва дигар воситаҳои илмию адабӣ ба даст меоянд. Аз ин рӯ, Пешвои миллат зимни ироаи

Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбарони мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳоро вазифадор намуданд, ки баҳри мукамалгардонии фонди китобии китобхонаҳои соҳавӣ ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ маблағҳои зарурӣ ҷудо намоянд.

Таърихи пурифтиҳори халқи тоҷик мактаби бузурги худшиносӣ мебошад ва мо вазифадорем, ки ба он арҷ гузорем, саҳифаҳои дурахшони қаҳрамониву диловарии гузаштагонро худро омӯзем ва онро ҳамчун асоси ғояи ватандӯстиву садоқат ба Ватан тарғиб ва ташвиқ намоем. Пешвои миллат дар Паёми наватбӣ иброз намуданд, ки баҳусус, дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ рӯ овардан ба таърих ва огоҳ будан аз аслу насаби хеш барои ҳар як фарди миллат, хусусан, насли наврасу ҷавон зарур ва ҳатмӣ мебошад.

Зимни ироаи Паём Пешвои миллат ба Ҳукумати мамлакат супориш доданд, ки бо мақсади омӯзиши амиқи таърихи пурифтиҳори халқи тоҷик шоҳасари Бобочон Ғафуров - китоби «Тоҷикон»-ро аз ҳисоби Фонди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп карда, то ҷашни 30-солагии Истиқлолияти давлатӣ аз номи Роҳбари давлат ба ҳар як оилаи кишвар тухфа намояд. Сарвари давлат вазоратҳои маориф ва илм, фарҳанг ва Академияи илмҳоро вазифадор намуданд, ки китоби мазкурро ба забонҳои байналмилалӣ тарҷума ва ҷоп карда, нусхаи электронии онро тавассути шабакаҳои иттилоотӣ паҳн созанд [4].

Сокинони мамлакат ин пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро бо хушнудӣ истиқбол гирифтанд. Ин иқдоми Пешвои миллат имкон медиҳад, ки ҳар як сокини кишвар аз таърихи пурифтиҳори миллати тоҷик ба ҳубӣ вокиф гардида, дар рушду пешрафти кишвар саҳми ғаёл гузорад.

Дар шароити кунунӣ, яъне замоне, ки ҳар як фарди ҷомеа ба худшиносӣ ва ҳифзи хотираи таърихӣ худ беш аз пеш

ниёз дорад, чопи ин шоҳасар ва дастраси тамоми мардуми кишвар гардондани он ба густариши эҳсоси ватандӯстиву ифтихори миллӣ ва болоравии сатҳи маърифатнокии ҷомеаи мо ҳамаҷониба мусоидат хоҳад кард.

Шоистаи зикр ва таҳсин аст, ки ҳар як иқдом ё санаде, ки аз олами афқору андешаҳои сабзу созандаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон арзи вучуд мекунад, боиси болоравии маънавиёти мардум, баҳусус насли ҷавон ва умуман кишрҳои мухталифи ҷомеа мегардад.

Дар радифи андешаҳои пурқимат нисбат ба китобу китобдорӣ Сарвари давлат, инчунин, пешниҳод намуданд, ки ҳар сол озмунҳои ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва «Тоҷикистон - Ватани азизи ман» миёни таълимгирандагони муассисаҳои томақтабӣ, ибтидоӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олӣ ва ба ин восита ҷалб намудани ҷомеа ба китобу китобхонӣ доир карда шаванд. Дар баробари ин, масъулонро муваззаф сохтанд, ки минбаъд ҷаъолияти хуби китобхонаҳоро дар мақомот, ташкилот, муассисаю корхонаҳо ва ҷамоатҳои деҳот таҳти назорат гирифта, китобхона бунёд намуда, онҳоро бо китобҳои бадеиву тарҷумашудаи осори адибони ватанию ҷаҳонӣ таъмин намоянд.

Тавре аз мушоҳида ва суҳбату вохӯриҳо бо наврасону ҷавонон, устодон ва донишҷӯён бармеояд, онҳо иқдоми фарҳангии Сарвари давлатро муҳим ва саривақтӣ арзёбӣ мекунанд. Зеро китоб яке аз беҳтарин офаридаҳои инсон буда, тавассути он насли имрӯза аз таҷрибаи ниёғони хеш баҳраманд гардида, афқору андешаи худро сайқал дода, барои ояндагон ба мерос мегузорад, зеро китоб яке аз сарчашмаҳои муҳимтарини хештаншиносӣ ва ифтихори миллӣ маҳсуб меёбад.

Бо мақсади тарғибу ташвиқи ҳамаҷонибаи нуктаҳои Паёми Пешвои миллат ва ба роҳ мондани хизматрасонии босифати китобхонавӣ - иттилоотӣ ба кишрҳои гуногуни ҷомеа пешниҳодҳои зеринро манзур менамоем:

- барқарор намудани шуъбаи илмӣ - методии Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба сифати сохтори мустақил;

- ба роҳ мондани чопи васеи дастурҳои гуногуни илмӣ-методӣ ба ёрии тамоми кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ новобаста аз тобеияти идоравӣ;

- ба талаботи рӯз мувофиқ гардондани намуди берунӣ ва дохилии ҳамаи китобхонаҳои давлатию оммавӣ, фароҳам овардани шароитҳои мусоид барои кору ҷаъолияти кормандон ва хониши истифодабарандагон;

- тарғибу ташвиқи ҳамаҷонибаи бартарияти китоб дар баландбардории маънавиёти мардум, тақмили донишу маҳорат, малака, тарбияи ҳисси хештаншиносӣ ва ифтихори миллӣ;

- бо мутахассисони баландхатисоси соҳавӣ таъмин намудани китобхонаҳо;

- дар китобхонаҳои марказии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо ташкил намудани намоиши адабиёти нодир;

- ташкили овезаи китоби «Тоҷикон» - и Бобочон Ғафуров дар ҳар як муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, бавижа дар китобхонаи мактабӣ;

- барои ҷалби бештари хонандагон ба мутолиаи китоб дар китобхонаҳои давлатию оммавӣ ҳамасола ташкил намудани озмуни «Хонандаи беҳтарин»;

- баҳри таъмини пурраи китобхонаҳо бо технологияи муосири иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ таҳия намудани «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025»;

- бо мақсади таъмини дастрасии озодона ва пурраи гурӯҳҳои имконияташон маҳдуд ва осебпазири аҳоли ба китоб ва дигар маводи иттилоотӣ эҳё намудани анъанаҳои китобдорӣ даврони шӯравӣ - китобхонаҳои сайёр, нуктаҳои китобдихӣ ва китобкашонӣ;

- пайваста ғанӣ гардондани фонди китобхонаҳои давлатию оммавӣ бо адабиёти тозанаشر.

АДАБИЁТ:

1. Бӯриев, Қ. Пешгуфтор [Матн]: / Қ. Бӯриев // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. - Душанбе: Аржанг, 2018. - Ҷ.7. - С.3-9.
2. Ғаффорӣ, Н. Сипари ҳастии миллат [Матн]: / Н.Ғаффорӣ // Китобхона - олами афсона. - Душанбе: Меъроҷ, 2016. - С. 3-6.
3. Дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019 ва вазифаҳо дар соли 2020 [Маводи электронӣ]: <https://www.vfarhang.tj/index.php/tj/>.
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26 декабри соли 2019 // Ҷумҳурият.-2019.-26декабр.
5. Сӯфизода, Ш. Ҷаҳонро ба дониш тавон ёфтан [Матн]: / Ш. Сӯфизода // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Аржанг, 2018. - Ҷ.7. - С.71-85.
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» [Маводи электронӣ]: info@mmk.tj/.

ФАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНӢ - МЕТОДӢ - КАФОЛАТИ РУШДИ СОҲАИ КИТОБДОРӢ

Мақола ба яке аз мавзӯҳои муҳими соҳаи китобдорӣ миллӣ - фаъолияти инноватсионӣ - методӣ бахшида шуда, муаллиф онро кафолати бозғамии рушди соҳаи китобдорӣ арзёбӣ намудаанд.

Ба андешаи муаллифони мақола, дар шароити ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ ва рушди илму техника нақши китобу китобхонаҳо дар пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа беш аз пеш баланд мегардад. Онҳо барҳамдиҳии шӯбаи илмӣ-методии Китобхонаи миллии Тоҷикистонро ҳамчун рӯйдоди манфӣ дар соҳаи китобдорӣ арзёбӣ намуда, барқарорсозии онро тақозои замони меҳисобанд. Зеро тавассути барқарорсозии он фаъолияти китобхонаҳои тамоми вазорату идораҳои мамлакат ҳамоягӣ сохта шуда, китобдорон ба шарофати дастурҳои илмӣ - методӣ аз дастовардҳои тоҷатари соҳаи китобдорӣ, таҷрибаи ғании ҳамкасбони хориҷии худ огоҳӣ пайдо намуда, сатҳи сифати хизматрасонии китобдорӣ - иттилоотӣ ба истифодабарандагонро баланд мебардоранд.

Дар мақола иқдомҳои навбатии Пешвои миллат ҳамчун дастури роҳнамо дар соҳаи китобдорӣ ва василаи муҳимтарини баланд бардоштани сатҳи донишандӯзии ҷавонону наврасон, ташаккули ҷаҳонбинии онҳо арзёбӣ гардида, баҳри татбиқи амалии онҳо пешниҳодҳои мушаххас манзур гардидаанд.

Калидвожаҳо: китобхона, Президент, китоб, иттилоот, инноватсия, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илм, фарҳанг.

ИННОВАЦИОННО - МЕТОДИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ - ЗАЛОГ РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

Статья посвящена одной из важнейших тем в области национального библиотечного дела - инновационной и методической деятельности, авторы считают ее надежной гарантией развития библиотечной отрасли.

По мнению авторов статьи, в условиях глобализации информационного пространства и развития науки и техники роль книг и библиотек в развитии всех сфер общества возрастает. Они считают упразднение научно-методического отдела Национальной библиотеки Таджикистана негативным событием в области библиотечного дела и считают его восстановление вопросом времени. Поэтому благодаря его восстановлению будут координироваться деятельность библиотек всех министерств и ведомств страны, а библиотечная, благодаря научным и методическим указаниям, будет в курсе последних

достижений в области бухгалтерского учета, богатого опыта своих зарубежных коллег и улучшить качество библиотечных и информационных услуг.

В статье дается оценка следующих шагов Лидера Нации, как руководство в области библиотечного дела и важнейшие средства повышения уровня знаний молодежи и подростков, формирование их мировоззрения, а также даются конкретные рекомендации для их практического применения и реализации.

Ключевые слова: библиотека, Президент, книга, информация, инновации, Национальная библиотека, Таджикистан, Министерство образования и науки, культура.

INNOVATIVE-METHODOLOGICAL ACTIVITY IS A GUARANTEE OF THE DEVELOPMENT OF THE LIBRARIANSHIP INDUSTRY

The article is devoted to one of the most important topics in the field of national librarianship - innovation and methodological activities, and the authors consider it a reliable guarantee for the development of the library industry.

According to the authors of the article, in the context of globalization of the information space and the development of science and technology, the role of books and libraries in the development of all spheres of society is growing. They consider the abolition of the scientific and methodological department of the National Library of Tajikistan as a negative event in the field of librarianship, and consider its restoration as a matter of time. Because through its restoration, the activity libraries of all ministries and departments of the country will be coordinated, and librarianship, thanks to scientific and methodological guidelines, will be aware of the latest achievements in the field of bookkeeping, the rich experience of their foreign colleagues and improve the quality of library and information services.

The article assesses the next steps of the Leader of the Nation as a guide in the field of librarianship and the most important means of raising the level of knowledge of young people and adolescents, the formation of their worldview, and provides specific recommendations for their practical implementation.

Keywords: library, President, book, information, innovation, National Library, Tajikistan, Ministry of education, culture.

Сведения об авторах: Шосаидзода Сафар Хасан – кандидат педагогических наук, доцент, помощник ректора Таджикского государственного института языков имени Сотима Улугзаде, 734019, г. Душанбе, ул. Мухаммадиева, 17/6, тел.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Зафари Шариф – заведующий кафедрой библиотековедения и библиографоведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде». Адрес: Республика Таджикистан, 734055, город Душанбе, ул. Борбад, 73 а, тел.: (+992) 93 806 02 72.

Information about the authors: Shosaidzoda Safar Hasan - candidate of pedagogics, assistant to the rector of the Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulugzoda, 734019, Dushanbe, 17/6 Muhammadiev Str., Tel.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Zafari Sharif – head of the Department of library science and bibliography of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda». Address: Republic of Tajikistan, 734055, Dushanbe city, Borbad st. 73 a, tel.: (+992) 938060272.

ТАЪСИРИ СИЁСАТИ ДАВЛАТ ДАР БАРНОМАСОЗИИ ТЕЛЕВИЗИОНИ ТОҶИКИСТОН

Раҳимов Б.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Ҳар як барномае, ки дар жанрҳои журналистикаи телевизион таҳия мешавад, дар худ ғояҳои сиёсии давлатро инъикос менамояд. Телевизиони Тоҷикистон сохтори пурқуввати идеологист, ки сиёсати пешгирифти давлатро дар фаъолияти ҳамешагии худ тарғиб менамояд. Бинобар ин, «Барои мустаҳкам кардани пояҳои давлати миллӣ ба ин рукни чоруми ҷомеа таваҷҷуҳи вижа зарур аст» [8, с.16].

Дар ҳаёти сиёсии ҷомеаи муосир Телевизиони Тоҷикистон яке аз василаҳои муҳимтарин ва таъсиррасон ба шуури мафкураи аҳли ҷомеа маҳсуб меёбад, ки вазифаҳои худро таҳти сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба иҷро мерасонад. Бо ин мақсад расонаҳои иттилоотӣ, ки аз якҷанд ҷузъи иборат мебошанд ва дар маҷмӯъ як ниҳоди муҳимми ҳаёти сиёсиро ташкил медиҳанд, дар ҷомеа мақоми баландро касб кардаанд.

Матбуот, радио ва телевизионро бо як қатор хусусиятҳо дар қатори се шохаи ҳокимият: қонунбарор, иҷроия ва судӣ «ҳокимияти чорум» медонанд. Мақоми сиёсии воситаҳои ахбори омма дар он зоҳир меёбад, ки журналистон - намоёндагони онҳо дар фаъолияти худ чунин амалҳоро ба иҷро мерасонанд:

Ташаккул додани афкори омма тавассути иттилооти сиёсӣ;

✓ Таъсири мусбат расондан ба раванди ҳаёти сиёсӣ;

✓ Бархӯрдор гардондани аҳоли аз маълумоти сиёсии дохилӣ ва хориҷӣ;

✓ дар замони ҷаҳонишавии фарҳанг ва тамаддун баланд бардоштан дараҷаи маълумотгирии сиёсии аҳоли;

✓ Ба роҳ мондани иртиботи ҳамешагии зинаи поёнии ҷомеа бо зинаи болоӣ;

✓ Муштарак гардондани муҳокимаҳо, фикру ақидаҳо дар баррасии масоили ғуноғунпахлу, аз ҷумла қабули қонуну қарорҳо;

✓ Ба назар гирифтани манфиатҳои умум, барқарор кардани адолати иҷтимоӣ дар ҷомеаи шахрвандӣ;

✓ Ҷоннок намудани маълумотгирӣ ва маълумотрасонии дуқутба: болоӣ ва поёнӣ дар фаъолияти ҳамешагии журналистон ва ғайра.

«Васоити ахбори омма ҳамчун системаи иттилоотӣ аз зерсистемаҳои мухталиф иборат мебошад. Айни замон ҷаҳор зерсистемаи васоити ахбори оммаро аз ҳам фарқ менамоянд: матбуот, радио, телевизион ва интернет. Ҳар яке аз ин зерсистемаҳо доираи шумораи зиёди шабакаҳои паҳн намудани иттилоот буда, бо роҳҳои ғуноғун ба афкори ҷамъиятӣ таъсир мерасонанд» [5, с. 252- 253].

Телевизион бо хусусияти хоси худ ба ду узви ҳиссиёти инсон: босира ва сомеа таъсир расонда, маълумотгирии инсонро мукамал мегардонад. Мо аз пайдоиши аввалин нишонаҳои журналистика дар ҷомеаи тоҷикон то имрӯз шоҳид гардидаем, ки ВАО ҳамчун воситаи муҳимми иттилоотӣ барои ҳамаи системаҳои сиёсӣ дар ҳама давру замон маҳз ба мардум дар бораи сиёсати дохилӣ ва берунии давлат маълумот медиҳад. Маълумоти дуқутбаро расондани журналистон – қорамандони ВАО яке аз хусусиятҳои хоси ин ниҳоди сиёсӣ доништа мешавад. Ин тариқи маълумотрасонӣ дар ҷомеа манфиати бештар мерасонад. То ҷое мушоҳида кардаем ва оғайи дорем, яке аз

маълумотҳои дукутба - ин маълумоти болоӣ мебошад, ки характери расмӣ дорад ва аз тарафи мақомоту ташкилотҳои давлатӣ пешниҳод мешавад. «Журналистоне, ки фаъолияти мақомоти ҳукумати инъикос месозанд, буҷа ва дигар ҳуҷҷатҳои молиявиро бояд хондаву шарҳ дода тавонанд» [2, с. 110].

Таҳлили дурусти далелҳо зимни таҳияи хабар, гузориш, мухбирнома, ҳисобот ё дигар жанри журналистикаи телевизион аз журналист дониши комили соҳаро тақозо мекунад. Аз ин рӯ, ба маводи расмӣ ва ғайрирасмӣ, ки журналист дар фаъолияти касбӣ сари кор мегирад, бояд андешамандона рафтор намояд.

Муҳаққиқи соҳаи журналистика Ҷумъа Қуддус дар дастури таълимии «Таҳқиқоти журналистӣ» маълумоти расмиро чунин шарҳ додааст: «Ба гурӯҳи иттилооти расмӣ тамоми намудҳои эҷоди журналистии пешина: газета, маҷалла, китобҳо, сайти интернет, барномаҳои телевизион ва радио ва ғайра дохил мешавад» [3, с. 15].

Дар пешниҳоди маълумоти кутби болоӣ журналист бояд аз принципи журналистикаи ҳолис - беғаразӣ истифода кунад. «Бо сиёсатмадорон, намояндагони ҳизбҳо, мансабдорони зинаҳои гуногуни ҳокимият ҳолисона муносибат кардан лозим аст. Зеро мо ҳақ надорем, ки ин ё он тарафро ҷонибдорӣ кунем» [6, с. 33].

Иттилооте, ки аз байни мардум гирифта мешавад, маълумоти поёнӣ меноманд. Ин гуна иттилоъ бештар фарогир ва инъикоскунандаи паҳлуҳои психикии сиёсии доираи васеи халқ мебошад. Маълумоти поёнӣ барои дуруст муайян кардани афкори умум дар робита ба сиёсати пешгирифтаи Ҳукумат, бартараф кардани камбудии ҷойдошта дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки мақсади афкори умум дар сиёсати пешгирифтаи давлат дуруст муайян гардида, дар бораи бартараф намудани камбудии ҷойдошта дар соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ ҷораҳои зарурӣ андешида мешаванд.

Модом, ки ВАО хусусияти бештари таъсиррасонӣ дорад, мусаллам аст, ки ин ниҳод аз назорати давлат дар қанор буда наметавонад ва Ҳукумат кӯшиш менамояд, ки дар ҳама ҳолат расонаҳои иттилоотиро ба манфиати худ дар тарғиби сиёсат ва идеология ба қор барад. ВАО барои таъсир расондан ба шуури фардӣ, гурӯҳӣ ва коллективонаи одамон қодир аст, метавонад ҳодисаҳои хуруҷкунандаро пешгӯӣ ва пешгирӣ намояд, ин қудрати бузурги он аз дидгоҳи ҳокимияти давлатӣ ва шахсони воломақом аҳамияти хоса пайдо мекунад. Бо гузашти айём вазифаҳои журналистика бо тариқи васеъ ва ё маҳдуд шуданаш тағйир меёбанд. Журналисти телевизион вазифаҳои худро дар асоси вазифаҳои ташкилоти ВАО: «- вазифаи иттилоотию коммуникативӣ (пахн намудани иттилооти сиёсӣ, ба роҳ мондани иртибот ва муошират)», [5, с. 253] ба субут мерасонад. Вазифаи иҷтимоии журналистика то чи андоза фаҳмо бошад, фаъолияти он ба ҳамон андоза босамар мешавад.

Дар қардани қоидаҳо, ҳукуку уҳдадорихи меҳнатии қормандони ВАО имқон медиҳад, ки онҳо дар қорай вазифа ва хусусияти фаъолияти худ таассуроти дуруст пайдо қунанд, то дар иҷрои вазифаи ба зимаашон гузошташуда озодона, босалоҳият ва бо маҳорати қасбӣ қаромада тавонанд. «Дар ҳама давру қамон ба муҳаррир - журналист талабот қалон буд ва ҳаст. Баланд бардоштани таъсирноқии воситаҳои ахбори умум, аз қумла телевизион, пеш аз ҳама, ба дараҷаи донишу маҳорати журналист вобастагии қалон дорад. Ин ба қараёни инқишофи иҷтимоӣ - сиёсии қамбият низ марбут аст» [1, с. 60].

Телевизиони Тоҷикистон ҳамқун қузи ВАО якқанд вазифаҳо дорад ва муҳимтарини он вазифаи иттилоотӣ буда, аз қамъоварии маълумоти зарурӣ, қорқард ва таҳлили факту далелҳо аз фаъолияти мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ қарои шаҳрқандон мебошад. «Таҳлили сиёсӣ - қори қолиб, аммо нозук

аст. Дар ин чо муҳим он аст, ки муттасил фикр кардан ва пурсидан лозим аст» [7, с. 258].

Аз идораи барномаҳои сиёсии Телевизиони Тоҷикистон як зумра барномаҳо пешкаши тамошобин гардонда мешаванд. Барномаҳои «Меҳвар»-и Мирализода Умед, «Тадқиқоти журналистӣ»-и Хайрулло Мадисоев, «Қонун»-и М. Ёрмуҳаммад, «Об манбаи ҳаёт»-и Давлатёр Валиев, «Мурофия»-и Назарзода Маъруф, «Дар мавзӯи рӯз»-и Хайруллозода Раҳматулло, «Тоҷикистон ва ҷаҳон»-и Фатҳиддин Маизов аз рӯи нақшаи барномасозии идора ва барномаҳои «Сиёсати муваффақ», «Аз Паём то Паём», «Набзи Истиқлол», «Ҳукумат» аз чараёни баргузори чорабиниҳои сиёсӣ манзури тамошобинон гардонда мешаванд.

«Чуноне ки зикр намудам, соли чорӣ татбиқи амалии ташаббуси чоруми ҷаҳонии мо доир ба масъалаҳои об- Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» оғоз гардид, ки барои расидан ба ҳадафҳои рушди устувори марбут ба захираҳои об дар ҳамаи сатҳҳо заминаи зарурӣ ва васеъ фароҳам меорад. Ҳамаги чанд рӯз пеш, яъне 20 декабри соли 2018 Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид лоиҳаи қатъномаи пешниҳоднамудаи Тоҷикистонро таҳти унвони «Шарҳи миёнамуҳлати фарогири чараёни татбиқи Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» якдилона ва бо ҳаммуаллифии 190 кишвари узви созмон қабул кард» [10, с. 41- 42].

Ин нуктаи муҳими Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ -Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ ба роҳандозии барномаи «Об манбаи ҳаёт» дар идораи барномаҳои сиёсии Телевизиони Тоҷикистон замина гузошт.

Характери сиёсӣ дар аксари маводи иттилоотӣ, таҳлилӣ, публитсистии бадеӣ, ки аз тарафи журналист таҳия карда мешавад,

ба назар мерасад. «Боиси ёдоварист, ки муҳимтарин рисолати расонаҳои хабарӣ, пеш аз ҳама, дастгирӣ ва тарғиби ҳамаҷонибаи сиёсати имрӯзаи Ҳукумати кишвар бояд қарор дошта бошад» [8, с. 18].

Имрӯз бархе аз журналистон «хабарҳои бешӯсат» (махсусан дар радио) гуфта, хабарҳои фарҳангиро мадди назар мегиранд. Лекин то чи андоза бовар ҳосил кардан мумкин аст, ки дар ин хабарҳо, гузоришҳо ва ё барномаҳои телевизионӣ радиой сиёсат дида намешавад. Пойдории мамлакат дар сиёсат аст ва ҳеҷ як соҳа бе сиёсати давлат рушд карда наметавонад.

Телевизион асосан воситаи тарғибгари сиёсати давлату Ҳукумат доништа мешавад ва ин сиёсат бо шаклҳои гуногуни барномасозӣ гардида, ба аҳли ҷомеа расонда мешавад. Бо ин мақсад равишҳои гуногуни барномасозӣ дар телевизион мавҷуд аст, ки бо истифода аз ин усулҳо шаклگیری барномаҳо роҳандозӣ шуда, дар як навбат шахс иттилоъ гирифта, фароғат мекунад ва ҳамзамон, дар маҷрои сиёсат қарор мегирад.

Дар ҳаёти ҳаррӯзаи муқаррарӣ мо аз Телевизиони Тоҷикистон ибораҳои «Фарҳанги истеҳсолӣ», «Фарҳанги боғдорӣ», «Фарҳанги либоспӯшӣ», «Фарҳанги меҳмондорӣ меҳмоннавозӣ», «Фарҳанги муошират» ва ғайраро мешунавем, ки ҳар кадоми онҳо танҳо ба хусусияти фаъолияти соҳаи алоҳидаи ҳаёти нигаронида шуда, дар маҷмӯъ чун унсури фарҳанги умумӣ баромад менамоянд. Лекин сиёсати фарҳангпарварона дар маркази онҳо қарор дорад ва ба ҳар соҳа таъсир гузошта метавонад.

Сиёсати давлатиро мо дар барномасозии Телевизиони Тоҷикистон ҳамарӯза шояд мегардем. Фаъолияти идораи барномаҳои сиёсӣ дар Телевизиони Тоҷикистон маҳз барои тарғибу ташвиқ кардани воқеаҳои сиёсии дохилу хориҷи кишвар равона карда шудааст. «Дар тӯли 20 соли соҳибистиклолии Тоҷикистон Шабакаи якуми Телевизиони Тоҷикистон ва идораи барномаҳои сиёсии

он дар тарғибу ташвиқи сиёсати дохилию хориҷии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фармону дастурҳо, ҳидояту роҳнамоиҳои Сарвари давлат ҳиссаи арзанда гузошт. Ҳамзамон, кормандони идораи сиёсии телевизионро мебояд, ки дидгоҳи сиёсиашон хеле қавӣ ва дастрасии хубе ба интернет ва дигар васоили фановарии муосир дошта бошанд» [4, с. 31].

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии мамлакат таъкид гардида буд, ки: "Дар раванди истехсолот ба соҳаи кишоварзӣ ҳамчун яке аз соҳаҳои муҳимми иқтисоди кишвар эътибори аввалиндараҷа дода мешавад, зеро ҳифзи амнияти озуқавории мамлакат аз сатҳи рушди ин соҳа вобастагии мустақим дорад" [9, с. 22]. Телевизиони Тоҷикистон ин масъаларо тавассути идораи барномаҳои кишоварзӣ амалӣ мегардонад. Ба гунаи мисол, журналисти телевизион мусоҳибонро аз пешқадамони хоҷагии деҳқонии ноҳияи пешқадам дар соҳаи кишоварзӣ ба студия даъват намуда, суҳбат меорояд, бевосита аз хоҷагии деҳқонӣ намоиш омода мекунад, маҳсулу дастоварди хоҷагии зарбдорро ҳамчун намуна ба омма ташвиқу тарғиб мекунад ва ҳатман аз нуктаҳои муҳимми Паёми Президенти кишвар дар барномаи худ ёдовар мешавад.

Аз натиҷаи арзишҳои маънавии фарҳанг низ телевизион мардумро бархӯрдор мегардонад. Масалан, дар соҳае кашфиёт гузарондани олимони, ки дар натиҷаи дониши андӯхтаи онҳо сурат гирифтааст ё санъат, ки тарғибгари фарҳанги миллии тоҷикон мебошад, бояд пайваста тарғибу ташвиқ шаванд. Ғоя, забон, санъат, урфу одат, анъана, меъёрҳои иҷтимоӣ ва арзишҳо низ ба маънавиёти инсон дахл доранд ва аҷр гузоштан ба онҳо, аз қабилӣ доир кардани Рӯзи забони давлатӣ дар муассисаҳои таълимӣ, ки инъикосаш тавассути телевизион сурат мегирад, дар асоси сиёсати давлат ба нақша гирифта мешавад.

Аксаран чунин мепиндоранд, ки маълумот дар бораи обу ҳаво, намоишҳои

дилхушкунанда, варзиш характери сиёсӣ надоранд. Ба ахбори сиёсӣ ҳамон хабарҳои дохил мешаванд, ки аҳамияти ҷамъиятӣ доранд ва давлат ба онҳо таваҷҷуҳ зоҳир менамояд.

Дар ин маврид, масалан, дар масъалаи обу ҳаво, ба як нукта таваҷҷуҳ намудан лозим аст, ки аксари минтақаҳои Тоҷикистон кӯҳсор буда, иқлими онҳо аз ҳам фарқ мекунад. Номусоидии обу ҳаво дар интиқоли маводи кишоварзӣ ё саноатӣ таъсири худро расонда, инчунин метавонад ҳаёти одамонро зери ҳатар монад. Аз ин рӯ, дар ин тарзи иттилоърасонӣ сиёсат ба назар мерасад. Ё мисоли дигар: намоишҳои дилхушкунанда тавассути телевизион хусусияти сиёсӣ доранд, зеро ин воситаи тарбия аст. Тарбия бошад, дар баробари таълим зери таъсири сиёсати давлат қарор дорад. Мавридҳои ба назар мерасанд, ки ҷавонон ба корҳои ношоиста даст мезананд ё ба гурӯҳҳои ифротӣ шомил мешаванд. Вазифаи телевизион тавассути ана ҳамин гуна барномаҳо, ки аз таъкидҳои ҳамешагии Сарвари давлат ва сиёсати хирадмандонашон бармеояду манша мегирад, тарбия кардани наврасону ҷавонон аст.

Варзиш, бешак, дар тарғиби сиёсати давлат, яъне солимгардонии ҷомеа нақши муҳим мебозад. Ин соҳа низ чун соҳаҳои дигар аз сиёсат берун буда наметавонад. Масалан, дар бораи шахси варзишгар, ки дар мусобикаҳои варзишӣ кишварӣ моро муаррифӣ кардааст, хабар, гузориш, мусоҳиба, суҳбат, лавҳа, очерк ё филми мустанаду ҳунари таҳия кардану паҳн намудан тавассути телевизион ифтихори тоҷикистониён аст. Шинохти тоҷикон дар ҷаҳон бо ҳар роҳу воситаи мусбат яке аз сиёсатҳои пешгирифтаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад. Ҳамчунин, ин гуна мусобикаҳои варзишӣ дар асоси сиёсати мутақобилаи ду ва ё зиёда кишварҳо сурат мегирад. Пас, чӣ гуна мо метавонем гӯем, дар замоне, ки сохтану ба истифода додани

майдончаҳои варзишӣ ё зинда гардондани анъанаҳои қадимӣ, аз қабилӣ оммавӣ гардондани бозӣҳои варзишӣ, ки миёни мардуми тоҷик анъана гардидааст, варзиш ба сиёсат иртибот надорад? Аз ин бармеояд, ки сиёсат ба фаъолияти ҳамешагии соҳаҳои мухталиф, бахусус соҳаи телевизион таъсир мерасонад. Дар ташаккули афкори омма, андешаи онҳо дар бораи ин ё он ҳодисаи воқеаи баамаломата, ки ба фаъолияти дохилию хориҷии мамлакат, роҳбарони сиёсӣ алоқаманд аст, телевизион нақши қалбӣ мебозад.

Бо дониш мусаллаҳ кардани шаҳрвандон ва аз маърифати сиёсӣ ҳукуқӣ, иқтисодӣ фарҳангӣ бархӯрдор гардондан ин маълумотдиҳӣ мебошад, ки ба вазифаи дигари ВАО, бахусус телевизион иртибот мегирад. Ин вазифа ба шаҳрвандон имкон медиҳад, ки донишҳои ғирифташонро бо дигар сарчашмаҳои дарёфти иттилоот муқоиса намоянд ва баҳо гузоранд. Лекин, иқрор бояд шуд, ки ВАО имконияти мунтазам расондани донишҳои сиёсӣ ба шаҳрвандони кишвар надорад. Дар баробари ВАО дигар муассисаҳои фарҳангӣ маърифатӣ, аз қабилӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ, театрҳо ва ғайра низ фаъолият мекунанд, ки ин вазифаро бо ҳисси баланди масъулиятшиносӣ бояд иҷро кунанд.

Дар замони муосир рӯ овардани аҳли ҷомеа ба шабакаҳои иҷтимоӣ ва

нахустсарчашмаи маълумот донишҳои он ба назар мерасад. Муҳаққиқи соҳаи журналистика Г. Умарова навиштааст: «Имрӯз, ҷуноне ки ишора кардем, пешравӣ тараққиёти расонаҳои иртиботӣ, махсусан воситаҳои ахбори омма, инчунин журналистикаи онлайнӣ ҷаҳонро фаро гирифтааст ва ҳатто забт кардааст. Агар ба фаъолияти ояндаи ВАО назар дўзем, дар солҳои наҷандон дур аз тариқи телевизион рӯйдодҳои сайёра ба ҳонадони ҳар яки мо ворид гардида, моро ба андеша водор менамояд...» [8, с. 18].

Зикри як нукта муҳим аст, ки ҳамасола Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ироа мегардад ва он тавассути ҳамаи шабакаҳои телевизионии кишвар пахш мешаванд. Мусаллам аст, ки идеяи аксари барномаҳои телевизион дар асоси нуктаҳои муҳими Паёми Сарвари давлат пайдо мегарданд ва онҳо фазои электронии ахбори оммаро пурра менамоянд.

Таҳлили амиқи фаъолияти гуногунпахлуи ҳаёти ҷомеа воқеа ба соҳаҳо ва мустақиман пахш намудани Паёму суханронӣҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, на танҳо тавассути Телевизиони Тоҷикистон, балки ба воситаи ҳамаи шабакаҳои телевизионии ҷумҳурӣ, аз сиёсати фарҳангии давлат дар барномасозии телевизион шаҳодат медиҳад.

АДАБИЁТ:

1. Абдусаломова Р. Телевизион ойнаи зиндагист. Душанбе «Сурушан», соли 2002. 143 с.
2. Дебора Поттер. Рӯзноманигори мустақил. Душанбе: - «13.09», 2010. 147 с.
3. Қуддусов Ҷ. «Таҳқиқоти журналистӣ». Дастури таълимӣ. «Авесто», 2004. 28 с.
4. Мирзоев И. «Рукни чорум». Қисми 2. Душанбе, «Матбуот», -2012. 265 с.
5. Муҳаммад А. Н., Хидирзода М. У., Сафарализода. Х. Қ. «Сиёсатшиносӣ». Душанбе, «Паёми ошно», 2018. 414 с.
6. Муқим Ҷ. «Мусоҳиба ва техникаи таҳияи он». (Дастури таълимӣ). –Душанбе: Озар, 2013. 160 с.
7. Полетаев Э. Э. «Рӯзноманигори байналхалқӣ: роҳнамо барои муаллифони аз Осиёи Марказӣ». Душанбе, 2005. 280 с.
8. Умарова Г. «Телевизион ва воқеияти Тоҷикистон». Душанбе, «Шуҷоён», 2011. 167 с.

9. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, 23 апрели соли 2014.

10. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, 26 декабри соли 2018.

ТАЪСИРИ СИЁСАТИ ДАВЛАТӢ ДАР БАРНОМАСОЗИИ ТЕЛЕВИЗИОНИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақола муаллиф фаъолияти идораи барномаҳои сиёсии Телевизиони Тоҷикистонро дар тарғибу ташвиқи идеологияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа мавриди таҳқиқ қарор додааст. Зерсистемаҳои иттилоотии ВАО: матбуот, радио, телевизион ва интернет ҳамчун воситаи таъсиррасон ба афкори шаҳрвандони ҷомеаи демократӣ дар мақола мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Доир ба ташаккули мақоми сиёсии ВАО ҷомеаи журналистӣ дар фаъолияти худ амалҳои умдаеро бояд ба иҷро расонад, аз назари муаллиф дар асоси ҳашт банд баён гардидаанд. Ҷанбаи фарогирандаи мақола, усул ва хусусияти ҳоси таҳияи барномаҳои сиёсии телевизион дар асоси идеяи пешқадам, ки аз сиёсати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бар меоянд, иборат аст.

Аз идораи барномаҳои сиёсии Телевизиони Тоҷикистон як зумра барномаҳо пешкаши тамошобин гардонда мешаванд, ки ҷанбаи сиёсӣ доранд. Барномаҳои «Меҳвар» - и Мирализода Умед, «Тадқиқоти журналистӣ» - и Хайрулло Мадисоев, «Қонун» - и М. Ёрмуҳаммад, «Об манбаи ҳаёт» - и Давлатёр Валиев, «Мурофия» - и Назарзода Маъруф, «Дар мавзӯи рӯз» - и Хайруллозода Раҳматулло, «Тоҷикистон ва ҷаҳон» - и Фатҳиддин Маизов аз рӯи нақшаи барномасозии идора ва барномаҳои «Сиёсати муваффақ», «Аз Паём то Паём», «Набзи Истиқлол», «Ҳукумат» аз ҷараён ва баргузориҳои ҷорабиниҳои сиёсӣ, аз зумраи барномаҳои мебошанд, ки ҳаёти сиёсии кишварро инъикос менамоянд.

Калидвожаҳо: ҳаёт, сиёсӣ, телевизион, Тоҷикистон, маълумот, дукутба, мақомот, идеология, журналист, барнома, иттилоот, тарғиб, ташвиқ, тарбия, иҷтимоӣ, ВАО, донишҳо, барномасозӣ, идора, ҳуқуқ, уҳдадорӣ, бегаразӣ, далел, мавод, фаъолият, ҷамъиятӣ.

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ НА ПРОГРАММИРОВАНИЕ ТЕЛЕВИДИЕНИЯ ТАДЖИКИСТАН

В настоящей статье автором рассматривается роль редакции политических программ телевидения в агитации и пропаганде идеологии Правительства Республики Таджикистан. В статье исследуются информационные подсистемы СМИ: печать, радио, телевидение и Интернет - как средства воздействия на сознание граждан демократического общества. Также излагаются точки зрения автора по формированию политической роли СМИ. Общество журналистов в своей деятельности должно осуществлять комплекс мер, который состоит из 8 пунктов. Охватывающий аспект статьи состоит из стиля и специфических особенностей разработки политических программ телевидения, основанных на прогрессивных идеях, которые вытекают из политики Основателя мира и национального единства - Лидера Нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона.

В редакции политических программ телевидения «Таджикистан» телезрителям предлагаются ряд передач, имеющие политический аспект, Мирализода Умеда «Меҳвар»

(«Ось»), Хайрулло Мадисоев «Журналистское исследование», М. Ёрмухаммад - «Закон», Давлатёр Валиев - «Вода - источник жизни», Назарзода Маъруф - «Мурофия» («Судебный процесс»), Хайруллозода Рахматулло - «Актуальные проблемы», Фахриддин Маизов - «Таджикистан и мир» и др.

По плану программирования редакции и передач «Сиёсати муваффақ» («Удачная политика»), «Из обращения», «Ритм Независимости», «Хукумат», - это передачи, которые отражают политическую жизнь нашей страны.

Ключевые слова: жизнь, политический, телевидение, Таджикистан, информация, двухаспектний, органы, идеология, журналист, передача, сведения, агитация, пропаганда, социальный, СМИ, знание, программирование, редакция, право, обязанность, непричастность, факт, материал, деятельность, общественный.

IMPACT OF PUBLIC POLICY ON PROGRAMMING OF TELEVISION TAJIKISTAN

The author analyzed the activity of TV political programs of Tajikistan in the example of agitation and propaganda of ideology of the Government of the Republic of Tajikistan on the political life of the society. Also the subsystems of Mass media: press, radio, TV, and Internet as an influential device to Democratic society were considered in the article. According to author's analyze and conclusions, the journalism society must be brought to fruition, the important actions in its activity about the formation of political status. From the author's point of view it based on 8 points.

The main character of the article contains ways and peculiarities of the production political TV programs on the bases of advanced idea, is that the policy of the Founder of Peace and National Unity – The leader of the Nation, The President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon.

Many political TV programs of Tajikistan Channels are presented, have political aspects. Such as Miralizoda Umed's "Mehvar", Khairullo Madisoev's "Tadqiqoti Jurnalisti", M. Yormuhammad's "Qonun", Davlatyor Valiev's "Ob manbai Hayat", Nazarzoda Maaruf's "Murofia", Khayrullozoda Rahmatullo's "Dar mavzui ruz", Fathiddin Maizov's "Tojikiston va Jahon", "Siyosati muvaffaq", "Az Payom", "Nabzi Istiqlol", are the programs that, represent the political life of our country.

Keywords: life, political, television, Tajikistan, information, bipolar, authorities, ideology, journalist, program, propaganda, encourage, education, social, mass media, Universities, programming, control, law, responsibility, fact, material, organization.

Сведения об авторе: Рахимов Бободжон- заведующий отделом мониторинг качества учёбы ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде». Адрес: Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Борбад 73 «а». Тел: 988465864

Information about the author: Rahimov Bobojon - Head of the department of monitoring unit on education quality, of the SEI «Tajik state Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda». Address: 73a, Borbad Street, Dushanbe, Tajikistan. Tel: 988465864

МАЪЛУМОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН

Талабот нисбат ба мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи илмӣ «Фарҳанг ва санъат»-и МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» пешниҳод мегарданд

Ҳамаи мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи «Фарҳанг ва санъат» пешниҳод мегарданд, бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошанд:

а) мақолаи илмӣ бояд бо назардошти талаботи муқаррарнамудаи маҷалла омода гардида бошад;

б) мақола бояд натиҷаи таҳқиқоти илмӣ бошад;

в) мавзӯи мақола бояд ба яке аз самтҳои илмӣ маҷалла мувофиқат намояд.

Ҳамаи маводи илмие, ки ба маҷалла пешниҳод мегарданд, бо ёрии системаи Antiplagiat барои муайян намудани дараҷаи аслияти матн санҷида мешаванд. Мақолаҳое, ки дар матн онҳо маводи дигар муаллифони бе овардани иқтибос истифода шудаанд, ба баррасии марҳилаҳои навбатӣ пешниҳод намегарданд ва ин гуна мақолаҳо ба чоп роҳ дода намешаванд.

Талабот нисбат ба таҳияи мақолаҳои илмӣ:

Матн мақола бояд дар формати Microsoft Word омода гардида, бо ҳуруфи Times New Roman барои матн бо забони русӣ англисӣ ва бо ҳуруфи Times New Roman Tj барои матн бо забони тоҷикӣ таҳия гардида, дар матн ҳаҷми ҳарфҳо 14, ҳошияҳо 2,5 см ва фосилаи байни сатрҳо бояд 1,5 мм бошад.

Ҳаҷми мақола бо формати A4 бо назардошти рӯйхати адабиёти истифодашуда ва аннотатсияҳо аз 10 то 12 саҳифаро бояд дар бар гирад.

Сохтори мақола бояд бо тартиби зерин таҳия гардад:

- индекси УДК (индекси мазкурро аз дилхоҳ китобхонаи илмӣ дастрас намудан мумкин аст);

- номи мақола;

- насаб, дар шакли ихтисор ном ва номи падар (намуна: Шарипов Д.М.);

- номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола кору фаъолият менамояд;

- матн асосии мақола;

- ҳангоми овардани иқтибос адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушаххаси он бояд дар қавси ҷаҳоркунча [] нишон дода шавад. Намуна: [4, с.25]. Яъне, адабиёти №4 ва саҳифаи 25;

- нақшаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо ва расмҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд. Инчунин, онҳо бояд номи шарҳдиҳанда дошта бошанд;

- рӯйхати адабиёти истифодашуда (на камтар аз 10 номгӯ ва на бештар аз 25 номгӯи адабиёти илмӣ). Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

- баъди рӯйхати адабиёти истифодашуда маълумоти зерин бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) омода карда шавад: номи мақола; насаб, ном ва номи падар; номи муассиса; аннотатсия ва калидвожаҳо (аннотатсия на камтар аз 20 сатр ва калидвожаҳо аз 7 то 10 номгӯ);

- дар охири мақола бо ду забон (русӣ ва англисӣ) маълумот дар бораи муаллиф ва ё муаллифон бо тартиби зерин нишон дода шавад: насаб, ном ва номи падар (пурра), дараҷаи илмӣ ва унвони илмӣ (агар бошанд), номи муассисае, ки дар он муаллиф кору фаъолият менамояд, вазифаи ишғолнамуда, телефон, e-mail, нишони ҷойи кори муаллиф.

Маҷаллаи илмӣ «Фарҳанг ва санъат» бо Фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 3 апрели соли 2019, № 69, ба Феҳристи маҷаллаҳои тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шудааст.

Научный журнал «Фарҳанг ва санъат» («Култура и искусство») по распоряжению Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан, от 3 апреля 2019 года, № 69, включён в Перечень рецензируемых журналов Республики Таджикистан.

The scientific journal "Culture and Art" on behalf of the Higher attestation commission under the President of the Republic of Tajikistan dated April 3, 2019, № 69, was included in the Register of review journals of the Republic of Tajikistan.

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Требования к научным статьям, поступающим в научный журнал «Культура и искусство» ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Все поступающие в редакцию журнала научные статьи должны соответствовать следующим требованиям: а) статья должна быть написана с соблюдением установленных требований журнала; б) статья должна быть результатом научных исследований; в) статья должна соответствовать одному из направлений (разделов) журнала.

Все поступающие в редакцию материалы проверяются на наличие заимствований из открытых источников (плагиат), проверка выполняется с помощью системы Antiplagiat. Статьи, содержащие элементы плагиата, автоматически снимаются с рассмотрения, а авторы лишаются возможности опубликовать свою работу в журнале.

Требования к оформлению научных статей:

Статья должна быть подготовлена в формате Microsoft Word, шрифтом Times New Roman, кегль 14, поля 2,5 см со всех сторон, интервал полуторный.

Объем статьи (включая аннотацию и список литературы) должен быть в пределах от 10 до 12 стр. формата А4.

Статья должна иметь следующую структуру:

- индекс УДК (индекс можно получить в любой научной библиотеке);
- название статьи;
- фамилия и инициалы автора (например, Шарипов Д.М.);
- название организации, в которой работает автор статьи;
- основной текст статьи;
- при цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках []. Образец: [4, с.25]. То есть, литература №4 и страница 25;
- таблицы, схемы, диаграммы и рисунки нужно сгруппировать и пронумеровать. Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки должны иметь название. ;
- список использованной литературы (не менее 10 и не более 25 наименований научной литературы). Список литературы оформляется согласно требованиям ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008;
- после списка использованной литературы оформляется следующая информация на трех языках (на таджикском, русском и английском языках): название статьи, ФИО автора, название организации, аннотация и ключевые слова (аннотация не менее 20 строк, ключевые слова от 7 до 10 слов или словосочетаний) ;
- информация об авторе на русском и английском языках (здесь указываются ФИО автора полностью, ученая степень, ученое звание (если имеются), название организации, в которой работает автор (авторы), должность автора (авторов) в данной организации, телефон, e-mail, а также почтовый адрес место работы автора.

RULES FOR THE AUTHORS

Requirements for scientific articles entering the scientific journal “Culture and Art” of the SEI «Tajik State Institute of Culture and Arts named after Mirzo Tursunzoda»

All the scientific articles entering the editorial office of the journal must meet the following requirements: a) the article should be written in compliance with the established requirements of the journal; b) the article should be the result of scientific research; c) the article must correspond to one of the areas (sections) of the journal.

All the materials coming to the editorial board are checked for borrowings from open sources (plagiarism) and the verification is performed using the Antiplagiat system. Articles containing elements of plagiarism are automatically withdrawn from the consideration, and the authors are deprived of the opportunity to publish their work in the journal. Requirements for the design of the scientific articles:

The article should be prepared in Microsoft Word format, font – Times New Roman, size – 14, fields – 2.5 cm from all directions, interval – 1.5.

The volume of the article (including the annotation and the list of references) should be in the range of 10 to 12 pages of A4 format.

The article should have the following structure:

- UDC index (the index can be obtained in any scientific library);
- the title of the article;
- the surname and initials of the author (for example, Sharipov D.M.);
- the name of the organization in which the author of the article is working;
- the main text of the article;
- the list of the used literature (no less than 10 and not more than 25 titles of scientific literature). References are made in accordance with the requirements of GOST 7.1-2003 and GOST 7.0.5 – 2008;
- the title of the article, abstract and key words are made in three languages (Tajik, Russian and English). Annotation is made in the volume of at least 20 lines, keywords from 7 to 10 words or phrases;
- Information about the author in Russian and English. Here the author's full name, academic degree, academic title (if any), the name of the organization in which the author works (authors), the position of the author (authors) in the organization, phone, e-mail, and the postal address of the author's work are indicated.

When citing a particular material, references are indicated in square brackets []. Sample: [4, p.25]. That is, the literature number 4 and page 25.

Tables, schemes, diagrams and figures must be grouped and numbered. Tables, charts, diagrams and figures should have a name both in the language of the article and in English.

ФАРҲАНГ ВА САНЪАТ
КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО
CULTURE AND ART

№2
2020

Нишонии мо:
ш. Душанбе, хиёбони Борбад 73а.
Телефонҳо: 231-22-63, 231-45-45,
www.ddst.tj
E-mail: tajartins@yandex.com

Нашрия аз тарафи Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон
таҳти №034/мҷ - 97 аз 6.12.2017 номнавис шудааст.

Теъдоди нашр 100 нусха.
Супориш № 150/20.

Маҷалла дар матбааи нашриёти
«Истеъдод» ҷоп шудааст. Шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 36.
Тел: 221-95-43.
E-mail: istedod2010@mail.ru